

T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

DAĞLIK ALANLARDA ŞEHİRLEŞME KOCAKÖY
(DİYARBAKIR) ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Dr. Ayşe ÇAĞLIYAN

HAZIRLAYAN
Elif ÇELİK

ELAZIĞ - 2014

T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI
TÜRKİYE COĞRAFYASI BİLİM DALI

DAĞLIK ALANLARDA ŞEHİRLEŞME KOCAKÖY (DİYARBAKIR) ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Dr. Ayşe ÇAĞLIYAN

HAZIRLAYAN
Elif ÇELİK

Jürimiz tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezi oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

F.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu seminerin kabulü onaylanmıştır.

Doç. Dr. Zahir KIZMAZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Dağlık Alanlarda Şehirleşme Kocaköy (Diyarbakır) Örneği****Elif ÇELİK****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Coğrafya Anabilim Dalı****Türkiye Coğrafyası Bilim Dalı****Elazığ-2014, Sayfa: XIII + 119**

Kocaköy, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Dicle bölümünde yer almaktadır. Diyarbakır'ın kuzeydoğusunda yer alan Kocaköy'ün doğusunda Hazro, kuzeydoğusunda Lice, kuzeybatısında Hani ile Dicle, batısında Eğil ilçeleri, güneyinde Mermer Beldesi yer almaktadır. Kocaköy idari olarak, Diyarbakır'a bağlı bir ilçe merkezidir. 1976 yılında belediye teşkilatı kurulmuş olup, 1990 yılında Kocaköy adı altında ilçe hüviyetine kavuşmuştur. Bugün 151 km² yüzölçüme sahip alanda 12 köy ve 9 mahalle yerleşmesi bulunmaktadır.

Kocaköy'ün yeryüzü şekillerine baktığımızda hem Diyarbakır havzasında hemde Güneydoğu Toroslar da toprakları bulunmaktadır. Buda ikliminin hem havza hemde dağlık birimden gelen havaya açık olduğunu göstermektedir. Güneydoğu Torosların ilk kıvrımlanmaya uğradığı antiklinalin güneye bakan yamacında kurulmuş olan Kocaköy, ilk çağlardan beri yerleşilmiş bir sahadır. Bunda mağaralar, höyükler ve daha birçok tarihi kalıntı bunu kanıtlar niteliktedir. 2012 yılında toplam nüfus 16312 dir. Bunun 10370'ini köy nüfusu 5942'sini Kasaba nüfusu oluşturmaktadır. Kocaköy'ün genç nüfusu fazladır. Bunun en büyük nedeni doğum oranlarının yüksek oluşudur.

Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan ilçenin en önemli tarım ürünü buğday, en fazla yürütülen hayvancılık faaliyeti de küçükbaş hayvancılıktır. Diyarbakır- Bingöl yolu üzerinde kurulu olan ilçenin Diyarbakır'a uzak oluşu ve anayolun 3 km batısında

III

yer alması gelişimini olumsuz etkilerken dağlık bir sahada kurulması ve engebeli yapısı da ekonomik faaliyetlerini kısıtlamış genişlemesinin önüne geçmiştir. Bunların yanında bölgenin yıllardır süren terör sorunu ekonomik tüm faaliyetlerini(tarım, hayvancılık, sanayi, turizm, eğitim, ticaret vb.) olumsuz etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Kocaköy, Kasaba, Güneydoğu Toroslar, Diyarbakır Havzası, Ulaşım, Hayvancılık

ABSTRACT**Master Thesis****Urbanization in Mountainous lands : The sample of (Diyarbakır) Kocaköy****Elif Çelik****The University of Fırat****The Intute of Social Science****The Department of Geography****Elazığ-2014, Page: XIII + 119**

Kocakoy is located in the Dicle part of Southeastern Anatolia Region. The town, situated in the northeast of Diyarbakir, is surrounded by Hazro in the east, by Hani and Dicle in the northeast, by Egil in the west and by Mermer town in the south. Kocakoy, administratively, is a district of Diyarbakır. Its municipal organization was established in 1976, and in 1990 it had its identity under the name of Kocakoy. The town having an area of 151 km² has 12 villages and 9 quarters.

Considering the land forms of Kocaköy, we can see that it has land both in Diyarbakir basin and in Taurus, and this indicates that the climate is affected by both the winds from mountainous lands as well as the basin. Kocakoy, which lies on the slopes facing south of anticlinal where the Tauruses start to fold, is a land that has been settled since ancient times. Caves, mounds, and many more historic ruins prove it. In 2012 the total population was 16 312. Of this number is 10,370 inhabitants are of the rural population, while 5942 is that of the town's. Kocakoy's young population is huge. The biggest reason for this is the increase in the birth rate.

The most important agricultural product of the town, whose economy is based on agriculture and animal husbandry, is wheat and ovine husbandry activities are at a maximum level. The town, which is established on the Diyarbakir-Bingol way and 3 kms west of the highway, is far from Diyarbakir city and therefore it is badly affected in terms of the development. The fact that the town is situated on a mountainous area and has a rugged construction has restricted the expansion of economic activities and

has prevented the enlargement. Additionally, the problem of terrorism that has gone on for decades in the region has affected all the economic activities negatively (agriculture, livestock, industry, tourism, education, trade, etc..).

Key Words: Geography, Kocaköy, District, Southeast, Taurus, Diyarbakir Basin, Transportation, Livestock

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ.....	VIII
GRAFİKLER LİSTESİ.....	IX
HARİTALAR LİSTESİ.....	X
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	XI
ÖNSÖZ.....	XIII

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Alanının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri.....	1
1.2. Daha Önce Yapılmış Çalışmalar	4
1.3. Araştırmanın Amacı	5
1.4. Araştırmanın Metodu	6

İKİNCİ BÖLÜM

2. KOCAKÖY'DE YERLEŞMEYİ ETKİLEYEN DOĞAL FAKTÖRLER	7
2.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikler ve Kocaköy'ün Gelişimi	7
2.2. İklim ve Kocaköy'ün Gelişimi.....	18
2.2.1. Sıcaklık.....	20
2.2.2. Yağış	21
2.2.3.Rüzgârlar	22
2.3.Hidrografi ve Kocaköy'ün Gelişimi	23
2.4.Bitki Örtüsü ve Kocaköy'ün Gelişimi	27
2.5.Toprak Özellikleri ve Kocaköy'ün Gelişimi.....	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KOCAKÖY'ÜN YERLEŞME ÖZELLİKLERİ.....	33
3.1. Kocaköy'ün Yerleşme Tarihi.....	33
3.1.1. Mağara ve Höyük Yerleşmeleri	34
3.2. Kocaköy'ün Kuruluş ve Gelişmesi	39
3.3. Kocaköy Kasabası ve Fonksiyon Alanları	45
3.3.1.Kocaköy'de Konut Tipleri ve Yapı Malzemeleri	49

3.3.2. Kocaköy’de İş ve Ticaret Alanları	53
3.3.3. Kocaköy’ün İdari Fonksiyonu	57
3.3.4. Kocaköy’ün Kültürel Fonksiyonu.....	61
3.3.5.Kocaköy’ün Sağlık ve Sosyal Fonksiyonu	67
3.3.6. Kocaköy’ün Ulaşım Fonksiyonu	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KOCAKÖY’ÜN NÜFUS ÖZELLİKLERİ.....	73
4.1 Kocaköy’de Nüfusun Gelişimi.....	73
4.2. Kocaköy’de Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu	76
4.3. Kocaköy’de Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı.....	79
4.4. Kocaköy’de Nüfusun Eğitim Durumu	86
4.5. Nüfus Hareketleri	89
4.5.1. İç Göçler.....	89

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.KOCAKÖY’ÜN EKONOMİK ÖZELLİKLERİ.....	93
5.1.Kocaköy’de Bitkisel Üretim	95
5.1.1.Tarla Ürünleri.....	97
5.2.Kocaköy de Hayvancılık.....	102
5.3.Kocaköy’de Sanayi	106
5.4.Kocaköy’de Madencilik.....	108
5.5.Kocaköy’de Turizm	109

ALTINCI BÖLÜM

6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	112
KAYNAKÇA.....	114
ÖZGEÇMİŞ.....	119

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Kocaköy'ün Şehirsel Kademedeki Yeri	47
Tablo 2. Kocaköy'de İş ve Ticaret Alanlarının Miktarı.....	54
Tablo 3. Mahallerin Merkez Kasabaya Uzaklıkları	57
Tablo 4. Köy Nüfusları ve Kasabaya Uzaklıkları	59
Tablo 5. Kocaköy'de Hizmet Veren Kamu Kurumları	61
Tablo 6. Kocaköy'de Okul-Öğrenci ve Öğretmen Sayıları	64
Tablo 7. Kocaköy'de Halk Eğitim Merkezi Kursları	65
Tablo 8. Kocaköy Merkez Sağlık Ocağı Çalışanları.....	68
Tablo 9. Kocaköy'de Nüfusun Gelişimi	74
Tablo 10. Diyarbakır İline Bağlı İlçelerin Nüfus Yapısı.....	75
Tablo 11. Kocaköy'ün Nüfus Miktarının Mahallelere Göre Bölünüşü	78
Tablo 12. Kocaköy Kasabasında Nüfusun Geniş Yaş Gruplarına Göre Bölünüşü	79
Tablo 13. Kocaköy Kasabası'nda Nüfusun Yaş Gruplarına Bölünüşü	80
Tablo 14. Kocaköy Kasabası'nda Nüfusun Yaş Gruplarına Bölünüşü	81
Tablo 15. Kocaköy'de Nüfusun Yaş Gruplarına Bölünüşü	83
Tablo 16. Kocaköy'ün Kasaba ve Köy Nüfusları	84
Tablo 17. Eğitim Düzeylerine Göre Durumu	86
Tablo 18. Kocaköy'de Nüfusun Eğitim Düzeylerine Göre Durumu	87
Tablo 19. Kocaköy'de Nüfusun Eğitim Düzeylerine Göre Durumu	88
Tablo 20. Kocaköy'ün Göç Eden Nüfusu	91
Tablo 21. Kocaköy'de İktisaden Faal Nüfusun Sektörlere Bölünüşü	94
Tablo 22. Kocaköy'ün Türkiye ve Diyarbakır Genelindeki Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması	95
Tablo 23. Kocaköy'ün Arazi Niteliği.....	97
Tablo 24. Kocaköy'de Tarım Alanlarının Kullanım Şekli.....	97
Tablo 25. Kocaköy'de Üretimi Yapılan Tarla Ürünleri	98
Tablo 26. Kocaköy'de Hayvan Varlığı	103
Tablo 27. Kocaköy'de Hayvan Sayısının Mahallelere Göre Bölünüşü	103

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Kocaköy’de Öğretmen Sayıları	64
Grafik 2. Kocaköy’de Eğitim Gören Kız ve Erkek Öğrenci Sayısı.....	64
Grafik 3. Kocaköy’de Nüfus Gelişimi	75
Grafik 4. Kocaköy’ün Nüfus Miktarının Mahallere Göre Bölünüşü.....	79
Grafik 5. Kocaköy Kasabasının Nüfus Piramidi	80
Grafik 6. Kocaköy Kasabasının Nüfus Piramidi	82
Grafik 7. Kocaköy’ün Nüfus Piramidi.....	83
Grafik 8. Kocaköy’ün Merkez Kasaba Nüfusu	84
Grafik 9. Kocaköy’ün Köy Nüfusu	85
Grafik 10. Kocaköy’de Nüfusun Eğitim Düzeylerine Göre Durumu.....	87
Grafik 11. Kocaköy’de Nüfusun Eğitim Düzeylerine Göre Durumu.....	88
Grafik 12. Kocaköy’de Nüfusun Eğitim Düzeylerine Göre Durumu.....	89
Grafik 13. Kocaköy’de İktisaden Faal Nüfusun Sektörlere Bölünüşü	94
Grafik 14. Kocaköy’de Hayvan Sayısının Mahallelere Göre Bölünüşü.....	104

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Çalışma Alanının Lokasyon Haritası.....	3
Harita 2. Kocaköy Kasabası ve Yakın Çevresi'nin Topografya Haritası.....	14
Harita 3. Kocaköy Kasabası ve Yakın Çevresinin Fiziki Haritası	17
Harita 4. Kocaköy kasabasının Tarihi Gelişim Haritası	41
Harita 5. Kocaköy ve Çevresinin Tarihi Gelişim Haritası	44
Harita 6. Kocaköy Kasabası'nın Fonksiyon Alanları.....	48
Harita 7. Kocaköy Kasabasının Merkezi İş ve Ticaret Sahaları.....	56

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. Güneydoğu Toroslar Kuşağında Bir Antiklinalin Yamacına Kurulmuş Olan Kocaköy'e Güneyden Bakış	2
Fotoğraf 2. Kocaköy'ün Güney Batıdan Uydu Görüntüsü	9
Fotoğraf 3. Kocaköy Antiklinalinin Batısında Yer Alan Fay Kırıkları	10
Fotoğraf 4. Derindere Vadisinde Fay Kaynakları.....	11
Fotoğraf 5. Asma Pınarı Şelalesi	25
Fotoğraf 6. Kocaköy'ün Kuzey Batısından Bulunan Ambar Çayından Görüntü.....	26
Fotoğraf 7. Kocaköy Batısındaki Meşe Toplulukları Tahripten Dolayı Bodur Çalılar Şeklindedir	28
Fotoğraf 8. Derindere Vadisinde Ardıç ve Meşe Ormanları	29
Fotoğraf 9. Derindere Vadisinde Neojen Yaşlı (Üst Miyosen- Pliyosen) Depolar Olarak Tanımlanan Kolüvyal Topraklar.....	31
Fotoğraf 10. Kocaköy Batısındaki Karstik Arazide Lapyalar	32
Fotoğraf 11. Kocaköy'ün Güneyindeki Karstik Arazinin Erimesi Sonucu Oluşan Taşlı Toprak (Terrarossa)	32
Fotoğraf 12. Kocaköy Batısında Ambar Irmağının Kenarı Boyunca Uzanan Mağaralar	35
Fotoğraf 13. Kocaköy Batısında Arazide Yer Alan Neolitik Döneme Ait Sırlı Seramik Parçası	37
Fotoğraf 14. Ambar Höyüklerinden Kafirler Höyüğü.....	37
Fotoğraf 15. Kocaköy Batısında Yer Alan Ambar Höyüklerinden Müslümanlar Höyüğü.....	38
Fotoğraf 16. Kocaköy Güneyinde Çakmaklı Mahallesinde Üç Farklı Konut Tipi.....	50
Fotoğraf 17. Kocaköy Kuzeyinde Kaya Mahallesinde Bulunan Çok Katlı Konutlar ...	51
Fotoğraf 18. Yenişehir Mahallesinde Eski ve Yeni İnşa Malzemesinin Bir Arada Kullanıldığı Konut	52
Fotoğraf 19. Kocaköy Merkezinde Kurulan Pazar Alanı	55
Fotoğraf 20. Kocaköy'ün idari Fonksiyon Merkezi Olan Hükümet Konağı.....	60
Fotoğraf 21. Kocaköy Merkezinde Bulunan Kocaköy Belediyesi	60
Fotoğraf 22. Kocaköy Merkezinde Yer Alan Merkez Camii	62
Fotoğraf 23. Kocaköy Kuzeyinde Bulunan Atatürk İlköğretim Okulu	66

Fotoğraf 24. Kocaköy Kuzeydoğusunda Yer Alan Kocaköy Anaokulu	66
Fotoğraf 25. Kocaköy'ün Kuzeydoğusunda Yer Alan Merkez Sağlık Ocağı	68
Fotoğraf 26. Kocaköy Doğusunda Yer Alan Bingöl-Diyarbakır Yolu.....	70
Fotoğraf 27. Kocaköy Doğusunda Yer Alan Yenişehir Mahallesi Güneyden Bakış	78
Fotoğraf 28. Kocaköy Batısında Derindere Vadisinde Üzüm Bağları	99
Fotoğraf 29. Yenişehir Mahallesi Nar Bahçeleri	100
Fotoğraf 30. Kaya Mahallesi Kiraz Bahçeleri Projesi Uygulama Alanı.....	101
Fotoğraf 31. Kocaköy Batısında Yer Alan Ambar Çayı Üzerinde Büyükbaş Hayvancılık	105
Fotoğraf 32. Şeyhşerafettin Mahallesi Yer Alan Halı Atölyesi	107
Fotoğraf 33. Kocaköy Doğusunda Bulunan Mıncır Tesisi	108
Fotoğraf 34. Kocaköy'ün Kuzey Batısında Bulunan Hatun Köşkü	110
Fotoğraf 35. Kocaköy Batısında Bulunan Kalkan Kaya (Şeytan Masası).....	111

ÖNSÖZ

Dağlık alanlarda Şehirleşme: Kocaköy (Diyarbakır) Örneği adlı bu yüksek lisans çalışmasında Kocaköy'ün idari alanı içinde kalan sahada insan-doğal ortam arasındaki karşılıklı etkileşimler coğrafyanın ilkelerine bağlı kalınarak incelenmeye çalışılmıştır.

Yerleşmelerin fiziki şartlarının kuruluş ve gelişme aşamasında oldukça büyük bir etkiye sahip olduğunu ve fiziki açıdan elverişsiz sahaların beşeri ve ekonomik unsurların gelişimine olumsuz yönde etkilediğini Kocaköy ilçesi çalışmasında yer verilmiştir. Kocaköy'ün şehir fonksiyonlarının ilçe içinde ne kadar faal olduğu ve bu fonksiyonların dağılımının 2000 yılından sonra değişime uğradığı, Hizmet sektörünün de 2000 yılı itibariyle artmaya başladığı Kocaköy'ün gelişimine yansıyan değişimlerdendir.

Kocaköy'ün Topoğrafik özellikleri arazi gözlemleriyle belirlenmiş ve bu özelliklerin beşeri hayata yansımaları kırsal ve kentsel unsurları dikkate alınarak açıklanmıştır. Bunun için ilgili literatür taraması, arazi çalışması ve gözlemleri ile birlikte gerekli sentezler yapılarak, değerlendirmeler mekan-insan ilişkisi ön planda tutularak ele alınmıştır.

Böyle bir çalışmada bulunmamı teşvik ederek çalışmam boyunca bana yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Ayşe ÇAĞLIYAN'a teşekkür ederim. Tez çalışmamda görüşlerinden önerilerinden ve yönlendirmelerinden yaralandığım Yrd. Doç.Dr. Esen DURMUŞ hocama ve Yrd. Doç. Dr. Sabri KARADOĞAN hocama teşekkür ederim. Arazi çalışmalarında bana eşlik eden eşim Murat ÇELİK'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Yaptığım bu çalışmada bana yardımcı olan Kocaköylü Naci AKDEMİR'e ve Kamu çalışanlarına teşekkür ederim.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Araştırma Alanının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri

Kocaköy, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Dicle bölümüne dâhil olan Diyarbakır iline bağlı mülki idari bölünüşü içinde bir ilçe merkezi durumundadır. 40°30' doğu boylamı ile 38°17' kuzey enleminin kesiştiği koordinatları arasında Diyarbakır-Bingöl karayolunun 62. km'sinde yer almaktadır. Ana karayolunun 3 km kadar batısında kurulmuş olan Kocaköy, Diyarbakır il merkezinin kuş uçuşu 45 km kadar kuzeydoğusundadır. Kocaköy ilçesinin, doğusunda Hazro, kuzeydoğusunda Lice, kuzeybatısında Hani ile Dicle, batısında Eğil ilçesi, güneyinde ise merkez ilçeye bağlı olan Mermer Beldesi yer almaktadır. İlçe merkezinin, kuzeyinde Yazı, kuzeydoğusunda Gökçen, kuzeybatısında Şaklat köyü yer alır. Batısında Ambar köyü, güneyinde ise Çaytepe ile Bozyer köyleri bulunmaktadır. Arkbaşı ile Tepecik köyleri de ilçe merkezinin doğusunda yer alan köylerdir (Harita 1).

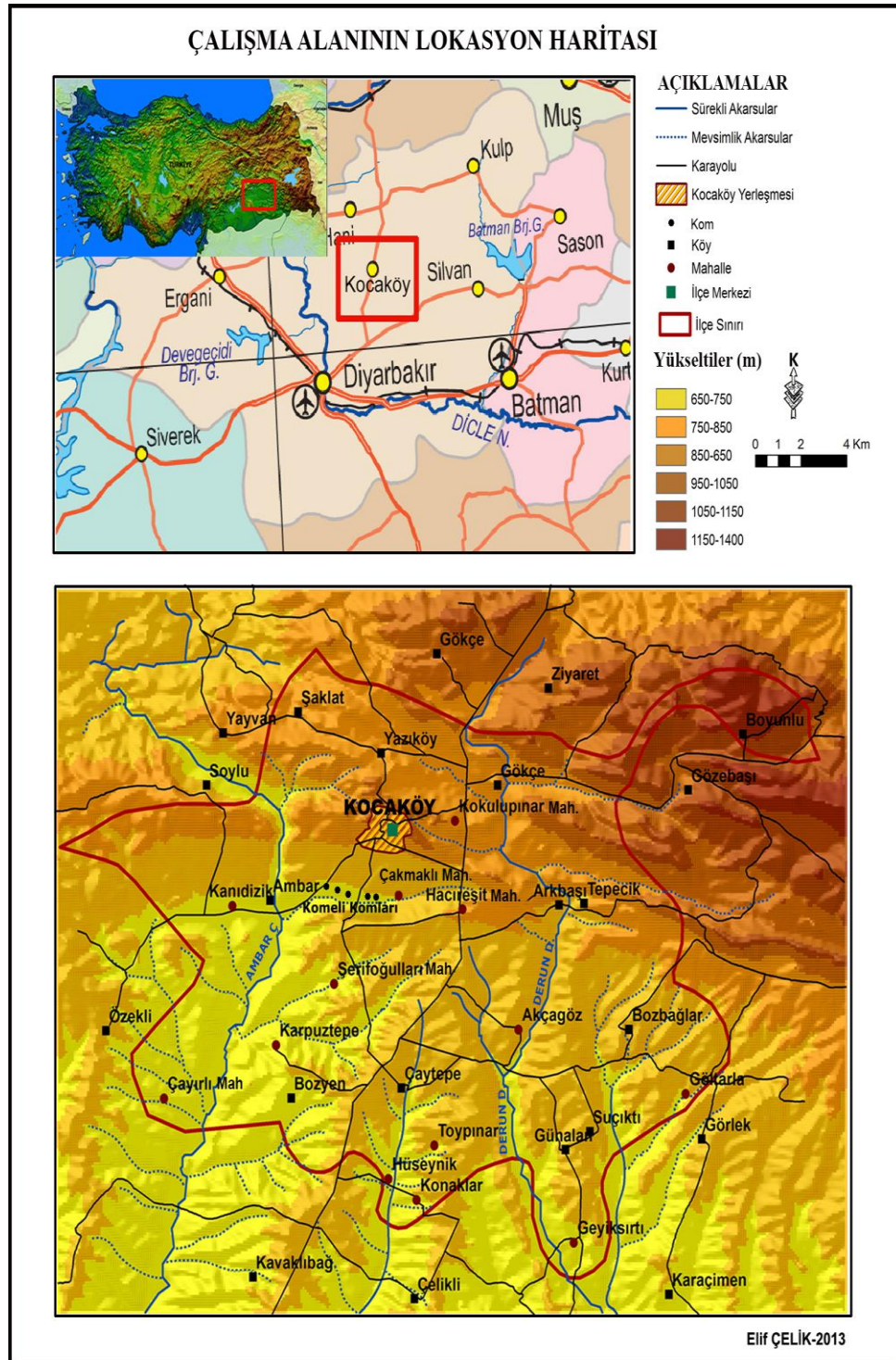
İlçe merkezinin kurulduğu zemin, dağlık kesimi ovalık kesimden ayıran geniş bir vadinin güneye bakan yamacındadır. Rakım ortalama 950 m. civarındadır. En yüksek noktalar, Kocaköy doğusunda yer alan 1 numara ile gösterilen Pirî Mezarı Tepesi (978 m), 2 numara ile gösterilen kuzey batısında Mezarlık (973 m) tepedir (Fotoğraf 1). Kocaköy'ün alanı, batıdaki Ambar Çayına dökülen derelerden Navadar ve Derin Dere ile doğudaki Derun Çayına uzanan Alanpınarı deresinin havzalarının su ayırım çizgilerini de içine almaktadır.

Kocaköy'ün, ilk çağlardan beri yoğun bir iskân dokusu ile meskûn olduğu, çevrede bulunan kalıntılardan anlaşılmaktadır. Bölgede Hurri-Mitanni, Urartu, Asur, Med, İskit, Pers, Helenistik/Selefkos, Roma, Bizans, Abbasi, Mervani, Selçuklu, Artuklu, Eyyubi, Kölemen, Akkoyunlu ve Osmanlı egemenliklerinin yaşadığına dair bilgilerde mevcuttur. Yaklaşık yüz elli senelik bir tapu kaydında, Kocaköy'ün o zamanlar Palu'ya bağlı bir köy olduğu anlaşılmaktadır (Diyarbakır Salnameleri, 1999; 243). Kocaköy'ün 1972 yılına kadar Lice'nin Hezan Bucağına bağlı bir köy iken 1975 yılında Diyarbakır Merkez ilçeye bağlı Mermer Bucağına bağlanmıştır. 1976 yılında belediye teşkilatı kurulmuş olup, 09.05.1990 tarih ve 3644 sayılı kanun ile Kocaköy adı altında ilçe hüviyetine kavuşmuştur. İlçe merkezi, idari bakımdan 9 mahalleye

bölünmüştür. Bunlardan Kaya Mahallesi, Yenişehir Mahallesi ile Şeyhşerafettin Mahallesi Kocaköy'ün merkez mahallelerini oluşturur. Diğer 6 mahalle ise, ilçe merkezine hayli uzak yerleşim birimleridir. Yakınlık sırasına göre bu mahallelerin kuş uçuşu mesafeleri şöyledir; Kokulupınar - 2 km, Çakmaklı - 3 km, Hacireşit - 4 km, Eyüpler - 6 km, Şerifoğulları - 9 km ve Çayırılı - 12 km. dir. Bunlardan Çayırılı Mahallesi giden yolun yaklaşık 18 km olduğunu düşünürsek, yerleşmenin dağınıklığı hakkında bir fikir vermeye yeterlidir. İlçeye bağlı 12 köy yerleşmesi mevcuttur. Köylerden Boyunlu, Yazı ile Şaklat dağlık kesimde; Bozbağlar, Bozyer, Çaytepe, Suçıktı ve Günelan ovalık kesimde kurulmuşlardır. Doğuda Arkbaşı ile Tepecik, batıda ise Ambar köyü, bu iki kesimin sınırına kurulu bulunan köylerdendir.

Fotoğraf 1. Güneydoğu Toroslar Kuşağında Bir Antiklinalin Yamacına Kurulmuş Olan Kocaköy'e Güneyden Bakış

Harita 1. Çalışma Alanının Lokasyon Haritası

1.2. Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

AKDEMİR, N., (2008), Kocaköy (Karaz), adlı çalışmasında araştırma sahamızın tarihi gelişimi ve jeolojik yapısı hakkında arazide bulduğu fosiller ve neolitik döneme ait olduğu düşünülen kalıntılarla yerleşme tarihi hakkında bilgi vermektedir. Bunun dışında Kocaköy'ün geçmişte yerleşme dokusu ve dağılışı hakkında da bilgilerin yer aldığı çalışması araştırma sahamızı birebir anlattığı için önemli bir kaynak niteliğindedir.

ALTINLI, İ. E., (1966), Araştırma sahası ve yakın çevresinin yanı sıra bölgenin jeolojisi hakkında çeşitli araştırmalar yapan Altınlı; Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Jeolojisi adlı eserinde Güneydoğu Anadolu Toroslar'ını ve buralarda yer alan yerleşmelerin jeolojisi hakkında bilgi vermiştir. Buda araştırma alanımızı da içine aldığı için önemli bir kaynak niteliğindedir.

BEYSANOĞLU, Ş., (2003) Diyarbakır tarihi adlı üç ciltlik çalışmasında Diyarbakır tarihini her yönüyle değerlendirdiği bu eserlerinde çalışma sahamız Kocaköy ilçesindeki mevcut eserlerin tarihi hakkında da bilgi vererek hangi medeniyetlerin yörede yaşadığına dair bilgi vermiştir.

DURMUŞ, E., (2009) Ergani İlçesinin Coğrafyası adlı çalışmasında Ergani ve yakın çevresindeki araziye tüm boyutlarıyla anlatmıştır. Aynı bölgede olması itibarıyla çalışmamızda yararlanacağımız en büyük kaynaklardan biri olmuştur. Yöntem ve metotlarıyla çalışma alanımızda uyguladığımız bir doktora tezidir.

EKİNCİ, B., (2008) Diyarbakır'a göçle gelen 9-11 yaş aralığındaki çocukların göç etkilerinin neler olduğunun belirten çalışmasında Kentleşen fakat kentlileşemeyen göç mağdurlarını da bu çalışma ekseninde çerçevesinde anlatmıştır.

GÜRGEN G., (2002); "Güneydoğu Anadolu Bölgesinin İklimi" adlı çalışmada, bölge ile ilgili yapılmış en kapsamlı iklim çalışmasıdır. Bu çalışmada bölgedeki il merkezleri başta olmak, birçok meteoroloji istasyonunun verileri kullanılarak bölgenin iklimik özellikleri hakkında bilgiler vermiştir.

ÖZGEN, N., (2007) Bismil İlçesinin Coğrafyası adlı doktora tezinde Bismil ve yakın yöresi Güneydoğu Anadolu Toroslar'ına dahil tüm coğrafi üniteleri anlatmıştır. Bu çalışmada aynı yöreye dâhil olması nedeniyle çalışmamıza ışık tutan bir kaynak olmuştur.

1.3. Araştırmanın Amacı

Türkiye’de dağlık saha olarak nitelendirdiğimiz alanların çoğunluğu kullanım dışı kalmış, verimsiz mera alanı olarak kullanılan sahalara karşılık gelmektedir. Buna en güzel örnek Toros dağ silsilesidir. Toroslar her yükselti katından farklı amaçlarla yararlanabilecek ve verimli kültür zonlarından oluşmasına rağmen buralar bölgenin en tenha neredeyse boş sahalara karşılık gelmektedir. Araştırmamızın amacı bu sahaların az nüfuslanma nedenleri nelerdir. Bu nüfusa etki eden doğal faktörlerin etkisi ne orandadır bunları belirtmektir.

Dağlık sahalarda nüfusun barınma imkanı olmaması şehrin kurulmasının da önüne geçmiştir. Geçmiş dönemlerde güvenlik gerekçesiyle dağlık alanlarda yerleşmeler oldukça fazla sayıdaydı; fakat zamanla bu sorunun ortadan kalkmasıyla halk yüksek dağ kütlelerinde daha düz ova-plato sahalara yerleşmeyi tercih etmiştir. Bunun en büyük nedeni artan nüfusun dağlık sahada barınma sorunu yaşaması ve ulaşım ağı genişlemesiyle ulaşımın daha kolay olan düz sahalara yerleşilmesidir. Araştırma sahamızın içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu bölgesi yerleşmelerinin çoğunluğu da dağlık alan ile havza sınırı arasına kurulmuş yerleşmelerdir. Bu yerleşmeler nüfusu az olan kasaba yerleşmeleridir. Bu kasabalar doğu-batı kuşağı boyunca yerleşilen bu alanlar Eğil- Ergani- Çermik-Çüngüş-Hani-Kocaköy-Lice-Kulp ve Sason yerleşmeleridir.

Bu kontak sahalara üzerine yerleşen kasabalardan biri de Kocaköy kasabasıdır. Araştırma alanı olarak Kocaköy kasabasının seçmemizin en büyük nedeni dağlık bölgeler olarak nitelendirdiğimiz Güneydoğu Torosların ilk kıvrılmamaya uğradığı antiklinal üzerine kurulmuş olması, yerleşme tarihinin oldukça geçmişe dayanması ve geçmiş dönemlerde kent diyebileceğimiz nüfusu barındıran yerleşmelerin bu sahalarda kurulmuş olması fakat bugün bu yerleşmenin şehir fonksiyonlarını barındırmamasının nedenlerinin neler olduğunu belirtmek amaçlarımız arasındadır.

1.4. Araştırmanın Metodu

Araştırma sahasının incelenmesinde coğrafi metotlar ve coğrafi düşünce ilkeleri kullanılmıştır. Öncelikli olarak bilgi-bulgu elde etme devresinde literatür çalışması yapılmıştır. Bunlar; kütüphane çalışması yapılmış TUIK, Kocaköy Kaymakamlığı ve Diyarbakır Ticaret odasının yayınladığı bilgi, belge ve veriler toplanmıştır. Toplanan bu verileri gezi gözlem metodu kullanılarak arazi çalışmasıyla karşılaştırılmıştır. Bu arazi çalışmalarında akıl yürütme metotlarından tümdengelim ve tümevarım başlıca araştırma metotlarımız olmuştur. Yine arazi gözlemlerimizde mülakat yapılarak doğal faktörlerin beşeri hayata yansması coğrafi ilkeler çerçevesinde verilmiştir.

Coğrafi ilkelerden dağılım, bağlantı ve sebep sonuç ilkesi tezimizin ilk aşamasından son aşamasına kadar kullandığımız metotlar arasındadır.

Dağılım ilkesinde nüfusun, yağışların sıcaklıkların, yerleşmelerin, tarımın ve hayvancılığın dağılışı bu ilke çerçevesinde verilmiştir. Dağılımın asıl ifade metodu olan haritalar amaca uygun bir şekilde çizilmiştir (Nüfus dağılışı haritası, tarihi gelişim haritası, topografya haritası vs.. gibi).

Çizilen haritalar; örneğin nüfus dağılışı haritası bağlantı ilkesi kullanılarak, insanın mekâna, mekânında insana etkisi bağlantı kurularak açıklanmıştır. Bunun dışında tüm beşeri faktörler içinde değerlendireceğimiz sanayi, tarım, hayvancılık, turizm, nüfus, yerleşme unsurları dağlık bir alanda yerleşilen araştırma sahamızla bağlantı kurularak etkileri ve gelişimi açıklanmıştır.

Coğrafya bilimini diğer bilimlerden ayıran en önemli özelliklerden biride sadece yazılı ifadelerle dayanmamasıdır. Metin halinde sunulan kısmı güçlendirmek için farklı ifade yolları seçilmiştir. İfadeyi güçlendirmek ve anlatılanları kolaylaştırmak için haritalar, veri tabloları, fotoğraflar ve grafikler tezin amacını daha iyi verebilmek için kullandığımız görsel öğelerdir.

Amacımıza ulaşmak için nerede, Ne zaman, neden, sonuçlar, sorunlar ve çözümler nelerdir? Sorularına tezin son aşamasında sebep ve sonuç metodu kullanılarak cevaplar bulunmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KOCAKÖY'DE YERLEŞMEYİ ETKİLEYEN DOĞAL FAKTÖRLER

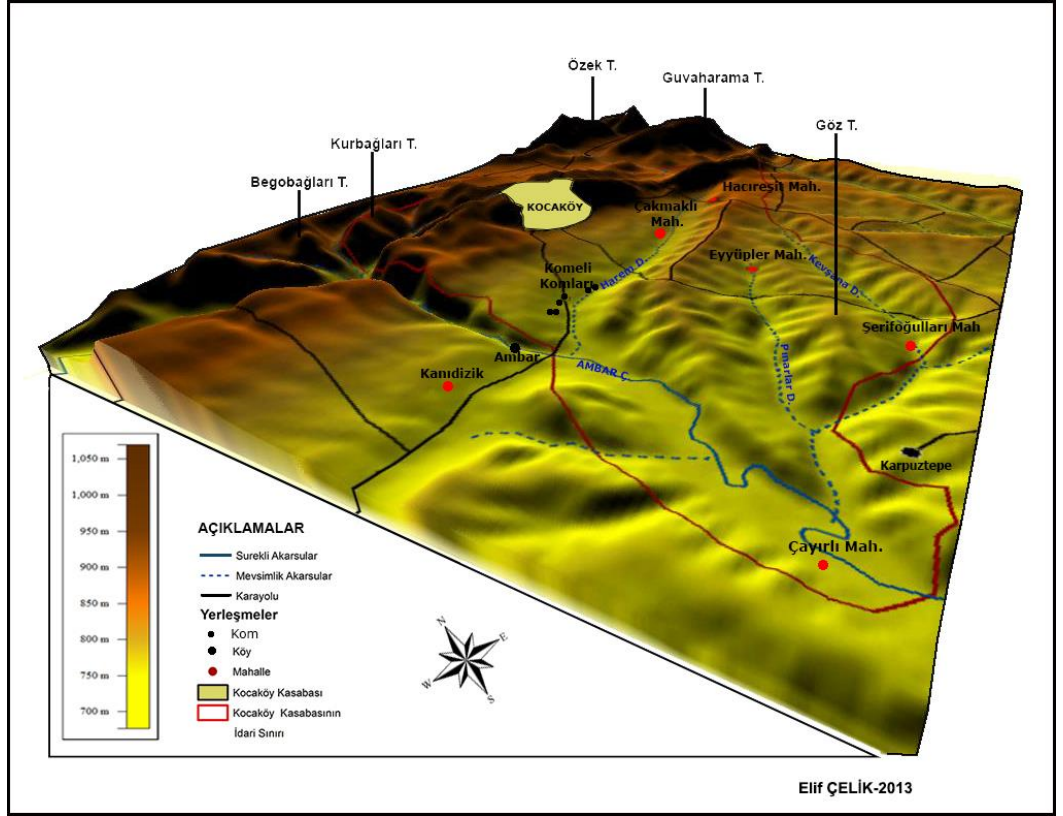
2.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikler ve Kocaköy'ün Gelişimi

Dağlık bir sahada kurulu yerleşmelerin karakterini ve potansiyelini coğrafi faktörler ortaya çıkarır. Bunlar; doğal çevre ve beşeri faaliyetlerdir. Bunlardan doğal çevre, jeolojik ve jeomorfolojik yapı, iklim, toprak, hidrografiya ve bitki örtüsü ve bu faktörlerin meydana getirmiş olduğu alan üzerinde yer alan insanın etkisi bir bütün olarak dağlık sahanın coğrafi yapı ve karakterini ortaya koyar.

Sahadaki en önemli tektonik yapı Güneydoğu Anadolu bindirmesidir. Türkiye'deki diğer tektonik birlikler gibi Kenar kıvrımları kuşağının da ortaya çıkmasını sağlayan olay Arabistan platformu ile Anadolu levhasının çarpışmasıdır. Arap plakasının Anadolu levhasının altına dalması bir sıkışma, kıvrımlanma hatta kırılma ve sürüklenme rejiminin başlamasına neden olmuştur. Kuzey güney yönlü sıkışma hareketinin artmasıyla birlikte Güneydoğu Anadolu Bindirme Kuşağı oluşmuştur.

Diyarbakır havzasıyla Güneydoğu Anadolu Toroslar arasında bir geçiş özelliği taşıyan Kocaköy kenar kıvrımları zonunda bir antiklinal üzerine kurulmuş bir yerleşmedir. Kenar kıvrımları zonu, Türkiye'nin güneydoğusunda Güneydoğu Anadolu Torosların kıvrımlanmasından sonra yönlü basınçlara kıvrımlanmayla en son tepki veren orojenik kuşaktır. Bu kuşağın kuzeyinde geniş bir senklinal alanı (Fis Ovası) bulunmaktadır. Tabanında ve çevresinde ofiyolitik seriler barındıran bu senklinal Lice-Çermik-Ergani çukurluğunun devamıdır ve Tetisin kalıntısı olan kapanmış bir okyanus tabanına karşılık gelmektedir. Hazro antiklinalinin kuzey batıdaki devamı olan bir antiklinalin güney yamacına kurulmuş olan Kocaköy'ün güneyinde çukurluk ise Pliyo-kuvaterner havza dolgularıyla kontak oluşturan bir senklinale karşılık gelmektedir. Bu senklinalin güney yamacını oluşturan antiklinal hem kıvrımlanma ve yükselme şiddetinin düşük olması, hem de havza dolgularının aşınım sürecinin fazla ilerlememesi nedeniyle topografyada daha siliktir. Başka bir deyişle bu antiklinal henüz yüzeye çıkmamış bir antiklinaldir (Bkz. Blog Diyagram Görüntüsü) Aynı şekilde güneydeki senklinal alanı da kuzeydeki senklinal alanına göre daha dardır. Bunlar sedimentler altında adeta kaybolmuşlardır. Kenar kıvrımlarının en belirgin olmaya başladığı sıra veya dizi üzerine kurulan Kocaköy, bu şekliyle havza ile dağlık alanın arasında

jeomorfolojik anlamda sınır niteliği taşıyan bir yerde bulunmaktadır. Antiklinalin güney yamacına kurulu olan Kocaköy'ün hemen merkezinde tarım alanı olarak nitelendirdiğimiz nar bahçeleri, güneyinde Diyarbakır havzasının başladığı senklinal alanı ve kuzeyinde Toros dağ silsilesinin yükseldiği görülmektedir (Fotoğraf 2). Bu yönüyle Kocaköy hem havza koşulları hem de dağlık alan koşulları ile iç içedir.

Kocaköy Kasabası ve Çevresinin Blog Diyagram Görüntüsü (Güneybatıdan)

Fotoğraf 2. Kocaköy'ün Güney Batıdan Uydur Görüntüsü

Kocaköy yerleşmesiyle benzer özellikler taşıyan yerleşmelerin kuruluş yerlerine bakıldığında, bu yerleşmelerin Güneydoğu Anadolu Toroslari'yla havza sınırı arasında kontak sahaya kurulmuş yerleşmeler olduğu görülmektedir. Yoğun olarak doğu-batı

kuşağı boyunca yerleşilen bu alanlar; Eğil-Ergani-Çermik-Çüngüş-Hani-Lice-Kulp-Sason yerleşmeleridir. Bu yerleşmeler adeta ip gibi dizilmiş olup aynı kontak sahaya kurulmuşlardır. Bu yerleşmeler aynı zamanda Güneydoğu Anadolu Bindirme Zonu (Bitlis-Zagros kenet kuşağı) civarında bulunan yerleşmelerdir. Bu zon üzerinde bulunan güneydeki ilk bindirme Silvan'ın gerisindeki Albant dağlarından başlayıp Hazro'nun güneyinden Kocaköy güneyine buradan da Lice'nin üzerinde bulunduğu Lice fay zonu'na geçen Güneydoğu Anadolu bindirme zonu'nun bir parçasıdır. Arazideki birçok veri fay zonunun varlığını desteklemektedir. Bunlar; Kocaköy'ün kurulduğu antiklinalin batısında bulunan fay kırıkları (Fotoğraf 3). Derindere vadisinde ki fay kaynakları (Fotoğraf 4).

Fotoğraf 3. Kocaköy Antiklinalinin Batısında Yer Alan Fay Kırıkları

Fotoğraf 4. Derindere Vadisinde Fay Kaynakları

Kocaköy çevresinde etkili olan jenetik süreçler, flüviyal ve karstik süreçlerdir. Fluvial açıdan bu çevrenin şekillenmesinde en etkili olan Dicle Nehri'nin önemli kuzey kollarından biri olan Ambar Çayı'dır. Ambar Çayı ve kolu olan Derindere tarafından Kocaköy antiklinalinin kuzey batısı bir komb şeklinde yarılmakta ve aşındırılmaktadır. Bu şiddetli aşındırma sonucunda Hazro antiklinalindeki kadar olmasa da eski jeolojik formasyonlar ortaya çıkmıştır. Derinderede ki oluşum aslında bölgede birçok içi boşaltılmış ve yarılmış antiklinal şeklinin (Gercüş, Kendalan, Hazro, Albat antiklinalleri) oluşum süreçlerinin adeta başlangıç safhasını oluşturmaktadır.

Kenar kıvrımları kuşağı çoğunlukla yarılmış, deforme olmuş ve boşaltılmış antiklinallerden oluştuğu için dış çevreleri genellikle eosen yaşlı ve karstik özellikli kalker birimlerinden (Midyat-Hoya Formasyonu) oluşur. Kocaköy'ün kuruluş yeri böyle bir alana karşılık gelmektedir. Eosen döneme ait olan kalker formasyonların altından Gercüş formasyonu mostra verir. Bu birimler yağışın da etkisiyle kil

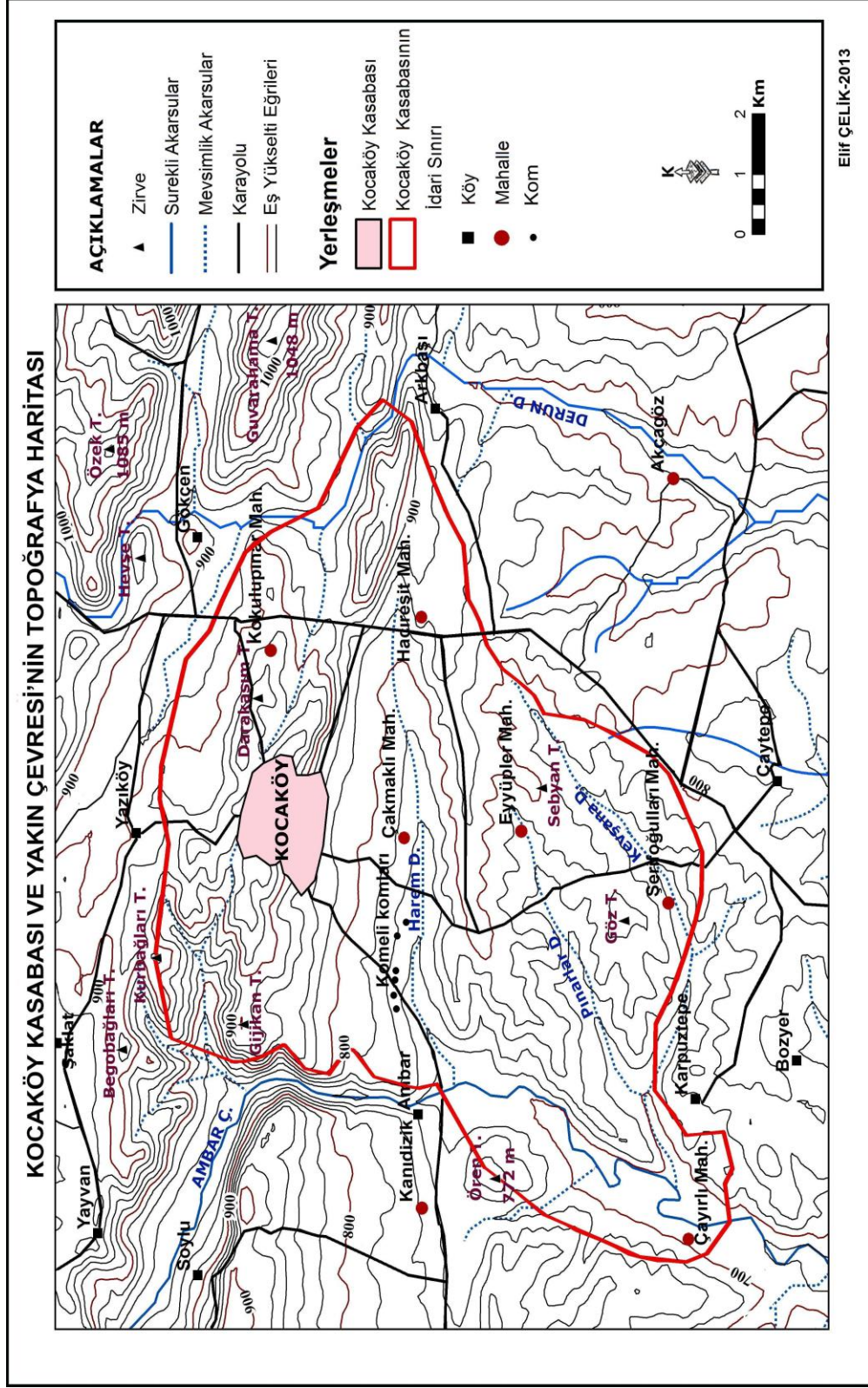
depolarının yüzey akışkanlığını artırarak erozyon ve heyelan olayları görülmesine neden olmuşlardır. Bu sahanın oluşumu Hazro ve Gercüş antiklinalindeki oluşumla aynıdır. Kütle hareketleriyle aşınma ve boşalma süreci gerçekleşmekte ve derinleşme olmaktadır. Derindere kesiminde de aynı olaydan dolayı derinleşme söz konusudur. Derindere vadisinin güney yamaçlarında tarım yapılmakta iken kuzey yamaçları sayfiye amaçlı kullanılmaktadır.

Kocaköy ve çevresi önemli tektonik yapılara (Güneydoğu Anadolu Bindirme Kuşağı, Lice Fay Zonu) yakınlığı nedeniyle depremlerden etkilenen bir yerleşmedir. Kocaköy'ün hafızasında yer eden son yılların en önemli depremi kuşkusuz 1975 Lice Depremidir. 6 Eylül 1975 Cumartesi günü öğle saat 12.23'te meydana gelen 6,9 büyüklüğündeki Lice depremi, Lice ve köylerinde binlerce kişinin hayatını kaybetmesine sebep olmuş; Kocaköy'de ise 1 can kaybı yaşanmıştır. Lice depremi özellikle Derindere vadisinde yaşayanları etkilemiş ve birçok ailenin Kocaköy'ün merkezine göç etmesiyle sonuçlanmıştır. Deprem akabinde gelen asayiş sorunları da yine bu sahadan göç edenlerin gerekçeleri arasında yer almaktadır.

Türkiye'de gerek kır nüfusu, gerek köylerin buna bağlı kent ve kasabaların büyük bir bölümünün ülkenin sadece %20'sini içeren ova birimleri ile orta eğimli plato sahaları üzerinde toplanmıştır (Tunçdilek, 1985;1). Ova ve plato yüzeyleri gibi düz alanlarda kurulmadığı halde birçok yerleşme zamanla bu alanlara doğru genişlemektedir. Düz alanları insanların tercih etmesinin birçok nedeni vardır. Bu nedenler içinde ulaşım kuşkusuz ilk belirleyici faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ovada kurulan yerleşmelerde ulaşım daha rahattır. Bunun yanında zamanla nüfusun artmasına ve ekonomik aktivitelerin çeşitlenmesine paralel olarak insanlar geniş alanlara ihtiyaç duymaktadır. Araştırma sahamızda buna en güzel örnek yol kenarında kurulan Kokulupınar mahallesidir. Kırsal alanda yaşayan halk tarım toprağının evinin ve varsa hayvanlarının barındığı meskenlerin bir arada olmasını tercih etmektedir. Kent insanı ise daha geniş sahalar ve bu sahaların içinde her türlü faaliyeti barındıran mekânların bir arada olmasını istemektedir. Bu da geniş ve ulaşım kolaylığı olan düz alanlara daha fazla yerleşilmesine neden olmaktadır. Düz alanlara yerleşim bir takım olumsuz sonuçları da beraberinde getirmektedir. Bunlar; yerleşimin zamanla genişlemesiyle ovada yapılan tarım faaliyeti daralmakta hatta yok olmaktadır. Beslenme için büyük öneme sahip tarım topraklarının yok olması pahasına geniş düzlükler kentsel

mekânlar için tercih edilmektedir. Betonlaşan kent mekânları hava sirkülasyonuna da engellemekte ve ısı adaları oluşturarak iklimi olumsuz etkilemektedir.

Kocaköy arazisini de içine alan Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ova ve plato yerleşmeleri en yoğun yerleşmelerin görüldüğü alanlardır. Düz bir alanda yerleşen ve gelişen Diyarbakır bu fiziki özelliği nedeniyle fazla nüfusu bünyesinde barındırabilmektedir. Dicle nehri kıyısında 650 m lik düzlük üzerine kurulu Diyarbakır ili bu avantajından dolayı hem ulaşım hemde tarıma elverişlidir. Diyarbakır ilinden sonra Ergani ve Bismil en fazla nüfusa sahip ilçeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni bu sahaların düz bir alana yerleşmiş olmasıdır. Yerleşmenin tarımın ve ulaşımın kolaylığı buraların yoğun nüfuslanmasına neden olmuştur. Kocaköy'ün ise kurulduğu sahanın oldukça dik eğimli, fay façetaları arasında derin vadi, aralarında ise sırt şeklinde eşiklerin olduğu engebeli kalker litolojili bir dağ yamacında muhtemelen bir fay kaynağı (nar bahçeleri) çevresidir (Harita 2).

Harita 2. Kocaköy Kasabası ve Yakın Çevresi'nin Topografya Haritası

Konumuz dağlık alanlarda şehirleşme olduğundan öncelikli olarak dağ kavramı üzerinde durmakta yarar vardır. Dağ için birçok tarif yapılmasıyla beraber coğrafyacılar 15km²'lik bir mekân ünitesi üzerinde yer alan kütlenin nisbi yükseltisinin 600 metreyi bulduğu veya geçtiği yükselti ünitelerine dağ olarak tanımlamaktadırlar. Bunun yanında eğim değerinin de % 400' ü geçtiği jeomorfolojik birimi de dağ olarak nitelemektedirler. Yani bir birime dağ dememiz için hem yükselti hemde eğim bir arada olması gerekmektedir (Tunçdilek 1985;131). Bu tanımlamaya göre Kocaköy arazisinin kurulduğu jeomorfolojik birim bir dağdır. Çünkü 900-980 arasında değişen yükseltisi ve %400 geçen bir eğim değerine sahiptir (Harita 3).

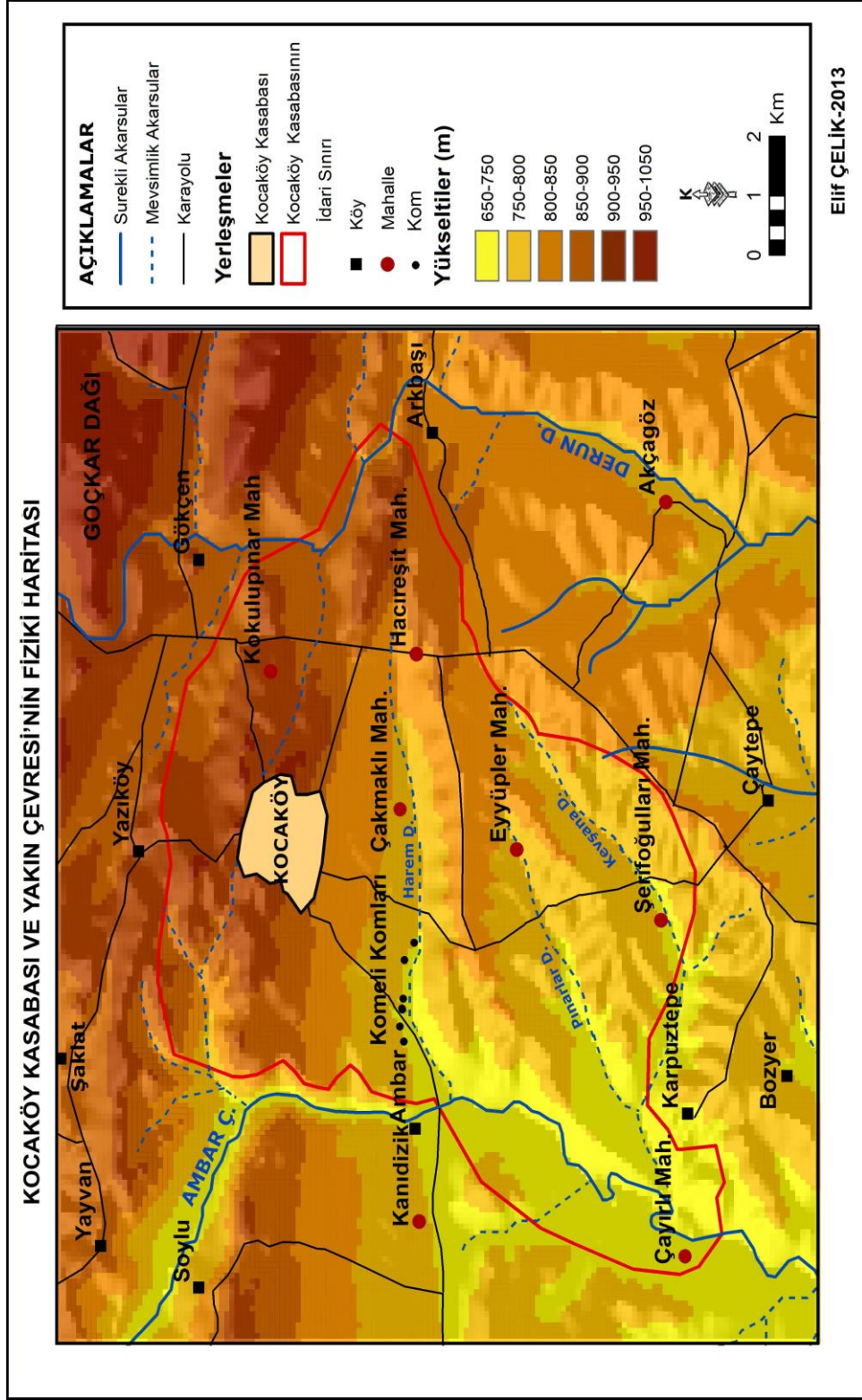
Yükselti ülkemizdeki nüfusun dağılışında etki gösteren coğrafi faktörler arasında en büyük öneme sahip olanıdır. Ülkemizde dağlık alanlarda kurulan yerleşmelere baktığımızda günümüzde oldukça az sayıda yerleşim görülmektedir. Ülkemiz her şeyden önce yüksek bir ülke konumundadır arazisi genel olarak dağlık sahalardan oluşmaktadır. Ülke arazisinde ortalama yükselti 1132 m. yi bulmaktadır. Fakat büyük kentlerimizin kurulduğu alanlara baktığımızda bu yükselti değerinin altındaki alanlarda kurulmuşlardır. Yine verimli ve geniş tarım sahaları bu yükselti değerinin altındaki alanlardadır. Bunun nedeni yükselti birçok faaliyeti kısıtlamaktadır. Örneğin; tarım faaliyetleri, yükselti arttıkça güçleşir ve belli bir yükseltiden sonra, artık tarım faaliyeti son bulur. Ulaşım zorlaşır bu nedenle birçok şehrsel fonksiyonların gerçekleşmesi de uzun süreç alır. Fakat yükseltinin olumlu tarafları da oldukça fazladır. Hayvancılık özellikle mera hayvancılığı için uygun otlatma alanları olan yüksek sahalarda bu yönüyle hayvancılık faaliyetinin yürütenler için tercih edilen alanlardır. Kocaköy yerleşmesi de yükselti faktörünü avantaja çevirerek hayvancılık ta gelişim göstermiştir. Çevresinde kom yerleşmelerinin bulunması ve eskiden kom olup da bugün mahallesi olan yerleşmeleri hayvancılık için uygun bir alanı olduğunu bize göstermektedir.

Ülkemizin en yüksek noktalarının olduğu Doğu Anadolu topraklarına baktığımızda dağlık alanlar oldukça fazla yer kaplamaktadır. Fakat büyük kentlerin kurulduğu sahalarda genellikle ovalık, havza ve plato sahalarıdır. Bir tepe, sırt veya dağlık alanlarda kentlerin kurulması mümkün olsa da gelişmesi pek mümkün değildir. Bunun sebepleri; kentleşmenin getirdiği fonksiyonlar dağlık arazide gerçekleşmesinin zorluğudur. Buna birde ulaşım zorluğu ve artan nüfusun barınma sorununda eklenince dağlık alanlar yerleşme için pek tercih edilmeyen coğrafi birimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde bu olgu her bölge için geçerli değildir. Zira Karadeniz ve

Doğu Anadolu gibi dağlık sahaların geniş yer kapladığı coğrafi bölgelerde halk bu dağlık sahalara yerleşmek zorunda kalmışlardır. Kentleşmenin bu bölgelerde Türkiye ortalamasının altında olması da doğal şartlardan kaynaklanmaktadır.

Dağlık alanlarda kurulan yerleşmelerin en büyük sorunu eğim faktörüdür. Çünkü eğimli araziler dikliklerin fazla olduğu ve düz yerlerin bulunmadığı alanlardır. Fakat bu yargı dağlık sahalarda hiç düzlüklerin olmadığı anlamına da gelmez. Her dağ kütlesi üzerinde eğimlerin aniden hafıflediği yerlerde vardır. Kocaköy kasabasının da eğimin hafıflediği ve düzleştiği kaya mahallesi en fazla nüfusu sahip olan düz alanıdır. Kaya mahallesi bir ova yüzeyini andıracak kadar geniş değildir; Bu nedenle yerleşme kısıtlıdır. Kaya mahallesi dışında düz alan olan kokulupınar, hacireşit ve çakmaklı mahallesi vardır. Fakat bu mahallerinde birbirleriyle bağlantılarının olmaması ufak ve dar parseller olmaları ve araziden yararlanma açısından büyük sorun yaratmaktadır.

Kocaköy arazisinde dik eğimli bir yamaç üzerine kurulup genişleme imkânı bulamaması aslında zorunluluklardan kaynaklanmaktadır. Nitekim güneyindeki ve kuzeyindeki sahanın düz alan olmasına rağmen tarım arazisi olarak kullanılması ve batısında ambar ırmağının varlığı nedeniyle genişleme ve büyüme düz alan olarak anayolunda geçtiği doğu tarafında gerçekleşmektedir. Kokulupınar mahallesi de bu genişlemenin sonucunda oluşan mahalledir. Dağlık alanın başlangıç antiklinali olan Kocaköy'ün kuzeyinde yer alan Lice, Kulp ve batısındaki Çüngüş ilçesi de bu dağlık birim üzerinde kurulu yerleşmeler arasındadır. Çüngüş'e baktığımızda Kocaköy'ün aksine daha dar sıkışmış bir alanda kurulmuştur. Dik bir tepede kurulmuş olan Çüngüş'ün gelişmemesinde de bu dağlık sahada kurulmuş olması bu nedenle halkın geçim fonksiyonlarının kısıtlı olması ve akabinde göç etmesi Çüngüş'ün gelişimini sekteye uğratmıştır. Köyden gelen halkın tepelik alanın aksine düz sahayı tercih etmesi ve zamanla tepede yer alan hastane, okul ve yurt binaları düzlük alana yerleşmesi düz sahaya inişleri yıldan yıla arttırmıştır. Kocaköy'de düz alana inişlerin görüldüğü söylenememektedir. Az da olsa güneyindeki sahalarda tarım yapılması bu inişleri engellemiştir. Bunun yanında kamu binalarının kuzeydeki tepelikte yer alması, gelişimin de o yönde seyretmesi konut ve işyerlerinin bu alanlarda kurulmasına neden olmuştur.

Harita 3. Kocaköy Kasabası ve Yakın Çevresinin Fiziki Haritası

2.2. İklim ve Kocaköy'ün Gelişimi

Coğrafi ortamı oluşturan elemanların en geniş etkiye sahip olanı iklimdir. Bir bölgenin genel görünümü potansiyeli iklim ile belirlenir. Hatta gelecekteki gelişimi üzerinde iklimin kesin bir etkisi vardır. İklim, uzun bir zaman süresince, yeryüzünün bir bölümünde etkili olan hava koşullarının genel ortalamasıdır. Bir bölgedeki iklimi belirleyen ana unsurlar ise planeter ve coğrafi faktörler ile iklim elemanları; sıcaklık, basınç, rüzgarlar, nem ve yağış'dır.

Araştırma sahamızın sıcaklık ve yağış koşullarını belirleyen, daha çok Kafkasya (Sibirya menşeli), termik yüksek basınç ve Basra termik alçak basınç merkezleri arasındaki hava basınç sirkülasyonlarının alansal olarak etki sahalarını genişletmeleri ile ilgilidir. Mevsimlik güneşlenme durumlarına göre güçlenen veya zayıflayan bu basınç merkezleri; Güneydoğu Anadolu bölgesi ile birlikte Kocaköy yöresinin de iklim koşullarının belirlenmesinde etkili olmaktadır. Kış döneminde Hazar/ Kafkasya bölgesi yüksek basınç alanından, Anadolu'ya doğrudan oluşan continental tropikal (cP) hava kütleleridir. Hava kütesinin getirdiği kuru ve soğuk hava koşulları doğu ve iç bölgelerimizdeki kadar etkili olmamakla birlikte, Güneydoğu Anadolu bölgesine kadar ulaşarak, hava sıcaklığının önemli oranda düşmesine sebep olmaktadır (Gürgen, 2002; 7). Güneydoğu Anadolu bölgesinin iklim koşulları üzerinde etkili olan Basra körfezi kaynaklı termik alçak basınç merkezi yaz döneminde etki sahasını genişleterek başta Güneydoğu Anadolu bölgesi olmak üzere, Türkiye'deki etkisini iyice hissettirmektedir. Güney İran ve Basra körfezi çevresinden kaynaklanan cT hava siklonik dönüşe bağlı olarak Doğulu ve Güneydoğulu akımlarla Anadolu'ya ulaşır. Bu sıcak hava kütlesi doğal olarak nem bakımından fakirdir (Koçman, 1993; 6).

Kocaköy'de etkili olan iklim, tipolojik olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi iklimi ile Doğu Anadolu Bölgesi iklimi arasında geçiş formu niteliğini arz eder. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlı geçer. Bahar mevsimleri yağışlı ve kısa süreli olur. Hasat mevsimi 15 Mayıs'ta başlar. Ortalama yüksek sıcaklık 20,5 °C en yüksek sıcaklık 44 °C ortalama düşük sıcaklık 6 °C en düşük sıcaklık ise -26 °C civarındadır. Termik basınç alanlarından Doğu Anadolu yüksek basınç alanı ile Basra alçak basınç alanının arasında bulunan Kocaköy'ün yükselti farkından ötürü ortalama basınç Diyarbakır ortalamasının altındadır. Kocaköy'ü etkileyen basınç değerleri mevsimlere göre değiştiği gibi, arazi yapısına bağlı olarak da değişmektedir. Kışın, sert karakterli karasal iklimin tesirinde olan Kocaköy'de yüksek basınç; yazın ise yüksek

sıcaklıklardan dolayı alçak basınç hâkim olur. Diğer yandan, ova köyleri ile dağ köyleri arasında da topografyadan kaynaklanan ciddi basınç farkları vardır. Kocaköy’de rasat istasyonunun olmaması iklim değerlerinin net bir şekilde verilmesine engel olmaktadır. Fakat en yakın yerleşim olmaları ve kışın kuzeyindeki Lice ilçesinin iklimiyle aynı özellikleri taşıması, yazında havzadan gelen sıcak hava etkili olması nedeniyle Diyarbakır ve Lice deki rasathane değerleri alınıp yorumlar bu ölçüde yapılmıştır.

Kocaköy’ün ikliminin yerleşme üzerine etkisi daha çok kış soğuklarında belirleyici olmuştur. Yazları güneyinde yer alan Diyarbakır havzasının sıcaklarından etkilenen Kocaköy kışları da kuzeyindeki dağlık sahadan esen soğuk rüzgârların etkisiyle sert ve uzun kışlar yaşamaktadır. Buda yerleşmelerin yapı malzemelerine yansımıştır. Evlerin çoğunluğu dam sistemi dediğimiz beton ve toprak malzemeden oluşmaktadır. Evin giriş bölümü güneye bakan kısımda yer almaktadır. Kuzeyde daha çok mutfak ve tuvalet bulunmaktadır. İklimin yerleşme üzerindeki etkisini şehir yerleşmelerinde daha çok görmekteyiz. Buda ısıtma, trafik, sanayi sebebiyle artan enerji tüketimi, asfalt, beton gibi yapay örtüler, yüksek binaların ve bunlar arasında kalan caddelerin oluşturduğu şehir kanyonları, azalan yeşil alanları, iklim farklılaşmalarına neden olmaktadır. Bu saydıklarımız şuan itibariyle çalışma sahamızda görülen iklim farklılıklarının nedenleri arasında değildir. Fakat yerleşme ve nüfusun artmasıyla bitki örtüsü tahrip edilmekte buda iklimi doğrudan etkilemektedir.

Dağlık bölgeler ile iklim faktörleri arasındaki ilişkilerde önemli bir faktör bakı koşullarıdır. Dağın kuzeyi ve güneyi arasındaki farkı bakı faktörüyle açıklanır. Güneyi ve kuzeyindeki farklılığın nedeni güneş ışınlarının alma oranıdır. Türkiye’de bakı yamacı güney yamacıdır. Bu yamaç güneşlenme süresinin yılın en fazla olduğu yamaçtır. Bu nedenle güney yamaç daha sıcaktır. Kuzey ve güney arasındaki bu sıcaklık farkı doğal faktörler içinde olan toprak, bitki örtüsüne yansıdığı gibi ekonomik faaliyetlere yerleşme ve dolayısıyla nüfusa da yansımaktadır. Türkiye genelinde hemen hemen yerleşmelerin güney yamacında olması, tarımın bu yamacı tercih etmesi bu yamacın güneşlenme süresinin uzunluğundan kaynaklanmaktadır. Kocaköy yerleştiği alan dağ yamacının güneye bakan tarafıdır. Bundan dolayı Kocaköy’ün iklimi ve ekonomik faaliyetleri yerleşmesi ve nüfusunda bakı oldukça etkilidir.

2.2.1. Sıcaklık

Güneydoğu Anadolu bölgesinin yeknesak bir topografya sahip olması, sıcaklığın dağılışı ve yayılması için uygun bir ortam oluşturmaktadır. İklimi oluşturan ana faktörlerden biri olan sıcaklığın oluşum ve dağılışı üzerinde topografya ve yükselti faktörünün büyük etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle ülkemizde sıcaklık kuzeyden güneye ve doğudan batıya doğru tedrici bir artış göstermektedir (Sözer, 1984; 14).

Yıllık sıcaklık ortalamaları bakımından, Akdeniz ve Ege bölgelerinin kıyı şeridi ile beraber, Türkiye'nin en sıcak bölgelerinden biri şüphesiz Güneydoğu Anadolu bölgesidir. Yaz dönemlerinde sıcak ve kurak hava kütlelerinin etkili olduğu bölgede kuzey ve güney yerleşmelerinde farklılıklar söz konusudur. Güneyden kuzeye gidildikçe sıcaklık reliyef koşullarına bağlı olarak tedrici bir şekilde azalma göstermektedir. Güneyinde yer alan Bismil, Silvan ve Çınar ilçeleri daha sıcak iken; Kuzeyindeki Sason, Hazro, Kocaköy, Lice ve Kulp ilçelerine kadar devam eden kenar kıvrımları kuşağında sıcaklık ortalamaları oldukça düşmektedir.

Kocaköy'ün kuzeyde yer alan bir yerleşme olması Güneydoğu Toroslar'dan gelen soğuk hava kütesine açık olması kış mevsiminin oldukça sert geçmesine neden olmaktadır. İklim değerleri jeomorfolojik birimlerin değişmesine bağlı farklılaşmaktadır. Dağlık sahaların iklimi yükselti kademelerinin değişmesiyle farklılaşmaktadır. Bu nedenle aynı sahada birbirinden farklı iklim tipleri ortaya çıkabilmektedir. Kuzey ile güney arasında bazen 3 °C yi geçen farklar olmaktadır. Kocaköy'ün kurulduğu yamacın güneye bakan bakı yamacında olması sıcaklığın daha yüksek olmasına neden olurken; kuzeyinde ki yerleşmelerin Toroslar'dan gelen soğuk havayı doğrudan alması da kuzeyinin daha soğuk olmasına neden olmuştur.

Topografya, rüzgârlar ve bakı faktörü Kocaköy'ün sıcaklığını etkileyen faktörlerdir. Sıcaklık faktörüyle bağıntılı olan bakı, yerleşmelerin kurulmasında da etkilidir. Birçok kuzey ülkesinde, yağmur gölgesinde kalan, korunaklı vadi içlerinde, kuzeybatı ve doğu rüzgârlarından saklanmak üzere yerleşmelerin kurulması iklim etmenleriyle ilgilidir. Kocaköy'de de kuzeyine göre güneyinde yerleşmelerin yoğunluklu olması bakı faktörüyle alakalıdır. Aynı gün kuzeyinde kar şeklinde düşen yağış güneyinde yağmur şeklinde görülmektedir. Bu ve buna benzer iklim farklılıkları Kocaköy'de insanların yerleşme yeri seçiminde, güneye bakan yamaçları tercih etmesine neden olmuştur.

2.2.2. Yağış

Havadaki su buharı sis ve bulut olarak yoğunlaşınca, pek küçük su damlacıkları, havanın dayanması sürdükçe atmosferde yüzer şekilde kalırlar. Fakat birbirleriyle birleşerek daha büyük damlalar belirince düşmeye başlarlar. Bu yağmur denilen yağış türünü oluşturur. Eğer, havada su buharı doğrudan doğruya katı ve billurlu bir biçim alacak şekilde yoğunlaşırsa, kar olarak düşmeye başlar. Su damlaları buz durumuna gelmişse dolu olarak düşer (İzbırak, 1992; 330).

Dağlık bölgeler diğer birimlere göre en fazla yağış alan yerlerdir. Dağlara düşen yağış kar şeklinde olduğu için sular hemen vadi oluklarına geçmez ve üst zonda birikirler. Bu bakımdan dağlar bir su deposu konumundadır. Yaz başlarında yavaş yavaş erimeye ve su vermeye başlayan kar depoları akarsulara her zaman su kaynağı vererek her mevsim yatağında su taşımaya neden olur. Bu kar örtüsü tarım alanlarının sulanmasında da büyük bir potansiyel sağlar. Dağlar üzerinde yavaş yavaş erimesi suyun bir kısmının kayaların içine süzülmesine neden olur ve alt bölümlerde pınarlar halinde yeniden yüzeye çıkarlar. (Tunçdilek, 1985; 142).

Araştırma sahamızı da içine alan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin yağış miktarları havzayla Toroslar arasında farklılıklar arz etmektedir. Bunun en büyük nedeni topografyada gözlenen farklılıktır. Güneydoğu Toroslar yayı üzerinde 800 ile 1250 mm arasında görülen yağış miktarları havzada 450- 600 mm kadar düşmektedir (Sözer, 1969; 18). Yağışa rağmen ortalama sıcaklığın diğer bölgelerimizden daha fazla olması nedeniyle meydana gelen aşırı buharlaşma, yağışın etkilerini kısa sürede ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle yağış ve sıcaklık kavramlarını birlikte ele alarak, nemli ve kurak dönemlerin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Yağış rejimi daha çok Akdeniz iklimi kökenli olduğundan kış ve bahar yağışları görülmektedir. Soğuk aylarda, Orta Akdeniz üzerinden gelen cephe yağışları etkili olurken; Eylül sonu ve özellikle mayıs aylarında "kırkikindi" denilen ani, kısa süreli ve şiddetli konveksiyon yağışları görülmektedir. Kocaköy, bulunduğu mıntıka itibariyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi iklimi ile Doğu Anadolu Bölgesi ikliminin geçiş formu niteliğinde bir iklime sahiptir. Yağışlar çoğunlukla ekim ile mayıs ayları arasında düşmektedir. Yıllık ortalama yağış miktarı 700 mm civarındadır. Yağışlar, Akdeniz'den yükselen nemin Güneydoğu Torosları önünde adeta birikerek inmesiyle oluşur. Bu bakımdan Kocaköy, Çüngüş-Kulp hattını da karakterize eden bu dağ silsilesinin güney eteklerinde bulunması itibariyle Diyarbakır ortalamasının bir hayli üstünde yağış alır.

Diyarbakır da ocak ve şubat aylarında başlayan kar yağışları araştırma sahasının kuzeyinde yer alan ve yükseltisi daha fazla olan yerlerde, Kasım'dan itibaren görülmeye başlar. Diğer kısımlarda ise ilk kar yağışları Aralık'tan sonra görülür. Diyarbakır da karlı günlerin sayısı 7 gün iken Kocaköy' de bu değer 5 ile 10 gün arasında değişmektedir. Kocaköy'de karların yerde kalma süresi 20 ile 40 gün arasındadır. Diyarbakır'da karların 20 gün yerde kaldığı düşünülürse araştırma sahasının karın yerde kalma süresi çoğu kışlar il ortalamasının üstünde seyrettiği görülür. Ancak bu değerlerler, Kocaköy'ün güney köyleri ile kuzey köyleri arasında önemli farklılıklar arz eder. Mesela Boyunlu da kar, Ambar'a göre 20 gün daha fazla yerde kalmaktadır. Esasen dağlık kesim ile ovalık kesimin, hatta daha geniş ifade ile Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu bölgesinin sınırında bulunan Kocaköy'de, araziye bağlı iklim farklılıkları oldukça belirgindir. Öyle ki, Kocaköy'ün kuzeyinde bulunan ve tepede yerleşilen Kaya Mahallesi karlar bazen güneyindeki düz alanda yerleşilen Çakmaklı Mahallesi'nden 20 gün sonra kalkar. Hatta bazen yağışlar ortalama 960 m rakımlı Hükümet Konağı civarında kar şeklinde iken aynı esnada 850 m civarında rakımı olan Kocaköy Lisesi civarında yağmur şeklinde düşer. Kar örtüsü kimi zaman 1 metreye varır. Buda Diyarbakır ilinin 40 cm kar kalınlığı değeriyle karşılaştırıldığında hayli fazladır. Yer yer enerji ve telefon nakil hatlarının kopup direklerinin eğilmesine sebep olmaktadır. Dolu yağışları, özellikle Nisan ve Mayıs aylarında etkili olurken; sağanak şeklinde görülen bu yağışlar ara sıra ekili alanlarla bağ ve bahçelerde ciddi zararlar verir. Dolu tipisinin etkili olduğu güzergâhta bulunan bağ, bahçe ve tarlalarda bazen % 100'e varan ürün kayıpları meydana gelir. Hatta 1970'li yılların birinde, Şaklat köyünde serçelerle tavukların dolu yağışı nedeniyle öldükleri sözlü aktarılan bilgiler arasındadır.

2.2.3.Rüzgârlar

Güneydoğu Anadolu Bölgesi hem matematik hem de morfolojik yapısı gereği genellikle kış mevsiminde daha çok kuzey sektörlü rüzgârlara, yaz döneminde ise güney sektörlü rüzgârlara maruz kalmaktadır. Erinç'in belirttiği gibi, Güneydoğu Anadolu bölgesindeki rüzgâr rejimini ve onun basınç şartları ile olan ilişkisini doğru bir şekilde açıklayabilmek için, Türkiye'nin genel atmosfer sirkülasyonu'nu ve hava kütleleri bakımından mevkii göz önünde bulundurmak gerekir. Bunun için de sıcak ve soğuk dönemdeki basınç dağılışının ve hâkim rüzgâr yönlerinin bilinmesine gereksinim vardır

(Erinç, 1984; 292). Detaylı incelemelerde ise yörenin morfolojik yapısının da rüzgârın esiş yönünde etkili olduğu görülmektedir.

Dağlık bölgelerde rüzgârların etkisi oldukça önemlidir. Dağlık sahaların yüksek ve açık sahalar olması rüzgarın şiddetinin tabana göre daha fazla olmasına neden olmaktadır. Dağlık bir sahada kurulan Kocaköy'ün rüzgâr rejimi, basınç şartlarının mevsimden mevsime uğradığı değişikliklerle farklılaşmaktadır. Kışın kuzey sektöründen (NW, N, NE) esen rüzgarlar bölge genelinde olduğu gibi Kocaköy'de hakimdir. Kocaköy'de özellikle kuzeybatıdan esen “Karayel ” adıyla da bilinen sert rüzgârlar, etkili, kurutucu ve soğuk havanın ilçe genelinde hissedilmesine neden olmaktadır. Kış mevsiminde etkili olan bu rüzgârlar kar boranlarına ve şiddetli don olaylarına da sebep olmaktadır.

Rüzgârların esiş yönü, frekansı ve hızı topografyaya bağlı değişmektedir. Bu nedenle bir antiklinalin güney yamacına kurulu olan Kocaköy'ün topografyasının kısa mesafelerle değişmesi rüzgârında etkilerinin bu mesafeler arasında değiştiğini gösterir. Rüzgârın etkileri Kocaköy'de kış aylarında daha fazla görülmektedir. Kışın kuzeyden esen soğuk rüzgârlar konutların yapımını da etkilemiş ve güneye dönük yamaçlar daha fazla yerleşim alanı olarak tercih edilmiştir. Evlerin planında da daha fazla kullanılan odaların güneyde yer alması, daha az kullanılan bölümlerin ise kuzey yönünde bulunması yine rüzgârların konut yapımına etkilerini göstermektedir.

2.3.Hidrografi ve Kocaköy'ün Gelişimi

İnsanlık tarihi boyunca önceleri yaşam kaynağı olarak anlam ve değer kazanan su olgusu, yerleşmeler evrimi boyunca da farklı dönemlerde, farklı gelişmişlik düzeyleri, farklı gereksinimler ve farklı nedenselliklere paralel olarak yaşamın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. İlk insanın yalnızca var olabilmek için ihtiyaç duyduğu su, yerleşik hayata geçiş ile birlikte yer seçimi tercihlerinin de temel belirleyicisi olmuştur.

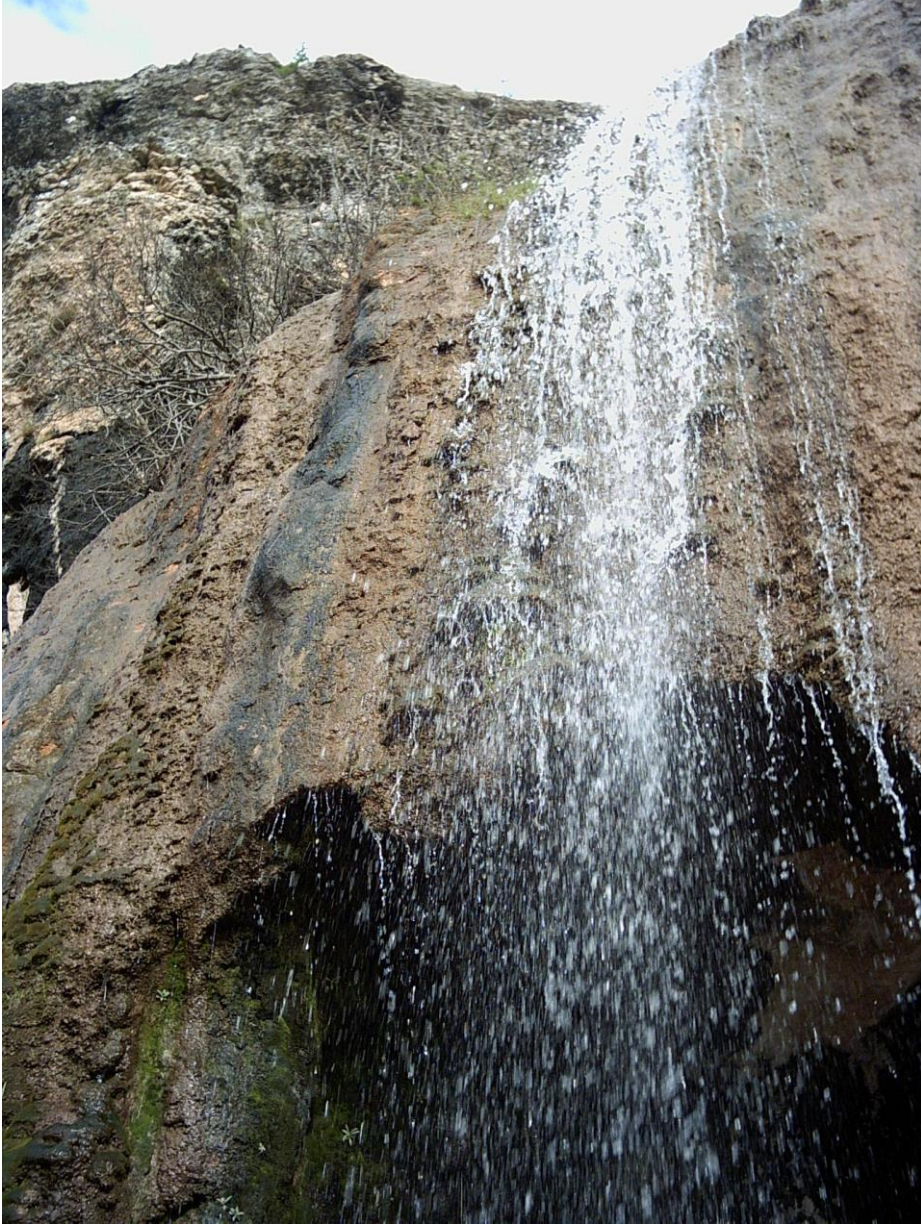
Şehirlerin ve köylerin kuruluş gelişmelerinde akarsuların büyük ölçüde hatta birinci derecede rol oynamaktadır. Hidrografik durum yerleşme kalıplarını yakından etkiler. Kocaköy'ün kuruluşunda da rol oynayan en önemli hidrografik ünitesi Dicle nehrinin kollarından biri olan Ambar çayıdır. İnsan için uygun iklimik koşulların hüküm sürdüğü Dicle nehri vadisine asıl hayat veren Dicle nehridir. Kaynağını Hazar gölünden alan nehrin, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin tarımsal üretim, ekonomik ve

ticaret ağının gelişmesine, tarih boyunca önemli katkılar sunmuştur. İnsanlar, bu nehirde balık avlar, suyundan istifade eder ve tarım alanlarının sulanmasında yine bu akarsudan yararlanmaktadırlar. Bunlara ek olarak Mezopotamya'nın kuzey sınırındaki dağlık alanlardan çeşitli ürünler (hemen tüm ticaret malları) sallarla Dicle nehrinden yüzdürülerek vadi boyunca çeşitli yerleşim birimlerine sevk edilirdi. Kısacası Dicle nehri önemli bir ulaştırma birimiydi. Günümüzde de bu önemli işlevleri devam etmekle birlikte, yöre insanının önemli rekreasyon alanlarının başında gelmektedir (Özgen, 2007; 118).

Dicle Nehri'nin kuzey kollarından kavuşan çayların en batıdakini oluşturan Ambar çayı, Kocaköy'ü hem hidrolojik açıdan hem de fluvial sonuçları açısından etkileyen hidrografik birimdir (Ambar vadisi Hani'nin Kırım Köyünden başlayıp Ambar köyünün 5 km aşağısına kadar devam eden ve uzunluğu 20 km kadar olan vadidir) (Fotoğraf 6). Ambar çayı diğer kuzey-güney doğrultulu kollar gibi inkonsekant özellikler gösterir ve kenar kıvrımları kuşağı üzerinde uyumsuz boğazlar açarak akar. Ambar çayının Kocaköy antiklinalini yarması, kara yükselmesinin, dolayısıyla kenar kıvrımlarının fluvial aşınmaya/yarılmaya uğradığının bir işaretidir. Bu şekliyle Ambar Boğazı antedant bir boğazdır. Kaynağını Toroslar'dan alan Ambar çayı eriyen kar suları ve kaynak sularından da beslendiği için Dicle'nin diğer kuzey kollarında olduğu gibi yılın her mevsiminde yatağında su taşımaktadır. Çevresindeki yerleşmelerin su ihtiyacını karşılayan Ambar çayı hem halkın tarım alanlarını sulamasında hem de hayvanların içme suyunda ambar çayından faydalanmaktadırlar. Kocaköy açısından bu akarsuyun fluvial etkisi daha çok Kocaköy yerleşmesinin kuzeyindeki sübsekant karakterli Derindere vadisinde görülür. Tektonik hatlara uyumlu olarak açılmış bu vadi ana akarsuyun temele gömülmesine bağlı olarak hızla aşındırılan ve boşaltılan bir "komb" özelliği taşır.

Ambar çayına dökülen ve bu çaydan kaynağını alan küçük çaylarda Kocaköy yerleşmesinde önemli bir yere sahiptir. Bunlar; Derindere, Pınarlarbaşı, Çırık ve Asma Pınarıdır. Derindere; Kocaköy merkezinin hemen kuzeyinden başlayıp Ambar çayına soldan dökülen deredir. Birçok verimli bahçe de bu dere sayesinde sulanmaktadır. Pınarlarbaşı; Arkbaşı köyünün 2 km kadar kuzeyinde, güneydoğuya doğru akmakta olan Pamuk çayının şeker deresi suyunu alıp güneye döndüğü dirsekte bulunan su kaynaklarıdır. Çırık; Kocaköy'ün 3 km kadar güneybatısında bulunan küçük ve kayalık bir vadiciktir. Burası, kış ve bahar aylarında kaynayan sularıyla görülmeye değer

yerlerdendir. Asma Pınarı; Ambar köprüsünün 1 km kadar kuzeyinde çayın sol kıyısında yükselen uçurumda yer alan bir şelaledir (Fotoğraf 5). Bahar ve kış aylarında akan bu pınarın suları, yaklaşık 30 m yükseklikteki kayalardan aşağı dökülürken görülemeye değer bir manzara oluşturmaktadır.

Fotoğraf 5. Asma Pınarı Şelalesi

Fotoğraf 6. Kocaköy’ün Kuzey Batısından Bulunan Ambar Çayından Görüntü

Yerleşmelerin kuruluş ve gelişmelerinde yerüstü suları kadar yer altı su varlığı ve potansiyeli de önemlidir. Yeryüzüne düşen yağışların bir kısmı bitkiler tarafından tutulur (intersepsiyon), bir bölümü toprak tarafından emilir; bir bölümü yüzeysel akışa geçerek akarsulara ve dolayısıyla göl, deniz ve okyanuslara ulaşır, bir bölümü de yeryüzünden-zeminden alta doğru sızarak muhtelif derinliklerde kayaların çatlaklarında, çeşitli boyuttaki kum, mil ve çakıl gibi malzemelerin arasında ve boşluklarında depolanır. Yeraltındaki boşluk ve gözeneklerde tutulan sulara yeraltı suyu denir (Atalay, 2005; 279). Yeraltı suları, genellikle geçirimli katmanlara sahip alanlarda ve özellikle jeolojik ve jeomorfolojik depresyonlarda yaygınlık göstermektedirler. Dolayısıyla Türkiye’de yeraltı suyunun en yaygın olduğu ve aynı zamanda bu sulardan en fazla yararlanan bölgelerden biri de Diyarbakır havzasıdır.

Diyarbakır havzasının kuzeyinde yer alan Kocaköy yer altı suyu bakımından oldukça zengindir. Kocaköy’ün zengin yer altı su rezervlerinin bulunduğu alanlar; Şaklat ve Yazı köyleri ile Gökçen civarı, Tepecik, Arkbaşı köylerinin kuzeyi, Kokulupınar çevresi, Harem, Çakmaklı ve Komel civarıdır. Bu sahanın faylı yapısından kaynaklanan çatlak ve boşluklardan su kaynakları çıkmaktadır. Burada yapılan sondaj

alışmaları neticesinde gayet verimli su kuyuları açılmış ve sulu tarımda kullanılmaya başlanmıştır. Kocaköy'ün merkez ve köylerindeki içme ve kullanma suyunun tamamına yakını yer altı su kaynaklarından temin edilmektedir. Kocaköy'de yer altı suyundan yararlanma çalışmaları, 1960'lı yıllarda başlamış olup, sonraki yıllarda sondaj çalışmaları Belediye tarafından yapılmıştır. Kocaköy'ün su temini Kokulupınar mahallesindeki 2 kaynaktan sağlanmaktadır. Bu kaynaklardan aktarılan su tüm mahallerine dağıtılmaktadır. Bunun dışında birçok noktada artezyen kuyularıyla su çıkarılarak hem hayvancılıkta hemde tarımda kullanılmaktadır. Bu artezyen kuyularının sayısı Kocaköy genelinde 20 ila 30 arasında değişmektedir.

2.4.Bitki Örtüsü ve Kocaköy'ün Gelişimi

Güneydoğu Anadolu bölgesi, ülkemizde ormanların en az olduğu ve geniş sahalarda antropojen bozkırların yer aldığı bölgemizdir. Kuru orman bölümü, karasallık ve yükseklik koşullarına göre farklılıklar göstermektedir. Mardin eşiğı dağlarındaki meşe ormanları, bölge ölçüsünde oldukça gür ve verimli bir yapıdadır. Buradaki meşe ormanları kireçtaşının varlığına borçludur. Kireçtaşlarının çatlaklarından sürgün vermesi meşelerin günümüze kadar gelmesinde önemli bir etken olmuştur. Başka bir ifade ile karstik sahaların tarıma uygun olmaması, meşelerin tamamen tahrip edilmesini önlemiştir. Beşeri faaliyetlerin yaygınlaşması ile hızlanabilir ve hatta yok olabilirler (Atalay, 2002; 143).

Havzanın güneyindeki Mardin eşiğı gibi Kocaköy'ünde yer aldığı havzanın kuzey kesimlerindeki kenar kıvrımları kuşağı çevresinde de meşe ağırlıklı (Palamut meşesi) ağaç formasyonu bulunmaktadır. Çünkü meşe kökleri karstik boşluklu ve boşlukları dolduran Terra rossaların varlığından dolayı kalkerli araziye sevmektedir. Kocaköy batısı ve doğusunda ki sırtlarda meşe ağaçları yoğunluktadır; fakat doğusuna göre batı kesimlerde meşelikler daha fazladır (Fotoğraf 7).

Fotoğraf 7. Kocaköy Batısındaki Meşe Toplulukları Tahripten Dolayı Bodur Çalılar Şeklindedir

Bunun nedeni tamamen beşeri faktörlerdir. Doğu bloğundaki meşelik alanlar kışlık yakacak odun olarak tahrip edilmiştir meşelerin tahribinin bir kanıtı da ağaçların boylarının bodur kalmasıdır. Bölge genelinde meşe kuşağı Kocaköy dışında Hazro ve Eğil’de de ortaya çıkmaktadır. Buda birdenbire coğrafi şartların değiştiğini göstermektedir. Aslında inceleme alanı bitki formasyonu açısından da bir sınırdır. Havza koşullarıyla Güneydoğu Torosların Koşulları arasında tam bir sınır veya geçiş alanıdır. Güneyde Diyarbakır havzası taban arazilerinin toprak koşulları, iklimi ve topografyası farklıdır. Kocaköy’ün kuzeyinden itibaren artık manzara değişmekte, Güneydoğu Toroslar’a ait dağ ekosistemine geçilmektedir. Kocaköy’ü hem havzanın koşullarıyla, hem de dağlık ekosistemin ortam koşullarıyla iç içe bir yerleşme niteliğindedir. Ayrıca rölyef etkisiyle Kocaköy’ün yakın çevresinde birbirinden farklı bitki formasyonlarını görmek mümkündür. Nitekim güneydeki senklinal ve kuzeydeki Derindere vadisinde nemcil türleri görmekteyiz (Dişbudak gibi). Derindere vadisi Kocaköy çevresinde en yoğun bitki çeşitliliğine sahip alandır. Meşe toplulukları dışında ardıç, çınar, söğüt ağaçları ve meyve bahçeleri bulunmaktadır (Fotoğraf 8). Ardıçların

bu sahada olması kışların uzun sürdüğünün kanıtıdır. Çünkü ardıç soğuğa karşı daha dayanıklı bir bitkidir.

Fotoğraf 8. Derindere Vadisinde Ardıç ve Meşe Ormanları

Ancak yeryüzünün birçok bölgesi gibi Kocaköy çevresi, özellikle Ambar çayı vadileri de ekosistem bozulmasından payını almıştır. Akdemir ile yapılan sözlü görüşmelerde, Ambar vadisinin 1970’li yılların başına kadar bir tabiat harikası olduğu anlaşılmaktadır. Vadi boyunca çapı bazen bir iki metreye, boyu birkaç on metreye varan dev çınar, akçınar, söğüt, kavak, karaağaç, meşe ve diğer ağaçlardan oluşan gür bir orman örtüsü uzanırdı. Bu ağaçlar, yer yer bilek kalınlığını aşan ve yörede “ardecuvan” adıyla bilinen sarmaşıklarla adeta örülmüş durumdaydı. Öyle ki, bu sarmaşık örgüsüne takılıp ölen sığırlar bile olmuştur. Bunların yanında, yöresel adlarıyla gez, kızıl gez, çıvlebi çalıları, çeşitli dut ve asma türleri; ardıçlar, menengiçler, böğürtlenler, kuşburnu türleri, yabani iğdeler gibi yüzlerce ağaç ve çalı türlerinin yanında çok zengin bir ot, yosun, mantar ve liken bu florayı oluşturur.

2.5.Toprak Özellikleri ve Kocaköy'ün Gelişimi

Kocaköy'ün kurulduğu alanın bir dağ kütesine karşılık gelmesi ve dağlık alanlarda toprağının nemliliğinin kar sularından dolayı yaz başlarında suya doyduğu için bütün yıl devam etmesi, gür bir ot örtüsünün, meraların ve ormanların gelişmesine neden olmaktadır. Gür bir ot örtüsü varlığına rağmen tahripten dolayı orman örtüsü Kocaköy arazisinde oldukça sınırlı alanlardadır. Kocaköy'ün eğim değerinin fazla olması dikliklerin arttığı yerlerde toprak oluşumu en alt düzeye inmesine neden olur. Toprak kaybın yaşandığı bu alanlarda ya hiç toprak yoktur. Ya da çok ince tabaka halindedir. Bu alanlarda toprak oluşmadığı gibi erozyonun da üst düzeyde yaşandığı yerlerdir. Bu nedenle eğimlerin fazla olduğu yerlerde çoğu kez ana kayanın yüzeye çıkması kaçınılmaz olur ve araziden yararlanma olanakları da kısıtlıdır.

Yeryüzünde bütün yaşam toprakla yakın ilişki içerisinde. Toprak, hava, su ile birlikte, tüm doğal varlıkların dayanağı ve yaşamın temel kaynağıdır. Yenilenemeyen ve bir defa kaybedildiği zaman bir daha yerine konulamayan bir doğa hazinesidir. Kocaköy için de toprak vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Çünkü tarım ve hayvancılık birincil ekonomik faaliyettir. Güneydeki geniş havza topraklarını bir tarafa bırakacak olursak, Kocaköy ve yakın çevresindeki arazinin ana maddesi genel olarak karstik karakterlidir. Bundan dolayı toprak sığ ve taşlıdır (Fotoğraf 11). Erime, çözünme süreçleri sonucu horizonlaşmanın gerçekleşmediği bu sığ terra rosa toprakları dışında kalkerli arazi yoğun lapyalarla kaplıdır (Fotoğraf 10). Lapyalar karstik gelişimin gençlik safhasının ilk belirginleşen unsurları olan mikro karstik şekillerdendir. Derinlikleri birkaç cm den birkaç metreye kadar değişen kanallar ve bunların arasındaki sırtlardan meydana gelen oyuntular ve delikli erime şekillerini kapsayan lapyaların oluşumunda eğim, litoloji, sızmaya uygun zayıf direnç hatları ve bitki örtüsü etkilidir (Durmuş, 2009; 36).

Kocaköy'de lapyalar dikey borular ve çukurcuklar şeklinde gelişir. Killi bir yapısı olan ve organik yapı bakımından zayıf karakterli Terra rosa toprakları, su alınca kesekleşmektedirler yani sertleşmektedirler, bu da toprağın organik madde bakımından zayıf olduğunu yani verimin düşük olduğunu göstermektedir. Çünkü sağlıklı bir toprak öncelikle granüllü bir yapıya sahip olmalıdır. Bu taneli dokuyu da veren organik maddedir. Güneydeki senklinalin hemen devamında örtülü bir antiklinal yapısının üzerinde ise Pliyo-Kuvaterner dolgulu havza toprakları başlar. Bu topraklar gelişmiş zonal topraklar olup oldukça kalın ve organik madde bakımından da zengindir. Söz

konusu havza toprakları karasal ve gölssel pliyosen ve Pliyo-Kuvaterner yaşlı alüvyal malzeme kökenlidir. Havza kenarlarına karşılık geldiği için ise konglomera unsurları oldukça iridir.

Kocaköy'ün kuzeyine çıkıldıkça topografyasının dışında toprak yapısında da değişiklikler görülmektedir. Güneyinde kalker olan zemin, kuzey kesimlerde (Derindere vadisi çevresinde) Gercüş formasyonunun mostra vermesinden dolayı marn ve kilitaşına dönüşmektedir. Derin yarılmış akarsu tabanı ve yamaçlarında ise litoloji değişir ve daha eski (Eosen) formasyonlara ait kumtaşı, marn, kireçtaşı yer yer konglomeralar yüzlek verir. Yüksek eğimli yamaçlardan dolayı şiddetli erozyon ve kütle hareketleri söz konusudur. Dolayısıyla Derindere vadisi çevresinde yoğun bir şekilde kolüvyal topraklar oluşmuştur (Fotoğraf 9).

Kocaköy'ün toprak özelliğinin yakın mesafelerde değişmesi ekonomik faaliyetlere de yansiyarak değişime neden olmuştur. Kocaköy genelindeki karstik arazinin varlığı tarım faaliyetini kısıtlamış ve halkın hayvancılığa yönelmesine neden olmuştur. Çevresindeki kom yerleşmelerinin çokluğu da buna işarettir. Kocaköy'de tarıma en uygun alan Kuzeydeki senklinal alanı ile Kuzey batıdaki Ambar çayının kollarından biri olan Derindedir.

Fotoğraf 9. Derindere Vadisinde Neojen Yaşlı (Üst Miyosen- Pliyosen) Depolar Olarak Tanımlanan Kolüvyal Topraklar

Fotoğraf 10. Kocaköy Batısındaki Karstik Arazide Lapyalar

Fotoğraf 11. Kocaköy'ün Güneyindeki Karstik Arazinin Erimesi Sonucu Oluşan Taşlı Toprak (Terrarossa)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KOCAKÖY'ÜN YERLEŞME ÖZELLİKLERİ

Yerleşme yerinin seçilmesinde doğal faktörlerin etkisi çok fazladır. Fakat bu seçilen yerlerin gerek gelişmesi gerekse büyümesinde ve şekillenerek kendine özgü özellikler kazanmasında beşeri faktörler ön plana çıkmaktadır. Beşeri faktörler ile doğal faktörler karşılıklı ilişki içerisindeyler. Belli bir bölge ve ülkedeki nüfus dağılışı düzeni sadece doğal çevre faktörleri tarafından belirlenmez. Bunda, beşeri çevre faktörlerinin büyük bir rolü ve etkisi vardır. Bunların başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz.

1. Tarihi akış içinde milli sınırlarda meydana gelen değişimler
2. Ulaşım sistemindeki gelişme ve değişimler
3. Doğal zenginlik kaynaklarının keşfedilmesi ve işletmeye açılması
4. Sanayi tesislerinin kurulması
5. Tarım sektöründe teknik gelişmeler
6. Turistik amaçlı yatırımlar (Doğanay, 1995; 221).

3.1. Kocaköy'ün Yerleşme Tarihi

Yerleşim birimleri; iskân edildikleri coğrafi alanın doğal ve beşeri çevre özelliklerine bağlı olarak kurulan gelişen ve kuruldukları çevreden etkilenen, bir mekanizmaya sahiptir. Kırsal yerleşmeler bağlı bulundukları çevrenin özelliklerini daha çok yansıtırken, şehir yerleşmelerinde hakim olan antropojen unsurlar, dengeyi insan lehine değiştirir. Şehir yerleşmelerinde sosyal ve ekonomik faaliyetleri kontrol eden doğanın yerini, yine insanın oluşturduğu farklı fonksiyonlar alır. Herhangi bir yerleşim biriminin kuruluş yeri, yerleşim tarzı, yerleşme tipi, meskenlerin mimarisi, inşa özellikleri doğal çevre faktörleri, beşeri çevre faktörleri, kültür, tarih, iktisat, vb. tüm gelişmeleri etkisi ile olmaktadır. Bu nedenle yerleşmeleri, bu faktörlerden ayrı olarak değerlendirmek, analizi eksik veya yanlış bırakır (Durmuş, 2009; 83).

Dünyanın en eski medeniyetleri Anadolu ve Mezopotamya'da ortaya çıkmıştır. Yapılan kazılar sonucunda Anadolu'nun ilk sakinlerinin, Paleolitik ve Neolitik çağlarda yaşamlarını sürdürmüş insan toplulukları olduğu ortaya çıkmıştır. Bu insan toplulukları mağaralarda ve kaya sığınaklarında göç ederek yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi de Mezopotamya ve Anadolu arasında geçiş bölgesi

sayılmaktadır. Diyarbakır ve çevresi burda yaşayan farklı millet ve dinlere mensup insanların yerleştiği alanlar arasındadır, Gerek kırsal kesim, gerekse kent yapısı heterojen bir yapı sergilemektedir. Hayat tarzı açısından göçebe ve yerleşik düzenin bir arada yaşandığı farklı yerleşme özellikleri de yine bu alanlarda görülmüştür.

3.1.1. Mağara ve Höyük Yerleşmeleri

Paleolitik ve Neolitik dönemde Diyarbakır ve çevresindeki mağaralar mesken olarak kullanılmaktaydı bu mağaralara en güzel örnekler; Eğil mağaraları, Diyarbakır'daki Malikli ve Ergani'de ki Hilar mağaraları, Silvan'da Hasuni mağaralarıdır. Kocaköy'ün de tarihöncesi çağlardan beri barınak olarak kullanıldığını ihtiva ettikleri kalıntılardan, açıkça kanıtlayan mağara yerleşmeleri vardır (Fotoğraf 12). Bunlar; Kocaköy batısından güneye doğru akmakta olan Ambar Çayı civarında bulunan tabii mağaralar (200'den fazla oyma mağara vardır) özellikle de Uyuz Mağara, bunun dışında yarım düzine kadar sarnıç, 10'dan fazla kaya mezarı da yerleşme tarihinin çok eski olduğunu kanıtlayan tarihi kalıntılardır. Kaya oyukları ve mağaraların günümüzde işlevleri yazın geçici konaklama şeklinde görülmektedir. Özellikle ırmağın batı tarafındaki mağaralarda insanlar yazın gündüz konaklamaktadırlar. Buda dönemlikte olsa bu mağaraların hala işlevsel olduğunu göstermektedir. Bunun dışında hayvanların sulama ihtiyacı için tercih edilen bu mağara çevresi çobanların geçicide olsa barınak sahası olarak kullanmalarına neden olmaktadır.

Fotoğraf 12. Kocaköy Batısında Ambar Irmağının Kenarı Boyunca Uzanan Mağaralar

Yörenin dünyanın en eski yerleşim yerlerinden olduğunun bir başka kanıtı da Höyük yerleşmeleridir. Höyük yerleşmelerine tepe yerleşmesi adı da verilmektedir. Dicle Nehrinin kollarından Ambar Çayının içinden geçtiği Kocaköy arazisi, höyükler bakımından oldukça zengindir. Ambar, Çakmaklı, Suçıktı ve Harem gibi 10'dan fazla höyük yerleşmesi vardır (Harita 5). Bu höyüklerin kimisinde yerleşme hemen yanında kurulmuş kimisinde de oldukça uzakta kurulmuştur. Fakat çoğu yerleşme hemen yanında kurulmuştur. Buda geçmişten günümüze yerleşim yeri seçiminde hep aynı arazi üzerine yerleşildiğini göstermektedir.

Höyük yerleşmelerinin birçoğu mezarlık alanı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca höyükler, bir kısmı, kaçakçı ve defnecilerin tahribine uğramış ve uğramaya açık durumdadır. Höyüklerin yerine göre tarla, bağ ve bahçe olarak kullanılması da, bu tarihi varlıklarımıza zarar veren unsurlar arasındadır. Fakat Kocaköy'de anılacak en önemli olay, 1980'li yılların başında Ambar köprüsü yapılırken, bunun ayaklarının, civardaki en önemli höyüklerden biri olan Kâfirler Höyüğü isimli höyüğün toprakları ile

doldurulmasıdır (Fotoğraf 14). Bu olay, höyüğün tarihi katmanlarının neler olduğunun araştırılmasında da büyük bir engel oluşturmıştır.

Kocaköy’de yerleşme tarihinin oldukça eski olduğunun göstergesi olan höyüklerin başlıcaları şunlardır.

a) Arkbaşı Höyüğü: İlçenin en geniş alana yayılan höyüğüdür. Tahminen 12-15 m yüksekliğinde ve 200 m çapındadır. Diyarbakır kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurulunun 04.05.2005 gün ve 252 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.

b) Ambar Höyükleri

1.) Müslümanlar höyüğü: Ambar köyünün içinde yer alan höyük mezarlık olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 15). Özellikle höyüğün doğu ve güney eteklerinde evler inşa edilmiştir. Bu höyükte bol miktarda seramik bulunmakta, bunların arasında sırlı olanlarına da rastlanmaktadır (Fotoğraf 13).

2.) Kâfirler höyüğü: Ambar Köyünün 200 m kadar güneyinde yer alan höyüktür. Bu höyük vaktiyle hristiyan mezarlığı olarak kullanıldığından bu adı almıştır. 1980’lerde yapılan Ambar köprüsü yapımında büyük tahribe uğramıştır (Fotoğraf 14).

c) Çaytepe Höyüğü: Çaytepe köyünün ortasında bulunmaktadır. Bu höyükte mezarlık alanı olarak kullanıldığından bilimsel amaç ve metotlarla kazılması hayli zordur.

d) Suçıktı Höyüğü: Kocaköy’deki en büyük höyüklerden biridir. Yerleşim alanından hayli uzak olan bu höyüğünde kullanımı köyün mezarlık alanı şeklindedir.

e) Karna Höyüğü: merkez kasabanın 4 km kadar kuzeybatısında ambar çayının derindere ırmağına kavuştuğu noktanın kuzeyinde yükselen höyüktür. Bu höyükte bol miktarda opsidien taşı bulunmaktadır. Ayrıca burada çok sayıda taş havanda bulunmaktadır.

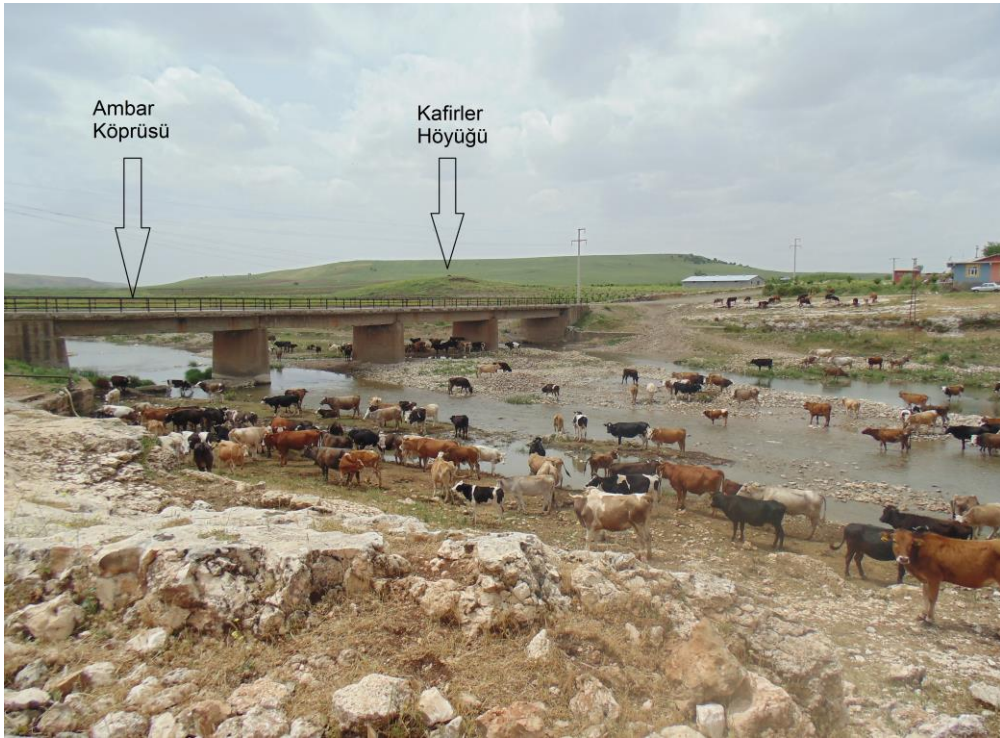
f) Hacı Höyüğü: Kocaköy’ün 5 km kadar güneybatısında ambar çayının sol kıyısında bulunmaktadır. Arazi gözlemlerimizde edinilen bilgilerle bu höyükte de çok sayıda tarihi buluntuya rastlanılmıştır.

g) Harem Höyüğü: Kocaköy’ün 2.5 km güneydoğusunda Hacı Hüseyin komlarının olduğu alanda bulunmaktadır. Diğer höyüklerden farklı olarak bu höyüğün bulunduğu alanda bir kuyunun olması ve kuyunun bir yer altı dehlizinden geldiği hatta zaman zaman bu yer altı suyu ile birlikte iri balıkların ortaya çıktığı arazi gözlemlerinde ifade edilmiştir. Bunun dışında höyükte bazalt taşından yapılmış çeşitli havan taşlarının bulunması da bu höyükte yapılan faaliyetler konusunda bilgi vermektedir.

h) Çakmaklı Höyüğü: Çakmaklı mahallesinin 300 m kadar güneyinde bulunmaktadır.

Fotoğraf 13. Kocaköy Batısında Arazide Yer Alan Neolitik Döneme Ait Sırlı Seramik Parçası

Fotoğraf 14. Ambar Höyüklerinden Kafirler Höyüğü

Fotoğraf 15. Kocaköy Batısında Yer Alan Ambar Höyüklerinden Müslümanlar Höyüğü

Araştırma sahamız olan Kocaköy daha önce belirttiğimiz gibi oldukça eski ve köklü bir geçmişi vardır. Bunları elde ettiğimiz kaynaklar ve arazi gözlemlerimizle net bir şekilde görmekteyiz, birçok dönemde farklı medeniyetlere ev sahipliği yapan Kocaköy İslam döneminde gerçekleşen savaşlara da sahne olmuştur. Hz. Ömer döneminde İslam orduları ile Bizanslılar arasında yaşanan savaşların bazıları Kocaköy sınırları içerisinde gerçekleşmiştir. Bunun kanıtı olarak Bozbağlar ve Suçıktı köyleri civarında 33 tane sahabe mezarı bulunmaktadır. Bu mezarlarda yatanların yörenin fethini sağlayan askeri harekâta katılan ashab-ı kiramdan olduğu muhakkak gözü ile bakılmaktadır.

Kocaköy hakkında karşılaşılabileceğimiz ilk yazılı belge (Hicri 1316 (miladi 1898) tarihli Diyarbakır Salnamesidir. Bu belgeye göre Kocaköy eski adıyla “Karaz” Hani ile birlikte Lice’nin bir nahiyesidir (Beysanoğlu, 2003; 219-220). İkinci resmi belge ise, gene bir salname olup Hicri 1317, Rumi 1315 (Miladi 1899) yılına aittir (Diyarbakır Salnameleri, IV; 285). Üçüncü belge, Hicri 1318, Rumi 1316 (Miladi 1900) salnamesidir (Diyarbakır Salnameleri, V; 57). Dördüncü belge, Hicri 1319, Rumi 1317 (Miladi 1901) salnamesidir (Diyarbakır Salnameleri, V; 153). Beşinci belge olan Hicri

1321, Rumi 1319 (Miladi 1902-1903) salnamesidir (Diyarbakır Salnameleri, V; 264) Yapılan bu salnamelerde o dönemde Kocaköy'ün idari taksimattaki yeri hakkında bilgilere yer almaktadır (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayını, 1999; 371).

Türkiye genelinde büyük kayıpların yaşandığı 1. Dünya savaşı döneminde Kocaköy ve çevresi tüm Anadoluda olduğu gibi savaştan etkilenmiştir. Kocaköy yaşanan salgın hastalıklar, göçle gelen nüfusu yapılan üretimin karşılamamasından dolayı kıtlık dönemi diyeceğimiz bir sürece girilmiştir. Buna birde savaştan ötürü azalan erkek nüfusu eklenince nüfusun cinsiyet ve sosyal yapısı bozulmuştur (1914 yılının Ağustos ayında 95'i Kocaköy'den olmak üzere, Kocaköy'ün genelinden 300 kadar kişi savaşa gitmiştir).

3.2. Kocaköy'ün Kuruluş ve Gelişmesi

Bir yerleşmenin doğabilmesi için, bazı gereksinim ve zorunlulukların karşılanmış olması gerekmektedir. Çok ender durumlarda yerleşme yeri seçimi gelişigüze'dir. Yer seçiminde etkili olan etmenlerin başında, su, zemin koşulları, güvenlik, bakı, ekonomik faaliyet alanı ve ulaşım gelmektedir. Su faktörü yerleşme seçiminde ilk faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden ilk yerleşmeler, kurak ve yarı kurak bölgelerde, su birikintileri, akarsular, göller, kaynaklar ve kuyuların kenarında kurulmuşlardır (Özgür, 2010; 56-57).

Kocaköy'ün ilk kurulduğu sahaya baktığımızda birçok faktörden dolayı bu alan seçilmiştir. İlk yerleşmenin kurulduğu yer su kaynağının çıktığı yerdir. Fay kaynağından çıkan su Kocaköy'de büyük alan oluşturan nar bahçelerine de hayat vermiştir. Antiklinal yamacının güneye bakan kısmında Kocaköy'ün kurulmuş olması bakı faktörünün de yerleşmenin seçiminde etkili olduğunu gösterir. Geçmişte ulaşım yolları ambar vadisi boyunca yapıldığı için Kocaköy'ün de bu vadi kenarında kurulması ulaşım faktörünün de kurulma aşamasında etkili olduğunu kanıtlamaktadır. Kısaca özetlenecek olursa, yerleşme lokasyonu, yani bir yerleşmenin kurulduğu alan rastlantısal bir şekilde seçilmemiştir. Bu seçilme nedenleri, her bir yerleşmenin var veya yok olma nedenidir.

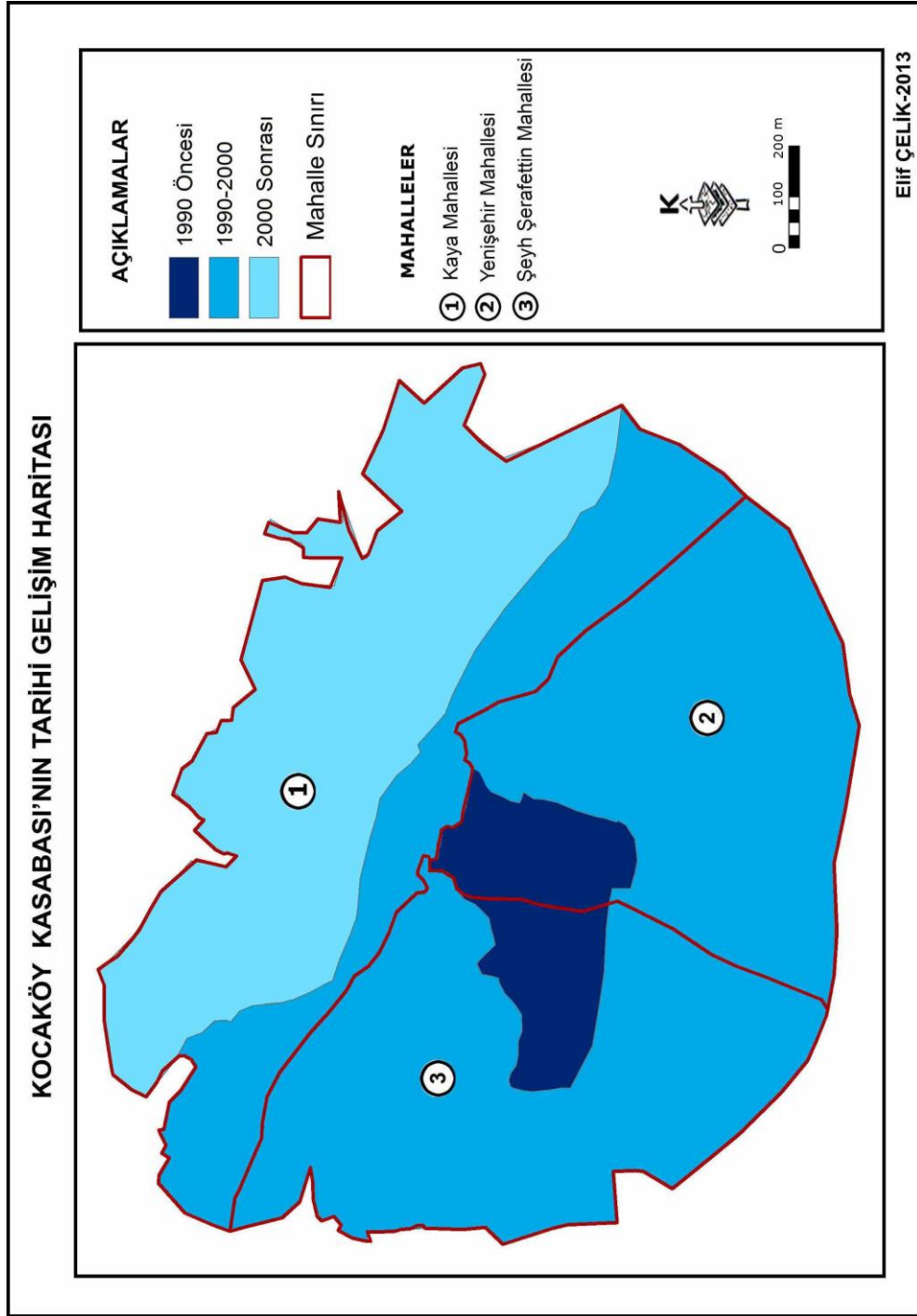
Meskenlerin üzerine oturduğu, yükseldiği yer olan sitin uygunluğu;

- Drenajı iyi, su baskınlarından uzak yerlerin varlığına (kuru zemin).
- Güvenilir ve temiz suyun sağlanabilmesine (suyu olan yer).
- Güvenliği iyi (savunma),

- Yakıt ve yapı malzemelerine kolay erişilebilen,
- Tarım ve hayvancılık arazisi sahip oluşı (ürün ve hayvan yetiştirme alanı) bağlıdır.

Bir yerleşmenin diğer yerleşmelere ve bölgelere, aynı zamanda fiziki çevresine göre (ticaret ve yol güzergâhları itibariyle) konumu demek olan sityasyonun elverişliliği için; vadilerin (dolayısıyla onlara uyan yolların) birbirine yaklaşması, kavşak oluşturmalarının tepe dizileri ya da sırtlarda bir gediğin bulunmasının, Bir akarsu geçiş noktasının (sığ yerler veya köprü) varlığının büyük önemi vardır (Özgür, 2010; 61).

Kocaköy 1972 yılına kadar Lice'ye bağlı bir köy iken Daha sonra Mermer bucağına bağlanmıştır. 1976 yılında belediye teşkilatı kurulmuş olup, 09.05.1990 tarih ve 3644 sayılı kanun ile Kocaköy ismi adı altında ilçe hüviyetine kavuşmuştur. Kocaköy'ün geçmişte adı Karaz olarak kullanılmaktaydı. Ankara'daki eski TBMM binasının oturma salonunda bulunan kabartma haritada, kasabamızın ismi "Karaz" şeklinde gösterilmiştir. Kocaköy, Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayan ve İçişleri Bakanlığı'nın 1949 yılında hazırladığı 8589 sayılı genelgesiyle resmi hüviyet kazanan yerleşim birimlerine yeni isimler verilmesine ilişkin düzenlemeler (10.06.1949 gün ve 5442 sayılı kanuna dayandırılmıştır) çerçevesinde, Karaz'a verilen isimdir. Karaz, öteden beri yakın çevresinin en büyük köyü olmak hesabıyla esasen bu ismi fazlasıyla hak eden bir yerleşmeydi. İl merkezinden başlayıp Eğil, Dicle, Hani, Lice, Hazro, Silvan ve Bismil merkezinden geçerek tekrar il merkezine çekilecek bir hattın içinde kalan alanda, Karaz'dan daha büyük bir yerleşim merkezi de zaten bulunmamaktadır. Büyük ihtimalle bu niteliğine bakılarak bugün ilçe merkezi olan yerleşim yerine Kocaköy adı verilmiştir. Kocaköy ismi açıkça görüldüğü gibi büyük anlamına gelen "koca" ile "köy" isimlerinden kurulan bir birleşik isimdir. İlçe olmadan önce de bu birleşik isim, köyün özel adı idi ve kayıtlara "Kocaköy Köyü" olarak geçmekteydi.

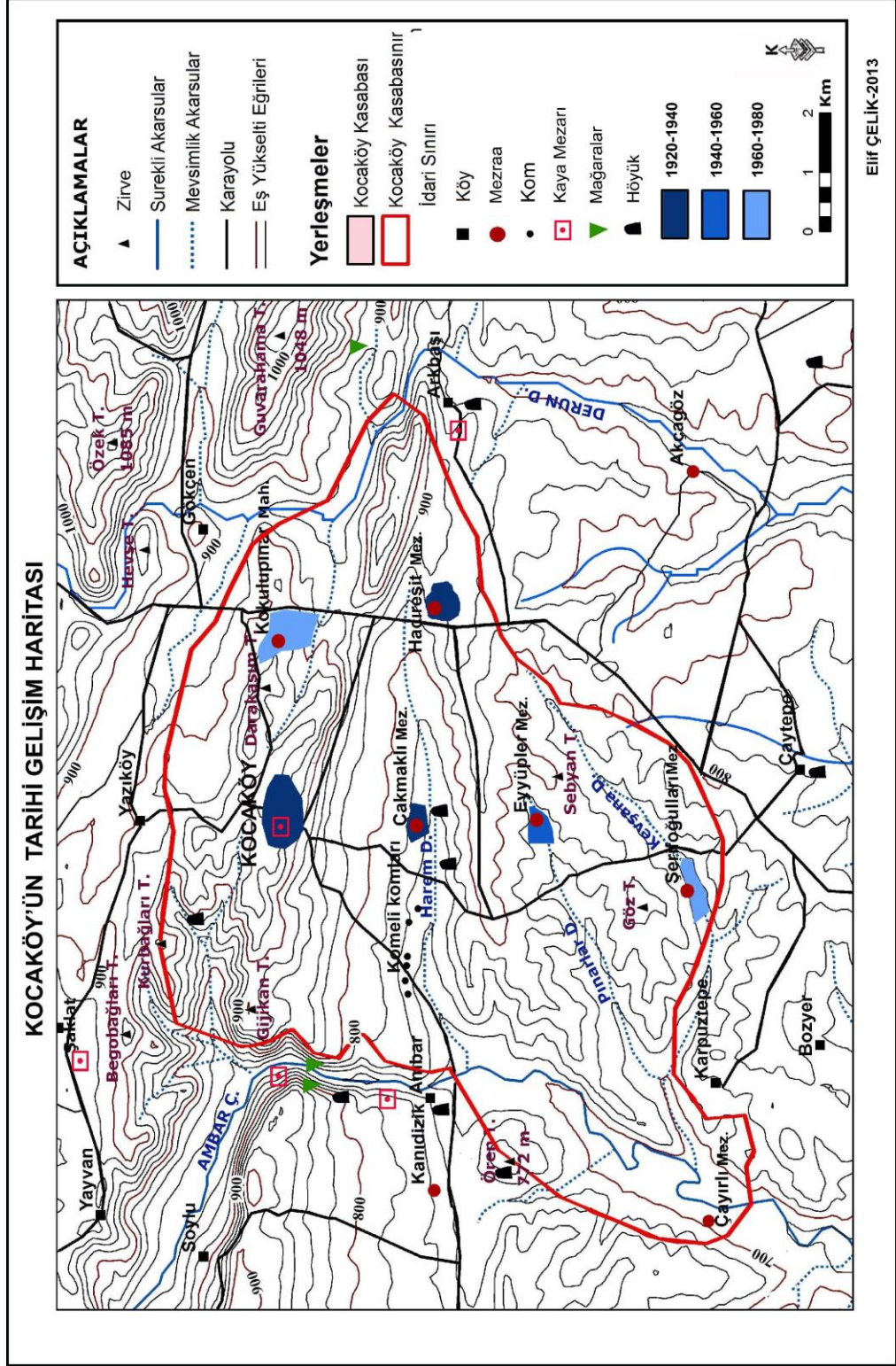

Harita 4. Kocaköy Kasabasının Tarihi Gelişim Haritası

Kocaköy'ün kuruluş tarihi oldukça eski dönemlere uzansa da asıl gelişimi 1990 yılından sonra görülmüştür. Kocaköy 3 mahallesi kasaba merkezi 6'sıda uzak yerleşmeler olmak üzere 9 mahalleden oluşmaktadır. Merkezde Yenişehir, Kaya ve Şeyhşerefettin mahallesi bulunurken, Çakmaklı, Hacireşit, Kokulupınar, Eyüpler, Şerifoğulları ve Çayırılı da kasaba merkezine uzakta yer alan mahalleleridir. Harita 5'te 2 numaralı yer olarak gösterilen Yenişehir, kasabanın ilk kurulduğu nar bahçelerinin olduğu mahalledir. Burda 1990 öncesi olarak nar bahçeleri ve çevresine karşılık gelmektedir. 1990 tarihini vermemizin nedeni büyük gelişim ve değişimleri esas almamızdır. Kaya Mahallesi 1990 yılından sonra kurulmuş olup asıl gelişimini 2000 yılından sonra hükümet konağı ve onu takip eden kamu kuruluşlarının kurulmasıyla tamamlamıştır. Harita 5'te 1 numaralı yer olarak görülen kaya mahallesi kasaba merkezinin kuzeyindeki tepelik alanda kurulmuştur. Bu mahalle anayoldan Kocaköy'e girildiğinde ilk uğrak mahallesidir de diyebiliriz. Batısında yer alan Şeyhşerafettin mahallesi eskiden bir ziyaret sahası iken şimdilerde nüfusun büyümesiyle mahalle yerleşmesi olmuştur (Harita 4).

Asıl farklılık şimdilerde mahalle olan yerleşmelerinin daha önce kom yerleşmesi olmasıdır. Türkiye'de feodal yapının hüküm sürdüğü yerlerde, büyük arazi sahiplerinin, tarlalarını işlemek ve hayvancılık amacıyla yeni yerleşmelere ihtiyaç duymaları kom yerleşmelerinin doğmasına neden olmuştur. Kocaköy güneyinde yer alan Çakmaklı mahallesi (Kehker komu) 1940 yılında kom yerleşmesi olarak kurulmuş olup 1990 yılından sonra Kocaköy'e bağlanarak Çakmaklı (Kocaköylüler tarafından Çımık olarak bilinen) mahallesi olmuştur. Komların en önemli özelliklerinden biri köyün mülkü olmayıp köylerde bulunan varlıklı kişilerin yerleştiği ve mülk edindiği alanlardır. Hacireşit Komu da 1920 yılında Hacireşit adında çok varlıklı bir bey tarafından bu kurulmuş olup, 1990 yılında Hacireşit mahallesi adıyla Kocaköy'e bağlanmıştır. Komların içinde bir kısım gelişmenin, yani hane ve nüfus sayısının artması ile bir mahalle veya ufak bir köy haline gelmiş olanları da vardır (Tunçdilek, 1967; 132). Nitekim Hacireşit ve Çakmaklı da mahalle olmuş kom yerleşmeleridir. Hacireşit ve Çakmaklı idari olarak mahalle yerleşmesi olsa bile coğrafi anlamda hala kom özelliği gösterdikleri söylenebilir. Kasaba sınırları dışında olan bir diğer mahallemiz Kokulupınardır. Daha önceleri bir bataklık ve su kaynağının olduğu alan iken 1952 yılında Diyarbakır – Bingöl yolunun yapılması Kokulupınar mahallesinin de bu yol güzergahı üzerinde kurulmasına neden olmuştur (1960 yılında kurulmuştur). Kocaköy

güneyinde yer alan Şerifoğulları mahallesi ise 1980 yılından sonra kurulmuş olup, daha önce adı Navalaharabe iken 1990 yılında Kocaköy'e bağlanmasıyla adı Şerifoğulları olarak değişmiştir. Ambar çayının kollarıyla beslenen bu arazi hem su kaynaklarına yakınlığı hemde Hani yolunun geçtiği yol güzergâhında kurulması bu mahallenin bu alada kuruluş nedenleri arasındadır. Güneyde yer alan bir diğer mahalle de Eyüpler (Iban, Eyyüban) mahallesidir ve Ambar çayının verimli kollarından beslenen bir sahada kurulmuştur. Son mahallemiz Çayırılı (Çerhi) ise Kocaköy yerleşmesine en uzak olan (12 km) mahallesidir (Harita 5).

Harita 5. Kocaköy ve Çevresinin Tarihi Gelişim Haritası

Değişen bu idari statü çevresindeki yerleşmelerinde Kocaköy'e bağlanarak nüfusunun artmasına ve büyümesine neden olmuştur. İlk kurulduğu alan Yenişehir mahallesinde yer alan nar bahçelerinin kuzeyi iken 2000 yılında Hükümet Konağının kuzeyde kurulmasıyla yerleşmeler kuzeye doğru kaymıştır. Asıl gelişme de 2000 yılından sonra gerçekleşmiştir. Hükümet konağının kurulmasına paralel, İlçe tarım ve Sağlık ocağı da hemen hükümet konağının doğusunda yer alan arazide konuşlanmıştır (Harita 4). Tarihi gelişim haritamızda baktığımızda Kocaköy'ün ilk kurulduğu alan Hizmet binalarının birbirine yakın olması ve aynı mıntıkada yer alması iş ve ticaret alanlarının da o sahada yerleşmesine neden olmuştur. İdari kurumların kuruluş yeri yerleşmeleri özellikle küçük yerleşmeleri fazlasıyla etkilemektedir. Eğer Hükümet Konağı güneyinde yer alan arazide kurulmuş olsaydı yerleşmenin gelişimi de güneye doğru olacaktı. Biz buna benzer yerleşme örneğini de Çüngüş ilçesinde görmekteyiz daha önce tepelik alanda yer alan hastane ve okulun ilerleyen yıllarda, düz olan inmesi konutların da buraya yerleşmesine sebep olmuştur. İdari fonksiyona sahip birimlerin yerleşmenin dağılışı üzerinde çok büyük etkisi vardır. Bunu hem Kocaköy'de hemde Çüngüş de görmekteyiz.

3.3. Kocaköy Kasabası ve Fonksiyon Alanları

Dağlık alanlarda şehirleşme konusu çerçevesinde Kocaköy incelendiğinde öncelikli olarak dağ ve şehir kavramları üzerinde durulması gerekmektedir. Dağ kavramını fiziki bölümde bahsedilmiştir. Bu bölümde öncelikli olarak şehir nedir ve bir yerleşmenin şehir fonksiyonları nelerdir? Bunlar üzerinde durulacaktır. Şehri birçok bilim alanı farklı kriterlerle tanımlamıştır. Coğrafyacılar ise; şehri nüfus kriterini ilk ölçüt olarak alıp tanımlamışlardır. Bu tanımlara baktığımızda; Darkot şehri; bir yerleşmede yaşayışın hemen hemen toprağa bağlı kalmadığı ve toprağa bağlı olmayan geçim kaynaklarının da katılarak iş bölümünün olduğu yerleşmeler olarak tanımlamıştır (Darkot; 1955; 93). Bunun yanında Göney şehri, bölgesiyle birlikte ele almış ve yerleşmenin çevresine tesirini ve bulunduğu alandaki tüm ihtiyaçları karşılaması ölçüsünde değerlendirerek, ekonomik, sosyal ve idari bakımdan bütün oluşturan yerleşmeleri şehir olarak tanımlamıştır (Göney, 1984; 13). Fakat bunların dışında şehir tanımlamasında en kabul gören Keleş'in yapmış olduğu tanımlamadır. Keleş şehri, "bir memleket veya bölgede belli bir süre içinde genel nüfusun herhangi bir kritere göre

şehir olarak kabul edilmiş olan yerleşmelerde yaşayan oranın yükselmesi şeklinde olanıdır". Diye tanımlamıştır (Keleş, 1961; 35).

Bu tanımlamalar çerçevesinde Kocaköy'ün bir şehir yerleşmesi olduğunu söyleyemeyiz. Kocaköy ne şehir nede kır yerleşmesidir. Bir yerleşmenin kırsal ve şehrsel karakterlerinin belirlenmesinde ekolojik unsurlar(nüfus büyüklüğü ve yoğunluğu), ekonomik unsurlar(sahada yer alan fonksiyonlar ve faaliyetler), sosyal nitelikler(şehirleşmenin derecesine) belirlemektedir. Fakat bu kriterler içerisinde en önemli şehir belirleme kriteri, fonksiyonlardır (Avcı,1993;14-16).

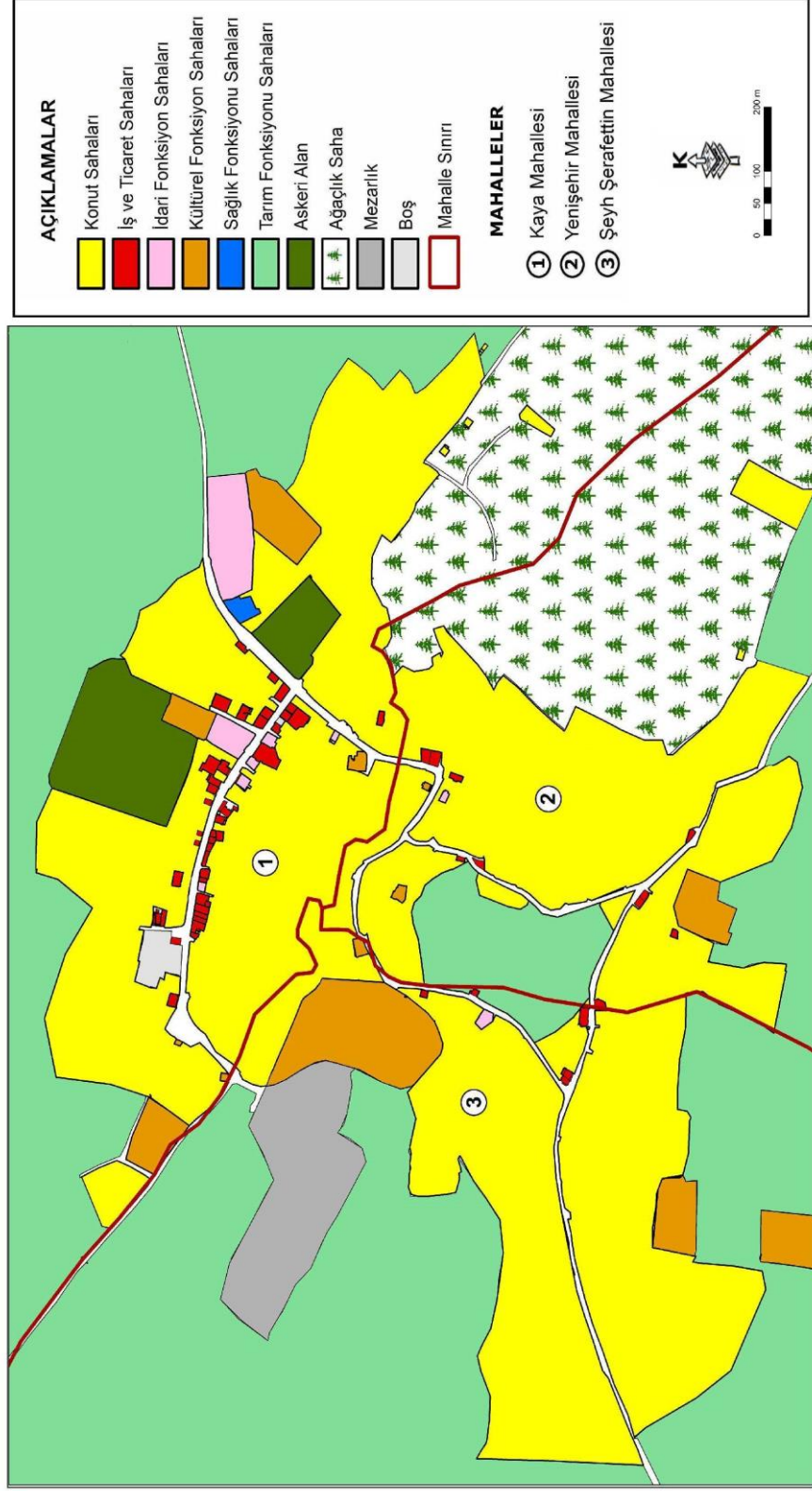
Fonksiyon zaman içinde akıp giden faaliyetler veya yapılan iş anlamına gelmektedir (Karaboran, 1989; 87). Kocaköy'ün şehiriçi fonksiyon alanlarına baktığımız zaman (Harita 6). Konut alanları geniş yer kaplamaktadır. İş ve ticaret sahaları dar bir alana sıkışmıştır. Daha yoğunluklu kaya mahallesinde bu alanlar mevcuttur. Diğer mahallelerinde de tek tük günlük ihtiyaçları karşılayan bakkallar vardır. İdari fonksiyon sahaları yine kasabanın mezarlık caddesinde yoğunlaşmıştır. Bu birimlerin çoğu Hükümet Konağı binası içinde hizmet vermektedir. Bunun dışında PTT ve Koruyucu derneği de yine bu cadde üstündedir. Bunun dışında Belediye binası Yenişehir mahallesi sınırları içinde yer almakta olup kasabanın Hükümet konağından sonra ikinci idari merkezidir. Esnaf ve Sanatkârlar odası Şeyhşerafettin mahallesinde ulu cami caddesinde bulunmaktadır. Kültürel fonksiyon içerisinde bulunana okullardan Kocaköy ilköğretim ve Kocaköy lisesi kasabanın güneyinde kurulmuştur. Atatürk ilköğretim okulu kasabanın en batı köşesinde bulunurken anaokulu da doğusunda kurulmuştur. Haritada dağılmış bir şekilde görülen diğer kültürel hizmetlerde Halı atölyeleridir. Bunun dışında kasaba batısında yer alan kültürel fonksiyon olarak belirttiğimiz saha Kaya mezarları ve türbenin bulunduğu geniş bir arazidir. Sağlık fonksiyonu içerisinde yer alan Sağlık ocağı kasabanın girişinde bulunmaktadır.

Kocaköy bu fonksiyon özellikleriyle köy ile şehir arasında kalan idari bakımdan kasaba niteliği taşıyan yerleşmedir diyebiliriz. Fakat kırsal özellikleri ağırlıklı olan bir kasaba yerleşmesidir. Kocaköy'e kasaba yerleşmesi dememizin nedeni Göçer'in şehrsel kademelenme tablosunda da belirttiği küçük yerleşme olarak sınıflandırdığı kasaba yerleşmesinin içerisinde bulundurduğu donatımları barındırmasıdır (Tablo 1).

Tablo 1. Kocaköy'ün Şehirsel Kademedeki Yeri

Donatılar	Küçük Yerleşme Merkezleri
Kamu, yönetim donatıları	Muhtarlık
Eğitim, din ve kültürel donatılar	İlköğretim, kütüphane, halk eğitim merkezi
Sağlık donatıları	Çocuk bahçesi, kapalı salon, diş doktoru, doktor, eczane, sağlık yurdu, dispanser
Meslek kuruluşları ekonomik organizasyonları	-
Ulaştırma-haberleşme donatıları	Postahane, Şehirlerarası sefer yapan otobüs, minibüs
Banka	Bir banka şubesi
Ticari donatılar	Lokanta, otel, benzin istasyonu, çarşı ve depolama tesisleri, kahve
Hizmetler sektörü diğer dalları	Motorlu taşıt tamir atölyeleri, El sanatlarında çalışanlar, Berberler

KOCAKÖY KASABASI'NIN FONKSİYON ALANLARI

Elif ÇELİK-2013

Harita 6. Kocaköy Kasabası'nın Fonksiyon Alanları

3.3.1.Kocaköy’de Konut Tipleri ve Yapı Malzemeleri

Konutlar; İnsanların çeşitli ihtiyaçlarını gidermek amacıyla inşa etmiş oldukları yapılardır. Konutlar bulundukları lokasyonun iklimi, bitki örtüsü, topoğrafik yapısı ile ilgili bilgiler verirler. Konutun yapılış tarzı, çatı örtüsü, dolgu malzemesi, normal şartlarda yakın çevreden temin edilir. Bu nedenle doğal çevre faktörlerinin izlerini taşır. Bu bakımdan coğrafi çevreye uyum sağlayan ve bulunduğu çevrenin etkilerini en güzel yansıtan genellikle, köy ve kasaba konutlarıdır.

Kocaköy’ün konut yapısı 1960’lı yıllara kadar birbirine bitişik sıralar halinde dizilen iki katlı kâgir evler şeklindeydi. Bunlara “alin” ev denirdi. Bu evlerin üst katı mesken, alt katı ise hayvan barınağı “ahır” olarak kullanılırdı(Kaya mahallesi ile Ulu Cami arasında kalan mıntıkada az da olsa bu tür evlere rastlanmaktadır). 1970’lerden itibaren tek katlı, ortasında bir salon ve bunun etrafında dizilen odalardan kurulu, bahçeli evler inşa edilmeye başlandı. İlerleyen yıllarda Türkiye genelinde görülen kırsal konutlardaki değişim Kocaköy’deki konut yerleşmelerine de yansımıştır. Kırsal konutların kentsel konutlara benzemesi, konut malzemelerinde taş, toprak, ağaç yerine tuğla kiremit olması, evlerin inşaatında da demir kullanılmaya başlanması ve çatı örtüleri oluklu kiremitlerle yapılmaya başlanması günümüzün kırsal konut tiplerinde görülen değişikliktir. Bu değişiklik kırsal konutların, çevrelerinin doğal yapısını anlatma özelliğini de boşa çıkarmaktadır. Kırsal konutların mimarisi genelde dikkat çekmeyen, farklılıklarını kaybetmiş bir şekildedir. Asıl önemli olan fonksiyonel eklentilerini yitirmeleridir (Akdemir, 2004; 245). Fakat Kocaköy’ün mahallelerinden olan Çakmaklı, Çayırılı, Şerifoğulları, Eyüpler ve Hacireşit; mahalleleri kırsal nitelik taşıdığından ekonomik faaliyeti yansıtan tek katlı ve eklentilerini yitirmemiş olan konutlar mevcuttur. Bunlar; oldukça eski olan sadece taştan yapılan konutlar, taş ve çimento kullanılarak yapılan ve betondan yapılan konutlar olmak üzere 3 farklı tip konut bir arada görülmektedir (Fotoğraf 16). Fotoğrafın hemen sağında malzemesi sadece taş olan mesken geçmişte hayvan barınak alanı olarak kullanılmakta olup şimdilerde odun ve saman depolama alanı olarak kullanılmaktadır. Bu meskenlere baktığımızda genel görüşleri taşların yığılmasından meydana gelmiş şekiller olup, evden çok barınak karakterindedirler). Bu evlerde tek malzeme kullanılmasından ötürü tek katlı olmaktan ileri geçemezler. Bir evin yükseklik kazanması veya kat sayısının artması ikinci bir malzemenin girmesi ile mümkündür (Çimento, ağaç vs.). Ortadaki mesken geçmişte konut alanı olarak kullanılan fakat şimdilerde hayvan barınak alanıdır. En soldaki konut

şimdilerde ikamet edilen yer olup malzemesi betondan oluşmuştur. Bu fotoğraf geçmişten günümüze değişen şartların konut tiplerine yansımalarının görüldüğü en güzel örnektir.

Fotoğraf 16. Kocaköy Güneyinde Çakmaklı Mahallesinde Üç Farklı Konut Tipi

Kocaköy’de hem tek katlı hemde çok katlı meskenler bulunmaktadır. Fakat yeni yapılan meskenler çoğunluklu olarak çok katlıdır. Çok katlı konutlardan kiremit ve çimentodan oluşan kentsel mimarinin etki alanı olan apartmanlar Kocaköy’ün kaya mahallesinde yaygınlaşmaktadır (Fotoğraf 17). Fotoğrafta görülen 2 apartman Kocaköy’ün ilk apartman yerleşmeleridir. Geneli hizmet alanında çalışan nüfusun kaldığı binalara talep gün geçtikçe artmaktadır.

Tek katlı olsun çok katlı olsun evlerin geneli düz damlıdır. Çatı sisteminde düz dam tercih edilmesi ucuz, kolay ve çevreden temin edilebilir malzemelerden olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında çatı sistemi kültür ve gelenek ile de yakından ilgilidir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde güneşlenme süresinin fazla olması, ekonomik faaliyetlere bağlı olarak bağ-bahçe kültürünün yaygınlaşmasına ve bu fonksiyonellik düşünülerek evlerde çatı yerine düz dam yapılmasına neden olmuştur. Düz dam sistemi

yazın serin kışın da sıcak bir ortam oluşturmaktadır. Fakat son zamanlarda gelişen betonarme binaların üstünün betondan dam yapma şeklindeki inşa tarzı sahanın yaz ve kış iklim şartlarına uygun değildir. Betondan yapılan dam kış aylarında geç ısınmakta erken soğumakta, yaz aylarında serin olmaktadır. Yani ev ortamının iklimini kış aylarında bozucu etkiye sahiptir. Ayrıca betonun nem tutma kapasitesinin yüksek olması evlerde nemli atmosferin oluşmasına sebep olmaktadır (Durmuş, 2009; 135).

Fotoğraf 17. Kocaköy Kuzeyinde Kaya Mahallesinde Bulunan Çok Katlı Konutlar

Fotoğraf 18. Yenişehir Mahallesinde Eski ve Yeni İnşa Malzemesinin Bir Arada Kullanıldığı Konut

Konutların inşa malzemelerinde fiziki şartlar, litoloji ve iklim belirleyicidir. Araştırma sahamızın arazi yapısı kalkerdir. Konutların genelinde eosen kalkerleri kullanılmaktadır. Bu kalkerin özelliği çabuk ve kolaylıkla kesilip yontulabilmesidir. Bu özelliği nedeniyle gerek kır, gerekse şehir evlerinde öncelikli yapı malzemesi olarak bu taşlar kullanılmaktadır (Fotoğraf 18). Fotoğrafta yeni yapılan bir ev inşasında taş ve çimento beraber kullanılmıştır. 1997 yılında ilk imarın yapıldığı Kocaköy'ün ilk kuruluş yeri olan Yenişehir mahallesi ve çevresindeki konutlar oluşturulmuş ve buradan çevreye doğru konutlar genişlemiştir. En yoğun oturma alanı Yenişehir mahallesi olup iki katlı alt katı işyeri üst katı konut şeklindedir. Konut alanlarının yoğunlaştığı bir diğer mahallesi Şeyhşerefettin mahallesidir. Fakat bu mahallede daha çok tek katlı bahçeli evler görmekteyiz. 2000 yılından sonra gelişen Kaya mahallesi kamu binaları ve ticaret alanlarının yoğunlukta olduğu mahalledir.

Konutların iç planlamasına baktığımızda evin en kullanılan alanlarının güneye bakan taraflar olduğunu görmekteyiz. Evin oturma odalarına tek bir kapı ile girmek mümkün değildir. Oturma odasına genellikle bir koridordan geçildikten sonra girilmektedir. Bu evin soğumasına karşı yapılmış bir planlamadır. Evin tuvalet ve mutfak kuzeye bakan tarafta kurulmuştur. Evin az kullanılan alanları olduğu için soğuk olan kuzey seçilmiştir. Konutların pencere boyutları küçük olup, kuzeye bakan penceresi hemen hemen yoktur. Bu özellikleriyle Kocaköy'ün konut yapısı Doğu Anadolu bölgesindeki konut yapısıyla benzer özelliktedir. Buda kış şartlarının kuzeyindeki iklimden daha fazla etkilendiğini göstermektedir.

3.3.2. Kocaköy'de İş ve Ticaret Alanları

Ülkemizde şehir veya kasaba yerleşmeleri bir tarımsal çevrenin merkezi yeridir ve bu merkezi yerde ticaret ekonomiyi yönlendiren temeli teşkil etmektedir. Düzenli yapılan mal ve hizmet değiş tokuşu şehrin kendine özgü karakteristiğidir. Bu mal mübadelesinde önemli etkin ve yürütücü ise ticarettir (Karaboran, 1989; 91).

Kocaköy'de yaşayan ve çevreden gelenlerin ticari ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik 150 kadar ticarethane mevcuttur (Tablo 2). Bu ticarethanelerin çoğunluğu Kaya mahallesindeki Mezarlık caddesinde yoğunlaşmaktadır. Kocaköy'ün girişinde bulunan bu cadde de bu işletmelerin yoğunlaşmasının nedeni kamu kuruluşlarıdır. Sokağın girişinde askeriye ve sokağın içinde de Hükümet konağının var oluşu bu caddenin canlanmasındaki en büyük nedendir.

Kocaköy'de haftanın bir günü Pazar kurulmaktadır. Yenişehir mahallesinde perşembe günü kurulan Pazar alanında (1 km uzunlukta) her ürün satılmaktadır. Gıda, giyim ve plastik ve cam eşyanın satıldığı pazara çevre köylerden ve Kocaköy'ün tüm mahallelerinden alışverişe gelmektedirler. Pazarda satılan ürünler daha çok Hani, Hazro, Kulp özellikle Lice'den kimi zamanda Diyarbakır'dan gelen ürünler burda satılmaktadır (Fotoğraf 19). Bunun dışında Yazıköy, Ambar, Gökçen ve Şaklat'tan da sebze, meyve ve peynir getirilip bu pazarda satılmaktadır. Halkın çoğunluğunun bu pazardan alışverişini tercih etmesinde, Kocaköy'ün Diyarbakır iline uzak oluşu ve Diyarbakır'la fiyatların aynı oluşudur.

Tablo 2. Kocaköy’de İş ve Ticaret Alanlarının Miktarı

Günlük	S	Periyodik	S	Uzun vadeli	S	Yeme içme	S	Hizmet	S	El sanatları	S	Küçük imalat	S
Bakkal	35	Manifatura	1	Beyaz	1	Lokanta	6	Kuaför	5	Terzi	1	Çorap Atöl.	1
Fırın	5	Eczane	2	Mobilya	1	Pastane	3	Kırtasiye	1	Marangoz	1	Değirmen	5
Kasap	1	Fotoğrafçı	1	Sıhhi (Elektrik-su)	4			Taşımacılık Firması	2	Pvc Doğramacı	1	Giyim Atöl.	1
Market	3	Çiçekçi	1	Elektronik Eşya Satıcısı	1			Kıraathane	10	Boyacı	3	Gübre-Zirai İlaç B.	1
Manav	3	Odun Kömür	2					İnternet	5	Demirci	6	Islak M. Üret. Atöl.	1
Şarküteri		Balıkçı	2					Oto Tamirci	2	Hurdacı	2	İnşaat M.S	12
								Veteriner	2	Oto Tamircisi	1	Mermer atölyesi	1
										Elektrikçi	3	Petrol Ü.Sat.	1
										TV.tamircisi	1		
Toplam	47		9		7		9		27		19		23

Kaynak: Kocaköy Esnaf ve Sanatkarlar Odası ve Arazi Gözlemleri

Bir yerleşmeye merkezilik özelliği kazandıran en önemli konulardan biri ticarettir. Yukarda sıraladığımız ticarethanelere bakılırsa Kocaköy’deki ticarethanelerin hemen tamamı ilçe merkezinde oturanların ihtiyaçlarına cevap vermeye yöneliktir. Dolayısıyla Kocaköy ticari yönden dar bir çevreye hizmet verebilmektedir. Nitekim saat başı Diyarbakır’a minibüs çalışması gidiş gelişi kolaylaştırmakta ve bu nedenle Kocaköylüler ihtiyaçlarının bir kısmını Diyarbakır’dan karşılamaktadırlar.

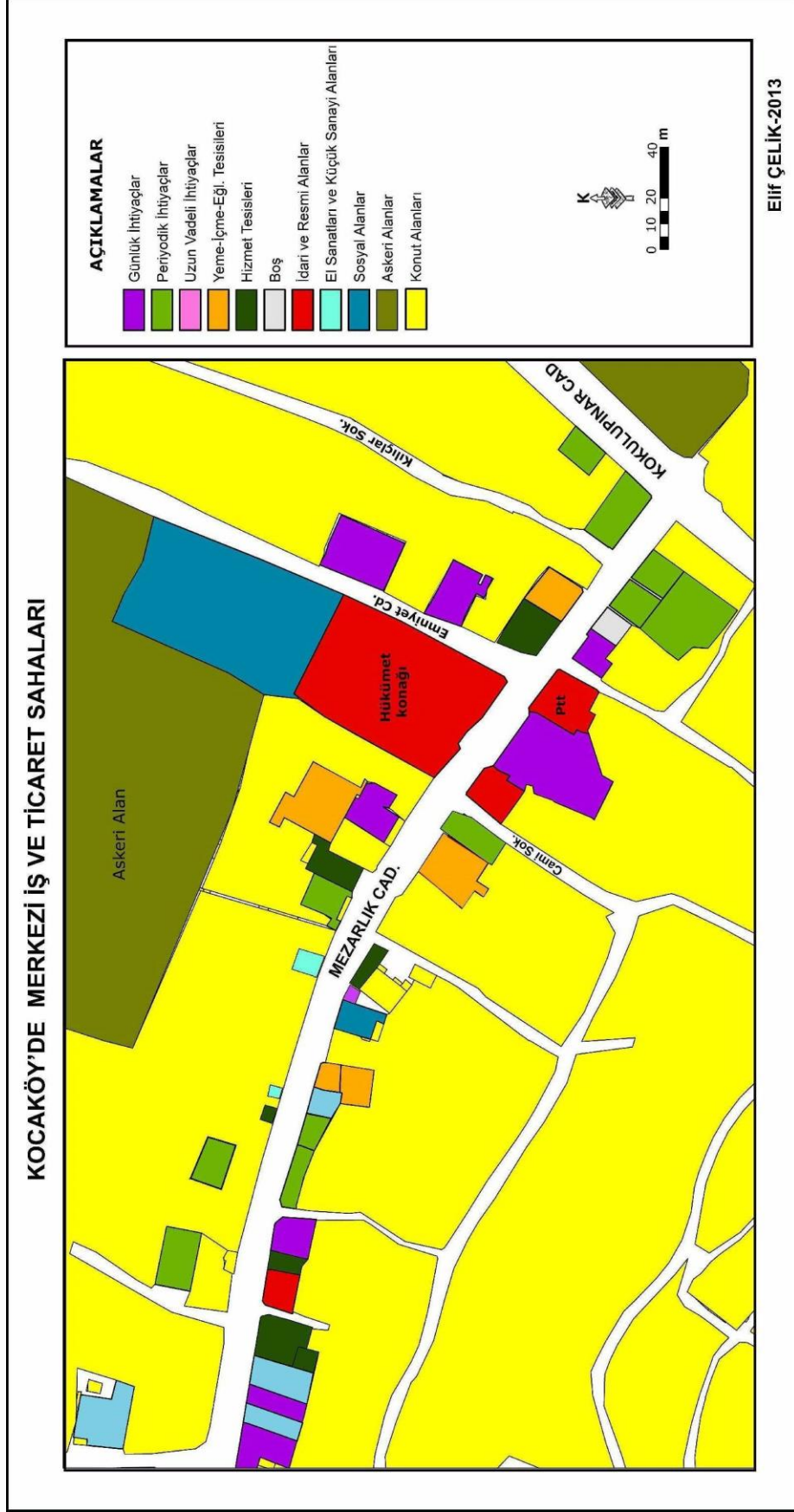
Kocaköy’de sadece Ziraat Bankasının şubesi vardır. Oda haftanın her günü açık değildir. Salı günü açılan bu banka merkez ve çevre köy ve mahallelerdeki tüm halka hizmet vermektedir. Salı günleri bankanın açılması Kocaköy’ün de Salı günü oldukça

kalabalık olmasına neden olmaktadır. Bu kalabalık ticari hayata da yansımakta ve esnaf Salı günü daha yoğun bir satış yapmaktadır.

Kocaköy’de haritada da gördüğümüz gibi iki fonksiyon sahası göze çarpmaktadır. Biri çarşı dediğimiz iş ve ticaret sahası diğeri konut sahası olarak belirttiğimiz ikametgâh alanlarıdır. Bunların dışında küçük çapta da olsa sanayi, yeşil saha tespit etmek olanağı da vardır. İş ve ticaret alanları Kocaköy’ün giriş yoluna yakın bir yerinde bulunmaktadır. Bu caddesi oldukça düzenli toplanmıştır. Benzer ticarethaneler birbirine de yakındır. Dükkânlar genellikle vitrinsiz olup çoğu kez satılık malların bir kısmı dükkân kapılarının önüne çıkarılarak teşhir edilmektedir (Harita 7).

Fotoğraf 19. Kocaköy Merkezinde Kurulan Pazar Alanı

Harita 7. Kocaköy Kasabasının Merkezi İş ve Ticaret Sahaları

3.3.3. Kocaköy'ün İdari Fonksiyonu

Fonksiyonların, şehir içinde farklı şekilde toplanması ve birbirini tamamlaması ile şehrin yapısı oluşmaktadır. Bunun yanı sıra bir şehrin merkezi bir rol üstlenmesi, onun çevresindeki daha küçük yerleşmelerle kurduğu ilişkiye bağlı olarak gelişir. Böylece şehirler iş bölümünün yoğunlaştığı ve mesleki ihtisaslaşmanın gerçekleştiği yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Karaboran'a göre zamanın akışı içerisinde idari fonksiyonda değişiklikler meydana gelmektedir. Buna ya politik görüşler yahut nüfus yapısındaki değişikliklerden belirlemektedir (Karaboran, 1989; 89).

Kocaköy yerleşmesinde idari fonksiyonun değişiminde politik unsurlar ağırlıklı olarak etkili olmuştur. 1990 yılında köy statüsünden çıkarak ilçe hüviyetini kazanmıştır. Bu statüyü kazanmak için Kocaköy'den oldukça uzak kırsal yerleşmeler Kocaköy'e bağlanarak nüfus için yeterli sayı elde edilmiştir. Buna en güzel örnek Çayırılı mahallesidir (12 km uzaklıktadır Tablo 3). Kocaköy'den oldukça uzak olan Çayırılı mahallesinde yaşayan halkın çoğunluğunun doğum yeri bile Hani ilçesidir.

Tablo 3. Mahallerin Merkez Kasabaya Uzaklıkları

Mahallenin Adı	Uzaklığı(km)
Kokulupınar	2,8 km
Eyüpler	14 km
Çakmaklı	2,2 km
Hacıreşit	5 km
Şerifoğulları	14 km
Çayırılı	18 km

Kaynak: Arazi Gözlemleri 2012

Kocaköy, idari taksimat bakımından parçalı ve dağınık bir görünüme sahiptir. Kocaköy ilçe olduğunda Özekli beldesi ile Arpaderesi köyü ilçe'ye bağlı iken şimdilerde Diyarbakır iline bağlanmışlardır. Öte yandan Çayırılı Mahallesi ile Boyunlu köyünün ilçe arazisi ile sınırlarının dışında yer almaktadır. Köy ve mezraların

dağılımında gözlenen bu düzensizlik, mahallelerin dağılımında daha belirgin bir şekilde ön plana çıkmaktadır. Çayırli mahallesi kendisi ile ilçe merkezinin arasında bulunan Ambar köyüne, bu köyün ilçe merkezine olan mesafesinden daha uzaktır. Üstelik Çayırli Mahallesi, Boyunlu Köyü gibi bağlı bulunduğu Kocaköy ilçesi ile sınırdış değildir. İlçenin 9 mahallesinden 6'sı Yazı köyünden daha uzakta bulunmaktadır.

Bir yerleşmenin idari ve siyasi fonksiyonunun olması buraların şehirleşme oranını hızlandırmaktadır devlet bürokrasisinin ihtiyaç duyduğu personelin buralarda yerleşmesi yanında çeşitli iş ve hizmet arzından faydalanmak isteyenlerin buralara kısa süreli gelmeleri, bu şehirlerdeki nüfus yoğunluğunun artıcı başlıca faktördür. Kocaköy içinde bu söz konusudur. İdari fonksiyonundaki değişikliklerle nüfus artışı olmuş ve hizmet sektöründe de bir sıçrama gerçekleşmiştir. Bunda kaymakamlık ve onu takip eden kamu kuruluşlarının ilçeye gelmesi etkili olmuştur. Bunun yanında yerleşmelerin büyüyüp şehir formu alması imar planları ve mevcut durumu ile mahalle sayısı ve fonksiyonlarına bağlıdır. Kocaköy de imar planı içinde 3 mahallesi vardır. Diğer mahalleleri imar planı içinde değildir. Çünkü birçoğu kadastro görmemiştir.

Kocaköy merkezde 3 mahalle, 6 Jandarma Bölgesi dış mahalle, 12 köy, 15 mezra ve 8 komdan oluşmaktadır. 9 mahallesi olmasına karşın kamu binaları daha çok Kocaköy'ün kuzeyinde yer alan Kaya mahallesindeki Hükümet Konağı binasında toplanmıştır (Fotoğraf 20). Bu mahallede toplanmasında ki en büyük neden diğer mahallelerinin eğimli bir araziye sahip oluşudur. Bir antiklinalin dik yamacında kurulan yerleşmenin idari fonksiyon sahaları engebesiz, düz alanlarda kurulmuştur. Kocaköy'ün en tepesinde kurulan bu birimlerin burda kurulmasının bir başka nedeni de askeriye alanın burda olmasıdır. En tepede yer alan askeri birlikler diğer kuruluşlarında burda kurulmasına neden olmuştur. İl Özel İdaresi tarafından inşaatı 2000 yılında tamamlanan Hükümet konağında hizmet veren birimler sırasıyla şöyledir; Kaymakamlık (1990 yılı itibariyle gelen Kaymakamlık 2 oda ve 3 büroda hizmet vermektedir) İlçe müftülüğü ve Milli eğitim müdürlüğüdür. Bu kurumlarda çalışan personel sayısında en fazla milli eğitim müdürlüğü arkasından askeri birimler gelmektedir. Askeri birimin çoğunluğunu da erler oluşturmaktadır (Tablo 5).

İdari fonksiyon içerisinde de değerlendireceğimiz askeri birimler bölgenin güvenlik sorunu nedeniyle önemli bir yere sahiptir. İlçe jandarma komutanlığı 3 katlı binada hizmet vermektedir. 17 adet lojmandan oluşan jandarma komutanlığının sorumluluk bölgesi 12 köy 15 mezra ve 3 mahalle olmak üzere toplam 30 yerleşim

birimidir (Tablo 4). Bir diğeri Emniyet Amirliğidir. İlçe Emniyet Amirliğinin Kaya Mahallesi Emniyet Caddesinde 5 katlı müstakil binada hizmet vermektedir. İdari fonksiyon merkezlerinden biri de belediyedir (Fotoğraf 21). İlçe merkezinde 2 katlı bir binada hizmet vermektedir. Kocaköy'ün mahallelerinin dağınık olması nedeniyle belediyenin hizmet götürme faaliyeti zor ve kısıtlıdır. En uzak mahallelerinden biri olan Çayırılı Mahallesine belediyenin hizmet götürdüğü pek bilinmemektedir. Fakat 2012 yılında kanalizasyon yapımı belediye tarafından yapılmıştır. Hatta bu çalışmada kepçe ustası da göçükte kalarak hayatını kaybetmiştir.

Kocaköy ve köyleri için önemli bir hizmet birimi olan Köylere Hizmet Götürme Birliği; Köylere alt yapı hizmetleri götürülmesi amacıyla İlçe Kaymakamlığı başkanlığında 12 köy muhtarıyla birlikte kurulmuştur. Birliğin yapıp işlettiği bir halı sahası de mevcuttur. Kocaköy yeni kurulan bir ilçe olması ve bulunduğu bölge itibarıyla gelişmeye ve bu gelişmenin sağlanabilmesi için de sivil toplum kuruluşlarının desteğine ihtiyacı vardır. Kocaköy'de 5 adet Sivil toplum kuruluşu vardır. Bunlar; Kocaköy Spor Kulübü, Arkbaşı Yardımlaşma Derneği, Esnaf ve Sanatkârlar Odası, Umut Işığı Derneği, Kocaköy Tahsildeki Öğrencilere Yardım Derneği

Tablo 4. Köy Nüfusları ve Kasabaya Uzaklıkları

Köy Adı	Uzaklığı (Km)	Nüfusu(kişi)
Ambar Köyü	5	715
Arkbaşı Köyü	10	766
Bozbağlar Köyü	17	699
Bozyer Köyü	14	372
Boyunlu Köyü	20	547
Çaytepe Köyü	16	2242
Gökçen Köyü	6	787
Günalan Köyü	13	464
Suçıktı Köyü	23	402
Şaklat Köyü	11	797
Tepecik Köyü	16	663
Yazı Köyü	3	1234

Kaynak: Kaymakamlık Brifing Raporları 2013

Fotoğraf 20. Kocaköy'ün idari Fonksiyon Merkezi Olan Hükümet Konağı

Fotoğraf 21. Kocaköy Merkezinde Bulunan Kocaköy Belediyesi

Tablo 5. Kocaköy’de Hizmet Veren Kamu Kurumları

KURUM	PERSONEL SAYISI
Kaymakamlık	3
Jandarma Komutanlığı	170
Belediye	27
Emniyet Amirliği	41
İlçe Müftülüğü	29
Özel İdare Müdürlüğü	3
Malmüdürlüğü	5
Milli Eğitim Müdürlüğü	235
Sağlık Grup Başkanlığı	31
Posta İşletme Şefliği	2
İlçe Tarım Müdürlüğü	17
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	5
Köylere Hizmet Götürme Birliği	2
Türk Telekom A.Ş. Şefliği	2
DEDAŞ İlçe İşletme Şefliği	12

Kaynak: Arazi Gözlemleri 2013

3.3.4. Kocaköy’ün Kültürel Fonksiyonu

Şehirlerde toplanmış hizmetlerden bir diğer bölümünü kültürel fonksiyonlar oluşturmaktadır. Bir yerleşmenin Kültürel faaliyetlerinin birikimi olan kültür fonksiyonu yalnız yerleşme merkezindeki değil, merkezden çevreye doğru da etkisini göstermelidir (Karaboran, 1989; 90). Şehirler ve kasabalar kültürel faaliyetlerin doğmasına ve gelişmesine zemin hazırlayan yerleşmelerdir (Göney, 1984; 79). Kültür fonksiyonları, eğitim kurumları, dini müesseseler, yerel gazeteler ve sanat etkinlikleri gibi çok çeşitlidir.

Kocaköy’de kültürel fonksiyon içinde değerlendirdiğimiz; sinema, tiyatro, konferans salonu, düğün salonu gibi tesisler bulunmamaktadır. Bu gibi etkinlikler Kaymakamlığın katkılarıyla gününbirlik olarak Kocaköy de faaliyet göstermektedir. İlçe genelinde kültürel faaliyetler oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda Kocaköy kültürel fonksiyon açısından Diyarbakır ilinin etki sahası içindedir. Kocaköy’de kültürel

fonksiyon olarak okullardan, halk eğitim merkezinden ve camilerden bahsedilebilir. Camii, her mahallesinde bulunmaktadır. Kocaköy'ün en büyük cami'si merkez camii olup 2006 yılında faaliyete geçmiştir (Fotoğraf 22). Bu caminin altında ticarethanelerin bulunması Cuma günleri camiye gelen halkın yaptığı alışverişle daha da canlanmaktadır. Bunun dışında Kaya mahallesinde bulunan ulu caminin 650 yıllık bir geçmişe dayanması Kocaköy yerleşme tarihinin de oldukça eski olduğunu bize kanıtlar niteliktedir.

Fotoğraf 22. Kocaköy Merkezinde Yer Alan Merkez Camii

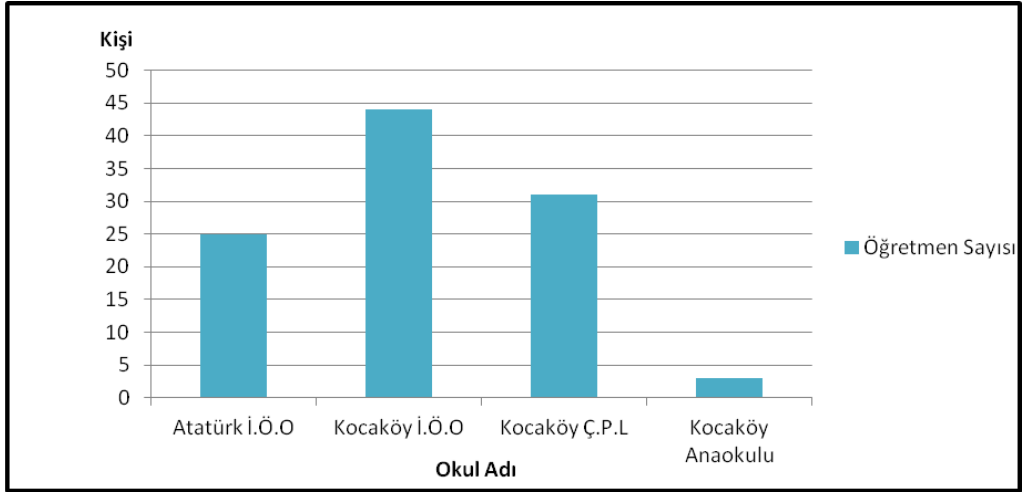
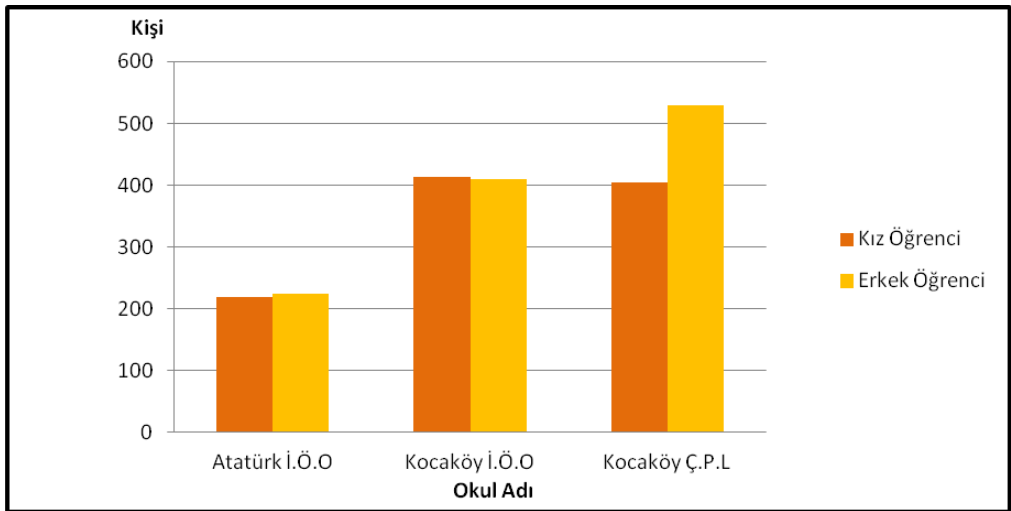
Kocaköy'ün eğitim fonksiyonuna baktığımız da anaokulu da olmak üzere toplam 4 okul bulunmaktadır. 2 ilköğretim 1 lise ve 1 anaokulu oluşan eğitim fonksiyonu çevre köylerden gelen taşımali öğrencilere de hizmet vermektedir (Fotoğraf 23). 5 okuldan taşımali olarak 1102 öğrenci gelmektedir. Yatılı bölge okulunun olmayışı taşımali eğitim kapsamına alınan öğrenci sayılarını da artırmıştır. Daha üst eğitim kurumlarına gidebilmek için Kocaköy genelinde birçok öğrenci derslane için Diyarbakır ilini tercih etmektedir. Bu açıdan Diyarbakır'ın etki sahası içine girmektedir. Bir üst idari birimin

tercih edilmesi Kocaköy'ün bu fonksiyonu karşılamamasından kaynaklanmaktadır. Şehirler eğitim kurumları açısından oldukça gelişmiştirler. Diğer yandan bir kısım nüfusun eğlence ve sosyal tesislerin yanında eğitim ve kültür faaliyetlerine ait imkânların, özellikle üniversitelerin de şehirlerde yer alması buralara nüfusun göç etmesine neden olmaktadır (Tümertekin, 1973; 3). Kocaköy'de de bu durum yaşanmakta ve kültürel fonksiyon kapsamında hem eğlence hem de eğitim için Diyarbakır ili yoğunluklu olarak tercih edilmektedir. Diyarbakır'a uzak oluşu, öğrencilerin günü birlik geliş gidişinin zorladığı için yatılı okullar yoğunluklu tercih edilmektedir.

Kocaköy'de eğitim kurumları 2 ilköğretim 1 lise ve bir ana okuldan oluşmaktadır. Lise'nin çok programlı lise olması öğrencilerin yoğunluğunun civar köy ve köy altı yerleşim merkezlerinden gelmesine neden olmaktadır. Çok programlı lisede Çocuk gelişimi, Bilgisayarlı muhasebe, Giyim üretimi teknolojisi ve Tekstil teknolojisi bölümü olmak üzere 4 bölüm bulunmaktadır. Toplantı salonu ve kütüphanesi mevcut olan okulda bilgisayar laboratuvarı da bulunmaktadır. 1 Müdür, 4 Müdür Yardımcısının görev yapan okulda; Kocaköy İmam Hatip Lisesinde 80, ÇPL' de 854 öğrenci öğrenim görmektedir (Tablo 6- Grafik 2). 2013 yılı öğretmen sayılarına bakıldığında Kocaköy ilköğretim okulu birinci sırayı almaktadır (Tablo 6, Grafik 1). Bunu ilçede tek lise olan Kocaköy Lisesi ve Atatürk ilköğretim okulu almaktadır (Fotoğraf 22). Kocaköy ilköğretim okulunun öğrenci sayısı da yine diğer ilköğretim okuluna göre fazladır (Tablo 6, Grafik 2). Bunun en büyük nedeni konut alanlarının yoğunluklu olduğu Yenişehir mahallesinde okulun bulunmasıdır. Kocaköy anaokulu yeni kurulmasından dolayı öğrenci sayısı ve öğretmen sayısı istenilen düzeyde değildir (Fotoğraf 24). Anaokulu 2012 yılında yapılmış olup kasabanın doğusunda yer almaktadır. Buda yerleşmelerin doğu yönüne doğru kaydığını kanıtlamaktadır. Okullarda eğitim gören kız ve erkek öğrenci sayıları hemen hemen eşit dağılmıştır (Tablo 6). Buda araştırma sahamızda kız çocuklarının da okutulmasına önem verildiği göstermektedir.

Tablo 6. Kocaköy’de Okul-Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (2013)

Okul Adı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı
	Kız	Erkek	Toplam		
Atatürk İ.Ö.O	219	224	443	25	13
Kocaköy İ.Ö.O	413	409	822	44	24
Kocaköy Ç.P.L	405	529	934	31	26
Kocaköy Anaokulu	36			3	5

Kaynak: Arazi Gözlemleri**Grafik 1.** Kocaköy’de Öğretmen Sayıları**Grafik 2.** Kocaköy’de Eğitim Gören Kız ve Erkek Öğrenci Sayısı

Kocaköy’de yer alan bir diğer eğitim kuruluğu da Halk eğitimi merkezidir. Çeşitli konularda eğitim ve beceri kursları düzenleyen Halk eğitim merkezi’nde özellikle halıcılık kursları ilgi görmektedir. Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü, 1 Müdür ve 1 Müdür Yardımcısı tarafından hizmet vermektedir. Halk eğitim merkezi tarafından toplam 41 kurs vardır (Tablo 7). Küçük yerleşmelerin en önemli kültürel fonksiyonu halk eğitim merkezleridir. Her yaşta kişinin kabul edildiğı bu kurslara Kocaköy’de talep oldukça fazladır. Özellikle halıcılık kursları her mahallesinde bulunmakta olup bu kursların ekonomik getirisi de diğer kurslara göre fazladır.

Tablo 7. Kocaköy’de Halk Eğitim Merkezi Kursları (2013)

Kurs Adı	Kurs Sayısı
Okuma-Yazma	4
Halıcılık	4
Makine Nakışı	7
Biçki-Dikiş	14
Bilgisayar	2
İngilizce	2
Bağlama	1
Ön muhasebe	1
Resim	1
Tezhip	1
Üniversiteye Hazırlık	1
SBS Hazırlık	3

Kaynak: Kaymakamlık Brifing Raporları

Fotoğraf 23. Kocaköy Kuzeyinde Bulunan Atatürk İlköğretim Okulu

Fotoğraf 24. Kocaköy Kuzeydoğusunda Yer Alan Kocaköy Anaokulu

3.3.5.Kocaköy'ün Sağlık ve Sosyal Fonksiyonu

Sosyal fonksiyonda bir yerleşmeye niteliğini veren unsurlardandır. Sosyal tesisler yalnızca yerleşme merkezindeki nüfusa hizmet için değil, köylere ve yakın çevreye de hizmet götürmek mecburiyetindedirler. Çünkü şehir, doktorları, eczaneleri, dispanserleri ve hastaneleri ile çevresinde belli bir bölgenin sıhhi merkezi konumundadır (Karaboran, 1989; 90).

Kocaköy'ün sağlık kuruluşu Sağlık Ocağı şeklinde faaliyet göstermektedir. 2000 yılında inşa edilmiş olup, dört lojmanı bulunan bir binada hizmet vermektedir (Fotoğraf 25). Sağlık Ocağının, Kocaköy'e bağlı yerleşim birimlerinin yanı sıra, Kocaköy'e yakın Hani, Lice ve Hazro'ya bağlı köylerden de sağlık hizmetlerinden yararlanmak için Kocaköy'e gelenler olmaktadır. Yaptığımız arazi gözlemlerinde, uzman doktorların olmadığı ve teknik donanım açısından yetersiz olduğundan dolayı doğum ve önemli hastalıklarda Diyarbakır tercih edilmektedir. Bu yönüyle Kocaköy kendinden alt birimlere sınırlı hizmet verirken aynı zamanda Diyarbakır'ın etki sahası içine girmektedir. Bu bakımdan Kocaköy küçük yerleşme özelliğindedir. Çünkü etki sahası şehir fonksiyonu kazanacak kadar geniş değildir. Sağlık konusunda hizmet veren bir diğer tesis olan eczane ise Kocaköy'de 2 tanedir. Sağlık fonksiyonunun yerleşim birimine etkisi sınırlıdır. Çünkü gerekli donanım olmayışı Diyarbakır ilinin tercih edilmesine neden olmaktadır. Fakat arazi çalışmasında görüldüğü kadarıyla oldukça kalabalık olan sağlık birimi halkın talebini karşılayacak oranda ekipmana da sahip değildir.

İlçede merkez kasaba, buraya bağlı köyler ve köy altı yerleşim birimlerinde periyodik sağlık kontrolleri yapılmaktadır. 0-5 yaş arası bebek nüfusuna gezici ekipler tarafından periyodik aralıklarla aşılanmanın yapıldığı sağlık ocağında, yılda yaklaşık 50.000 kişiye poliklinik hizmeti verilmektedir. Haftanın iki günü (Pazartesi ve Cuma günleri) Diş hekimliği hizmeti de verilmektedir. Sağlık Ocağında 2 ambulans bulunmaktadır. Bir ambulansla 112 acil hizmetleri diğeri ile hasta nakil edilmektedir. 1 pikapla sürekli olarak mobil hizmetler verilmektedir. Ayrıca Sağlık Grup Başkanlığına bağlı Yazı Köyü Sağlık Evi 1 ebe, Çaytepe Sağlık Ocağı 1 doktor, 1 ebe ve 3 hemşire ile hizmet vermektedir.

Tablo 8. Kocaköy Merkez Sağlık Ocağı Çalışanları (2013)

Meslekler	Personel Sayısı
Doktor	4
Diş Hekimi	1
Sağlık Memuru	4
Ebe	6
Acil Tıp Teknisyeni	2
Hemşire	2
Laborant	2
Çevre Sağlığı Teknisyeni	1
Tıbbi Sekreter	1
Genel İdare Memuru	1
Hizmetli	2
Şoför	2

Kaynak: Arazi Gözlemleri**Fotoğraf 25.** Kocaköy'ün Kuzeydoğusunda Yer Alan Merkez Sağlık Ocağı

Kocaköy de dinlenme alanları dernekler, vakıflar, parklar bulunmaktadır. Fakat ihtiyacı ve talebi karşılar sayıda değildir. Kocaköy’de okul bahçesi ve bünyesi dışında sportif faaliyetler köylere hizmet götürme birliğinin yaptırdığı halı sahada yapılmaktadır. İlçe genelinde sportif faaliyetlerin daha sağlıklı yürütülebilmesi, bireysel ve grup sporlarının gelişmesi için kapalı spor salonu, halı saha ve yüzme havuzunun yapılması Kocaköy halkının talepleri arasındadır. Kocaköy’de sinema, tiyatro, konferans salonu, düğün salonu gibi tesisler bulunmamaktadır. Sosyal aktiviteler genellikle kaymakamlık ve okulların çalışmalarıyla sağlanmaktadır. İlçede örgütlenmiş bazı kuruluşlar vardır. Bunlar; Kocaköy spor kulübü, Arkbaşı yardımlaşma derneği, esnaf ve sanatkârlar odası, umut ışığı derneği, Kocaköy tahsildeki öğrencilere yardım derneğidir. Kocaköy halkının sosyal yapısına baktığımızda günlük yaşantı, kırsal kesime özgü kapalı kültür niteliklerini taşır. Dolayısıyla akrabalık ve komşuluk ilişkileri güçlüdür. Bu yönüyle de şehir yerleşmelerinden ayrılmaktadır. Çünkü şehir; büyük, yoğun ve sosyal açıdan birbirine benzemeyen bireylerin olduğu daimi yerleşmelerdir (Avcı, 1993; 11). Şehir yerleşmelerinde görülen insanlar arası ilişkiler daha formel(resmi, mesafeli) iken kırsal alanlarda daha informeldir. Eğlence mekânları, dinlenme mekanları, sosyal organizasyonlarla, ulaşımıyla, iletişimiyle v.b. gibi özelliklerle kentlerdeki yaşam stili farklılık gösterir. Bu yönüyle Kocaköy kasabası kent yerleşmesinden uzak kırsal yerleşme ye daha yakındır.

3.3.6. Kocaköy’ün Ulaşım Fonksiyonu

Şehirlerin kuruluş nedenlerinden biri de ulaşımın olmasıdır. Ulaşım hizmetleri şehir dışına ne kadar uzaklara yayılır ise şehirler de o ölçüde önem kazanacaklardır. Şehirlerin sunduğu bu hizmetlerin çevreye yayılması ise ancak uygun ulaşım ağı ile mümkün olacaktır (Karaboran, 1989; 82).

Ulaşım faaliyetleri, şehrin fiziki yapısının şekillenmesinde etkisi bulunmakta ve şehirlerin gelişme yönlerinin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Ulaşım bir alanın yerleşme yeri seçiminde etkili olmaktadır; yol kavşakları, köprübaşları, akarsuların karşıdan karşıya geçmeye izin veren kesimleri (akarsu geçitleri) en fazla yerleşilen alanlardır. Kocaköy’ün kurulmasında da ulaşım faktörü rol oynamıştır. Geçmiş dönemlerde ulaşımın vadi boyunca yapılması yerleşmelerin de bu sahalara tercih etmesine neden olmuştur. Nehirlerin doğrudan doğruya ve köprüler vasıtasıyla geçilebildiği yerler yerleşme yeri seçiminde her zaman önem taşımışlardır. Ambar

çayının varlığı da ulaşımın bu çayın oluşturduğu vadiler boyunca yapılması yerleşmenin bu sahada kurulmasına neden olmuştur. Kocaköy'ün gelişme yönünün belirmesinde de yine ulaşım etkili olmaktadır. 1952 yılında Diyarbakır-Bingöl yolunun yapılmasının ardından 1960 yılında Kokulupınar mahallesi bu yol kenarına kurulmuştur (Fotoğraf 26). Mahallenin kurulduğu arazinin bataklık olması ve bundan dolayı kötü kokmasına rağmen (Kokulupınar adı da bundan dolayı verilmiştir) burada yerleşilmeye gidilmiştir. Bunun en büyük nedeni ana yoldur. Bunun dışında hemen yolun doğusunda Kocaköy'ün Hacıreşit mahallesi bulunmaktadır. Kokulupınar kadar olmasa da yola yakındır ve bu yakınlık yıldan yıla artmaktadır. Bu bize gelecekte kim bilir mahallelerin büyüyerek bu yolu da içine almasına ve Kocaköy'ün de yolun bulunduğu yöne doğru kaymasına neden olabilir. Bingöl'e ve Muş'a daha kısa sürede varılan bu güzergâhının bölgenin asayiş sorunlarının en fazla yaşandığı saha olması ve arazinin arızalı yapısı bu yolun tercih edilmeme nedenleri arasındadır. Fakat bölgede şimdilerde yaşanan huzur ortamı bu yol güzergâhının kullanımını arttırmıştır. Zamanla bölge şartları düzelmesi ile yolun daha işlek hale gelmesi halkın yola doğru yerleşmesine neden olabilir.

Fotoğraf 26. Kocaköy Doğusunda Yer Alan Bingöl-Diyarbakır Yolu

Yol bir yerleşme için uygarlık demektir. Yerleşmenin ulaşım ağı ne kadar büyükse o oranda hizmet, sanayi ve birçok sektör gitmektedir. Kocaköy'ün de en büyük kaybı yol güzergâhında kurulmamış olmasıdır. Diyarbakır- Bingöl yolunun yapıldığı dönemlerde yolun Kocaköy'ün merkezinden geçilmesine izin verilmemesi (çocuklara araba çarpmasından korkmalarıdır). Bu halk tarafından arazi gözlemlerimizde aktarılmış bilgi olmasına rağmen yolun Kocaköy'den geçmemesinin asıl nedeni topografik engeldir. Dağlık alanları birbirine bağlayan yol güzergâhlarında yol yapımı oldukça külfetlidir. Kocaköy'ünde kurulduğu alanın dağlık ve oldukça dik bir eğime sahip bir yamaçta kurulmuştur. 1950'lerde yapılmış yolun bu topografik engeli aşarak Kocaköy'den geçirilmesi oldukça masraflı bir yol yapımı olacağından dolayı bu güzergâh tercih edilmemiştir. O dönemlerde yol yapımı şimdilerde ki gibi gelişmiş araçlarla yapılmadığından dağ gibi bir jeomorfolojik birimi de aşması oldukça güçtür. Bu nedenle Kocaköy yolu su ayrımı çizgilerini takip ederek yapılmıştır. Belki de şehir kimliği kazanmamasında yol güzergâhı üzerinde yer almaması en önemli nedenlerindendir diyebiliriz. Kocaköy, Diyarbakır-Bingöl karayoluna iki ayrı yolla bağlanmaktadır. Bu yollarda biri Kocaköy'e varmadan güneyinden geçen yol ikincisi ise Kocaköy'ü geçtikten sonra Kuzeyden geçilen yoldur. En fazla kuzey yolu tercih edilmektedir. Ulaşımın zor olduğu bazı sahalarda geçitler bulunmaktadır ve bu geçitler tarafından ulaşım sağlanmaktadır. Bunlar; doğu ve batı olmak üzere iki yönlüdür. Doğu geçitleri: Kızıl kapı, Pir Esin Kapısı, Domuzlar, Boş Eşek Geçidi, Batı Geçitleri: Tumas Geçidi, Irmak Geçitleri (Eyüpler, Mehmet, Kato, Dört).

Ulaşımın yerleşme birimlerine etkisini ve etkileme boyutunu, yol güzergâhında kurulmuş olan yerleşme örneklerinde daha net görmekteyiz. Bunlara en güzel örneklerden biri, Kocaköy'le aynı bölgede yer alan Ergani ilçesi gelmektedir. Diyarbakır- Elazığ yolu üzerinde bulunan ve batıya gidişlerin sağlandığı yol güzergâhı üzerinde kurulan Ergani çok işlek bir yol üzerinde kurulmanın avantajlarını her geçen gün daha da değerlendirmektedir. Bir diğer yerleşme önemli yol güzergâhı üzerinde kurulan Bismil ilçesidir. Diyarbakır- Batman yolu üzerinde kurulan ilçenin karayolu 1997 yılında tam anlamıyla faaliyete geçmiştir. Bu yol üzerinde olması Bismil'in ulaşım, ulaştırma ve dolayısıyla ticaret ve pazarlama faaliyetleri önemli bir ivme kazanmasına neden olmuştur. Bunun dışında 1944 yılında Haydarpaşa- Kurtalan demiryolu ağının kurulması ile Bismil ilçe merkezinden geçen demiryolunun da şehrin gelişimine önemli katkısı olmuştur. Silvan'da Diyarbakır'ı Bitlis ve Siirt'e bağlayan

işlek bir yol üzerinde kurulmuştur. Silvan'ın özellikle ticari alanda trafiğinin olduğu ilçenin gelecekte de gelişeceğine ve büyüyeceğini öngörmekteyiz. Bunun dışında Kocaköy gibi dağlık bir sahada ve kuzeyde kurulmuş olan Lice ve Kulp ilçelerinin, il merkezine Kocaköy'den daha uzak olmasına rağmen nüfus miktarının Kocaköy'den fazla olması ve gelişiminin daha ileride olmasının en büyük nedeni anayol üzerinde yerleşmiş olmalarıdır. Bu ilçelerin Muş-Diyarbakır karayolu üzerinde kurulmuş olmaları ve Muş iline en kısa sürede gidilen yol olması bu güzergâhın tercih edilme nedenidir. Bu yüzden bu ilçelerin gelişiminde yolun büyük bir payı vardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KOCAKÖY'ÜN NÜFUS ÖZELLİKLERİ

Nüfus, sınırları belli bir alanda yaşayan insan sayısıdır. İnsan varlığı ve faaliyetleri gözle görülebilir dağılışları meydana getirmektedir. İnsan bu dağılışlar ve ilişkiler içinde incelenmelidir. Coğrafya biliminin iki temel ögesinden birini oluşturan insanın, dolayısıyla nüfus topluluğunun çevre ile olan ilişkilerinin açıklanabilmesi için nüfus miktarı, hareketleri ve nüfusun ekonomik özellikleri gibi birçok niteliklerin ortaya konulması gerekir (Tanoğlu, 1966; 42). Nüfusun özelliklerini ve dağılışını etkileyen temel faktörler; doğal faktörler (iklim, bitki örtüsü, yer şekilleri ve toprak özellikleri) ile beşeri faktörler (tarım, sanayi, hizmet, yeraltı zenginlikleridir). Nüfus her an değişen dinamik bir olaydır. Zaman içinde doğumlar, ölümler, göçler, doğal afetler, nüfusun miktarı ve niteliklerinin dağılışında değişikliklere neden olmaktadır.

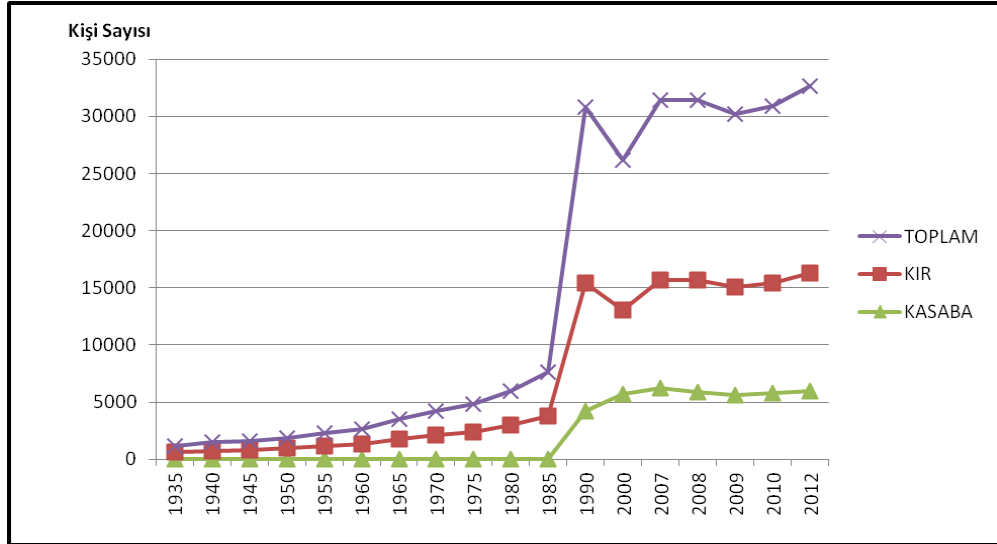
4.1 Kocaköy'de Nüfusun Gelişimi

Kocaköy ve Kocaköy'e bağlı kırsal yerleşmelerin nüfusları ile ilgili ilk resmi verilere 1935'te yapılmış olan Genel Nüfus Sayımları ile ulaşılmaktadır. Kocaköy ilçesinin 1935 yılından 1970 yılına kadar nüfusunda sürekli bir artış söz konusudur. 1970 yılına gelindiğinde Mermer Bucağına bağlanan Kocaköy 1970-1990 yılları arasında da yükselme seyri devam etmiştir. Yani 20 yıllık dilimde nüfusta artma söz konusudur. 1990 yılında idari açıdan sınırlarının değişmesi nüfusunda artmasına neden olmuştur (Tablo 9, Grafik 3). 1990 yılında ilçe olması ve çevresindeki kırsal yerleşmelerin Kocaköy'e bağlanması nüfusunda artmasına neden olmuştur. 2000 yılına gelindiğinde 1990 yılıyla karşılaştırdığımızda 13069 nüfusla düşüş yaşanmıştır. Düşüş daha çok kır nüfusunda görülmektedir. Bunun nedeni ise ilçe olduktan sonra Özekli ve Arpadere köyleri Kocaköy'e bağlı iken daha sonra ayrılmıştır. 2000 yılından sonra kasaba nüfusunda artma yaşanmışsa da bu nüfus artışı büyük rakamları oluşturmamaktadır.

Tablo 9. Kocaköy’de Nüfusun Gelişimi (1935-2012)

YILAR	KIR	KASABA	TOPLAM
1935	602	-	602
1940	761	-	761
1945	802	-	802
1950	951	-	951
1955	1.149	-	1.149
1960	1.309	-	1.309
1965	1.775	-	1.775
1970	2.100	-	2.100
1975	2.426	-	2.426
1980	2.998	-	2.998
1985	3.802	-	3.802
1990	11.164	4.244	15.408
2000	7.391	5.678	13.069
2007	9.501	6.204	15.705
2008	9.834	5.884	15.718
2009	9.454	5.644	15.098
2010	9.688	5.764	15.452
2012	10.370	5.942	16.312

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı Kitapçıları

Grafik 3. Kocaköy’de Nüfus Gelişimi (1935-2012)

Tablo 10. Diyarbakır İline Bağlı İlçelerin Nüfus Yapısı (1990-2000-2010)

İlçe Adı	1990			2000			2010		
	Şehir	Kır	Toplam	Şehir	Kır	Toplam	Şehir	Kır	Toplam
Merkez	373810	98340	472150	545983	175480	721463	84340	51902	895221
Silvan	60731	49222	109953	64 136	52162	116298	41451	43391	84842
Bismil	39834	59828	99662	61182	65703	126885	56887	52061	108948
Ergani	37365	41238	78603	47 333	40134	87467	64608	49350	113958
Kulp	7472	43010	50482	15 825	24 629	40454	10119	26820	36939
Çınar	10080	40365	50445	13 282	45301	58583	11666	57284	68950
Çermik	16531	32576	49107	15843	30207	46050	17962	32172	50134
Lice	12227	34861	47088	11 927	12 950	24877	9644	17147	26791
Dicle	5414	30566	35980	9 861	30000	39861	8436	32529	40965
Hani	10266	18437	28703	10 918	20876	31794	8146	23545	31691
Hazro	8728	15245	23973	6 189	12566	18755	4488	13079	17567
Eğil	4803	15448	20251	4 827	16804	21631	5046	18220	23266
Çüngüş	3935	13132	17067	4 708	10813	15521	2495	11598	14093
Kocaköy	4244	8741	12985	5 678	7 391	13069	5764	9688	15 452
TOPLAM	595440	457999	1096449	817692	545016	1362708	109012	438786	1481674

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>.

Kocaköy kasabasının nüfus değerlerini bağlı olduğu Diyarbakır ilinin diğer ilçeleriyle karşılaştırdığımızda nüfus miktarı sıralamasında en düşük seviyededir. Kocaköy, Diyarbakır'ın en küçük yüzölçüme sahip ilçesidir. 1990 yılı nüfus miktarı 12985 olup tüm ilçelerin en gerisinde yer almaktadır. Sadece kasaba merkezi nüfusuyla Çüngüş ilçesini geride bırakmıştır. Buda Çüngüş'ün 1990 yılından itibaren sürekli göç vermesi nedeniyle nüfus miktarının azalmasından kaynaklanmaktadır. 2000 yılına gelindiğinde toplam nüfusta 1990 yılında olduğu gibi en az nüfusa sahip ilçe konumundadır. Fakat kasaba merkezi Çüngüş ve Eğil ilçelerinin önüne geçmektedir. Kocaköy'ün nüfusunun artmasına karşın Eğil ve Çüngüş ilçelerinin nüfusu azalmaktadır. Eğil ve Çüngüş'ün nüfus oranlarının düşük olması bu iki yerleşmenin de dağlık bir sahada kurulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Eğil ilçesi son yıllarda turizm ağırlıklı bir merkez haline dönüştürülmeye çalışılsa da bu değişim ilerleyen yıllarda ilçenin gelişimine yansıyacaktır. Çüngüş ve Eğil ilçelerinin nüfuslarının Kocaköy gibi düşük olmasının en büyük nedeni öncelikli olarak topografya yani dağlık bir sahada kurulmuş olmaları ikincisi ise ulaşımdır. Bu 3 yerleşmenin de ortak noktası ana yolun içerisinde kalmalarıdır. Çüngüş, Diyarbakır'ın adeta çıkmaz sokağıdır. En son yerleşim birimi olan ve devamın da karayolunun bulunmaması ilçenin geri kalmasında ve giderek nüfusunun azalmasında en büyük etkidir. Eğil ise Diyarbakır'ın batıya uzanan karayolunun üzerinde olmasına karşın yolun oldukça içerisinde yer alması gelişimini engellemiştir. Aynı durum Kocaköy içinde söz konusudur. 2010 yılında kasaba merkezi nüfus miktarında Hazro, Eğil ve Çüngüş'ü de geride bırakarak nüfus miktarını arttırmıştır. Nüfus miktarında istikrarlı artış ilerleyen yıllarda Kocaköy'ün nüfus miktarına orantılı hizmet alanının ve fonksiyonlarının gelişip büyüyeceğini göstermektedir. Çünkü bir yerleşmenin nüfusunun artması gelişmesi için büyük bir nedendir (Tablo 10).

4.2. Kocaköy'de Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu

Nüfus dağılışı özellikleri doğal ve beşeri faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Nüfus dağılışı çeşitli yerleşim birimlerinin, farklı özellikleri etkisini gösterir. Yerleşim birimlerinin özellikle kuruluş aşamasında etkili olan faktörler, genelde yerleşim birimlerinin gelişiminde de etkisini devam ettirirler. Yerleşim birimindeki nüfusun artışı veya azalışı, nüfus hareketleri ve nüfus yoğunlukları üzerinde doğal çevre faktörleri ve beşeri çevre faktörleri, tek tek veya birlikte etkisini gösterir.

Yerleşim sahası olarak seçilen jeomorfolojik birim, dağ, ova, vadi, yamaç üzerinde nüfusun gelişimi farklı farklı olabilmektedir. Fakat bunun yanında nüfusun gelişiminde, antropojen unsurlar yani iktisadi fonksiyonlar, ulaşım, ticaret, turizm, teknoloji oldukça belirleyici faktör olabilmektedir. Bunun tersi olarak, toprak özellikleri, iklim bitki örtüsü, su yüzeyleri, eğim, nüfusun yerleşim alanı olarak belirmesinde ve alana yayılmasında ana belirleyici faktör olabilir. Bu tür fiziki ve beşeri çevre unsurları nüfus dağılışının çok kısa mesafelerde farklı özellikler göstermesine neden olabilmektedir. Birbirine komşu iki köy çok farklı nüfus özellikleri gösterebilir. Bir köy ve şehirde nüfus dağılışındaki yoğunluk, sokaklar arasında dahi çok büyük farklılıklar gösterebilir. Bu nedenle nüfus dağılışının nedenleri izah edilmeye çalışılırken ortaya konan doğal ve beşeri unsurlar sadece genellemelere yardımcı olabilmektedir. Yerleşim yerinin daha ayrıntılı gözlemlerinde, daha büyük ölçekli haritalarda dahi, yerleşme dokusundaki bu tarz özellikleri ortaya koymak oldukça zordur (Durmuş, 2009; 216).

Kocaköy İlçesi 9 mahalleden oluşmaktadır. Oldukça dağınık bir dokuya sahip olan ilçenin nüfus sayısı da mahalleler de farklı dağılmıştır. İlçenin çekirdeğini oluşturan Kaya Mahallesi 2019 nüfusu ile en fazla nüfusa sahip mahallesidir. Hükümet Konağı, Sağlık Ocağı, Tarım İlçe Müdürlüğü ve Askeri sahanın bu mahalle içinde bulunması nüfusunda burda yoğunlaşmasına neden olmaktadır (Tablo 10, Grafik 4). Bu mahalle topoğrafik açıdan da ilçenin en tepe noktasına sahip mahallesidir. 4 komun yer aldığı mahallenin sınırı dağlık sahayı aşarak kuzeyindeki düzlük sahaya (senklinale) kadar devam etmektedir. Bu komlar Harem-Panayır, Gülemir (Şık-Yıldız), Arduç ve Hacı Abi komlarıdır. Kaya mahallesinden sonra en fazla nüfusu barındıran Yenişehir mahallesidir. 1287 nüfuslu mahalle ilçe merkezinin ilk kurulduğu nar bahçeleri alanını da içine almaktadır (Fotoğraf 27). Yenişehir mahallesinin toprakları doğusundaki arazileri de içine almaktadır. Sınır olarak Ambar köyüne daha yakın olan Komel Komu (Arazlar) da bu mahalleye dahildir. Bu komun dışında Karabeg (Burkanlar), Bızı (Tügel) komları Yenişehir mahallesinin sınırları içindedir. Merkez kasabanın doğusunda yer alan Şeyhşerefettin mahallesi 1031 nüfus miktarıyla üçüncü sırada yer alan mahalledir. En az nüfusa sahip mahallesi Hacireşit Mahallesi olup, daha önceleri Kom yerleşmesi iken Kaya mahallesinden gelenlerin yerleşmesi ve idari değişiklik nedeniyle mahalle yerleşmesi olmuştur (Tablo 11, Grafik 4).

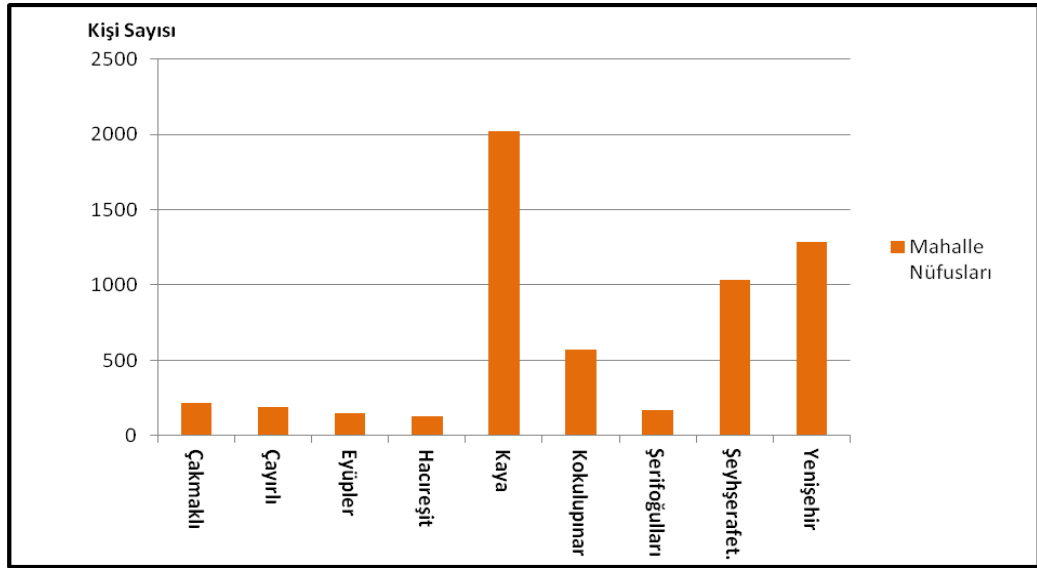

Fotoğraf 27. Kocaköy Doğusunda Yer Alan Yenişehir Mahallesi Güneyden Bakış

Tablo 11. Kocaköy'ün Nüfus Miktarının Mahallelere Göre Bölünüşü (2012)

Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
Çakmaklı	219
Çayırılı	191
Eyüpler	146
Hacireşit	131
Kaya	2019
Kokulupınar	572
Şerifoğulları	168
Şeyhşerafettin	1031
Yenişehir	1287

Kaynak: Kaymakamlık Brifing Raporları

Grafik 4. Kocaköy'ün Nüfus Miktarının Mahallere Göre Bölünüşü (2012)

4.3. Kocaköy'de Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

Bir yerleşmenin gereksinimlerinin belirlenmesinde yerleşmede ki yaş yapısının bilinmesi gerekir. Yapılan yatırımların ana temelini oluşturan yaş yapısı üzerinde doğumlar, ölümler, sağlık alanındaki ilerlemeler, yaşam koşullarının iyileşmesi gibi unsurlar etkili olmaktadır.

Tablo 12. Kocaköy Kasabasında Nüfusun Geniş Yaş Gruplarına Göre Bölünüşü (1990-2010)

1990				2000				2010			
Yaş grubu	Nüfus Miktarı	%	Bağımlı nüfus oranı	Yaş grubu	Nüfus miktarı	%	Bağımlı nüfus oranı	Yaş grubu	Nüfus miktarı	%	Bağımlı nüfus oranı
0-14	2254	53.1	122.7	0-14	2468	43.4	84.01	0-14	5970	38.63	75.43
15-64	1905	44.9		15-64	3085	54.3		15-64	8808	57.0	
65+	84	1.9		65+	124	2.1		65+	674	4.36	
Toplam	4243	100		Toplam	5677	100		Toplam	15452	100	

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr.veri> tabanı, genel nüfus sonuçları

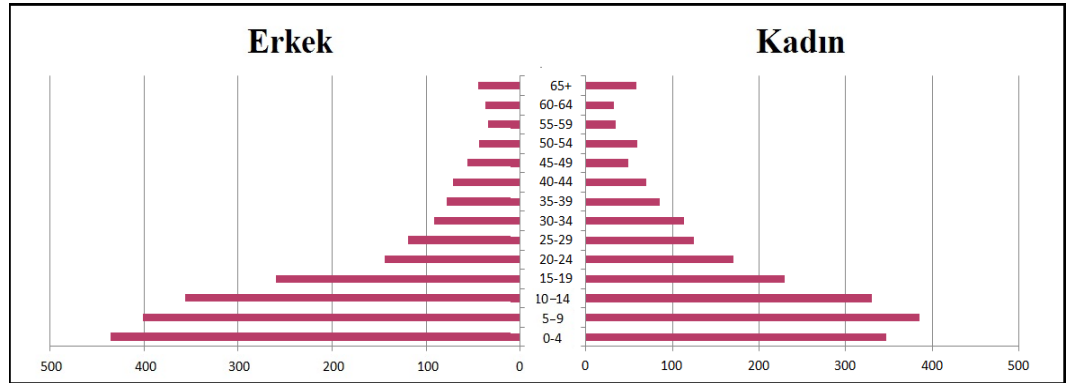
Kocaköy'de nüfusun yaş yapısına baktığımızda 1990 yılında nüfusun en fazla toplandığı 0-14 yaş aralığıdır. Nüfusun %53,1'inin toplandığı yaş aralığı doğum oranlarının da fazla olduğunu göstermektedir. Bağımlı nüfus oranının %122,7 olması

çalışan nüfusun toplam nüfustaki değerinin az olduğunu göstermektedir. 2000 yılına gelindiğinde 10 yıllık süreçte Kocaköy'ün değişimi bağımlı nüfus oranının da düşmesine neden olmuştur. 10 yıllık devrede faal nüfusun artışı, toplam nüfusta %54,3 olduğu görülmüştür. 2010 yılında bağımlı nüfus %75.43 lük değere sahip olup en fazla nüfusun olduğu yaş aralığı faal olan 15-64 yaş aralığında birikmiştir (Tablo 12). 1990 ile 2000 yıllarından farkı 2010 yılı değerlerinin tüm ilçenin nüfus miktarı esas alınarak oluşturulmuştur. Fakat 1990 ile 2000 sadece kasaba merkezi nüfuslarıdır.

Tablo 13. Kocaköy Kasabası'nda Nüfusun Yaş Gruplarına Bölünüşü (1990)

Yaş Grubu	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-4	435	347	782
5-9	401	385	786
10-14	356	330	686
15-19	260	230	490
20-24	144	171	315
25-29	119	125	244
30-34	92	113	205
35-39	78	85	163
40-44	72	70	142
45-49	56	49	105
50-54	44	59	103
55-59	34	35	69
60-64	37	32	69
65+	45	58	101

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>

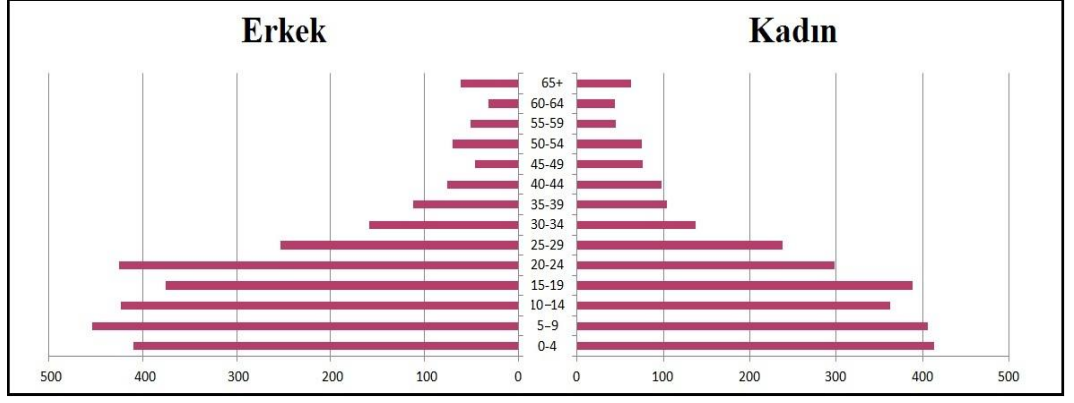
Grafik 5. Kocaköy Kasabasının Nüfus Piramidi (1990)

Kocaköy'ün 1990 yılı nüfusun yaş gruplarına dağılışına baktığımızda 0-4 yaş aralığındaki nüfusun 782 kişi olduğunu görmekteyiz. Bu yaş aralığındaki nüfusun fazlalığı doğurganlık oranının yüksek olduğunu göstermektedir. Kocaköy'ün 0-20 yaş aralığındaki miktarın fazla olması genç bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir (Tablo 13). 1990 yılı nüfus piramidine baktığımızda yaşın artması, nüfus miktarının azalması söz konusudur. Buda yaşlı nüfusun miktarının az olduğunu göstermektedir (Grafik 5).

Tablo 14. Kocaköy Kasabası'nda Nüfusun Yaş Gruplarına Bölünüşü (2000)

Yaş Grubu	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-4	410	413	823
5-9	454	406	860
10-14	423	362	785
15-19	376	388	764
20-24	425	298	723
25-29	253	238	491
30-34	159	137	296
35-39	112	104	216
40-44	76	98	174
45-49	46	76	122
50-54	70	75	145
55-59	51	45	96
60-64	32	44	76
65+	61	63	124

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>

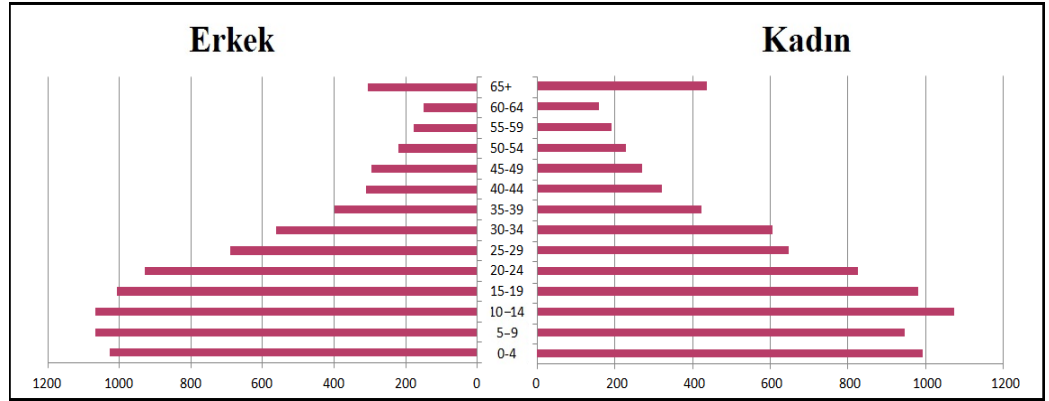
Grafik 6. Kocaköy Kasabasının Nüfus Piramidi (2000)

2000 yılına gelindiğinde Kocaköy’de yaşanan değişim nüfus yapısına da yansımış ve 1990 yılındaki piramitten farklı olarak 20-24 yaş aralığındaki nüfusun özellikle de erkek nüfusun oldukça arttığı görülmüştür. Bunun nedeni ise 2000 yılında gelen kamu kurumları, hizmet sektöründe çalışanlar ve en büyük dilimi oluşturan askeri nüfus olan erler piramidin 20-24 yaş aralığında artmasına neden olmuştur. 2000 yılında 1990 yılında olduğu gibi doğum oranı fazla olup cinsiyete göre dağılımı eşittir. 1990 yılına göre 2000 yılında şartların daha da iyileştiği nüfus yapısına yansımış ve doğum oranlarında artış görülmüştür. Bunun yanında ölüm oranlarının da düşmesi bu iyileşmenin sonucu olarak nüfusa yansımıştır (Tablo 14, Grafik 6).

Tablo 15. Kocaköy’de Nüfusun Yaş Gruplarına Bölünüşü (2012)

YAŞ GRUBU	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-4	1028	992	2020
5-9	1066	947	2013
10-14	1066	1074	2140
15-19	1008	980	1988
20-24	929	825	1754
25-29	690	648	1338
30-34	562	606	1168
35-39	399	422	821
40-44	312	320	632
45-49	297	271	568
50-54	220	229	449
55-59	178	191	369
60-64	149	160	309
65+	306	437	743

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>.

Grafik 7. Kocaköy’ün Nüfus Piramidi (2012)

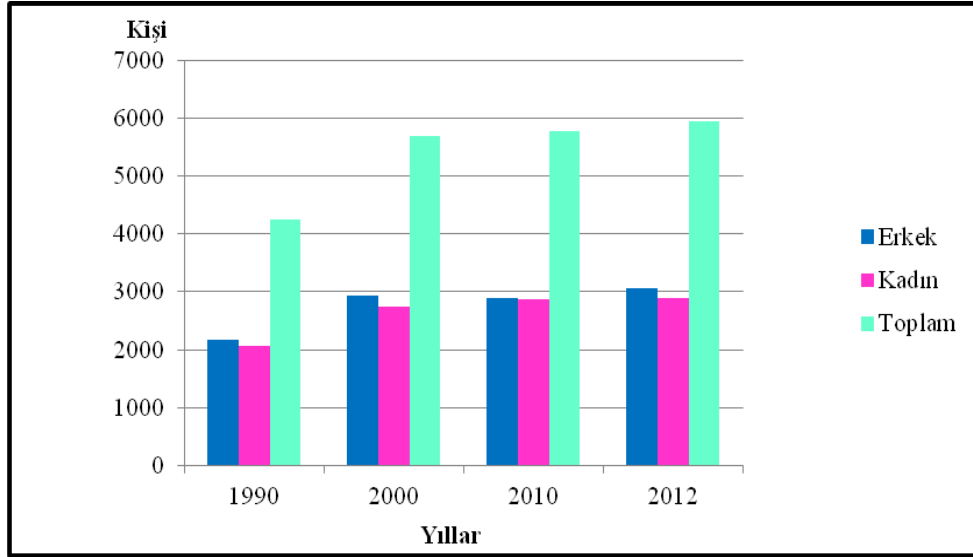
2012 yılı tüm ilçe değerleri alınarak oluşturulmuştur. Nüfus piramidine baktığımızda erkek nüfusuyla kadın nüfusunun farklı yaşlarda da d fazla olduğunu gözlemliyoruz 0-9 yaş aralığında erkek nüfusu fazla iken 10-14 yaşa aralığında kadın nüfusu artmıştır. Fakat 15-19, 20-24 yaş aralığında erkek nüfusun kadın nüfusunda fazla olduğu görülmektedir. Buda hizmet sektörü ve askeri kurumlarda görev

yapanlar bu yaş grubundaki nüfusun artmasına neden olmuştur. Yaş ilerledikçe tüm ilçe genelinde kadın nüfus değeri yüksektir. İlçe geneline baktığımızda kasaba nüfusundan farklı olarak ortalama yaşam süresinin daha uzun olduğunu görmekteyiz (Tablo 15, Grafik 7).

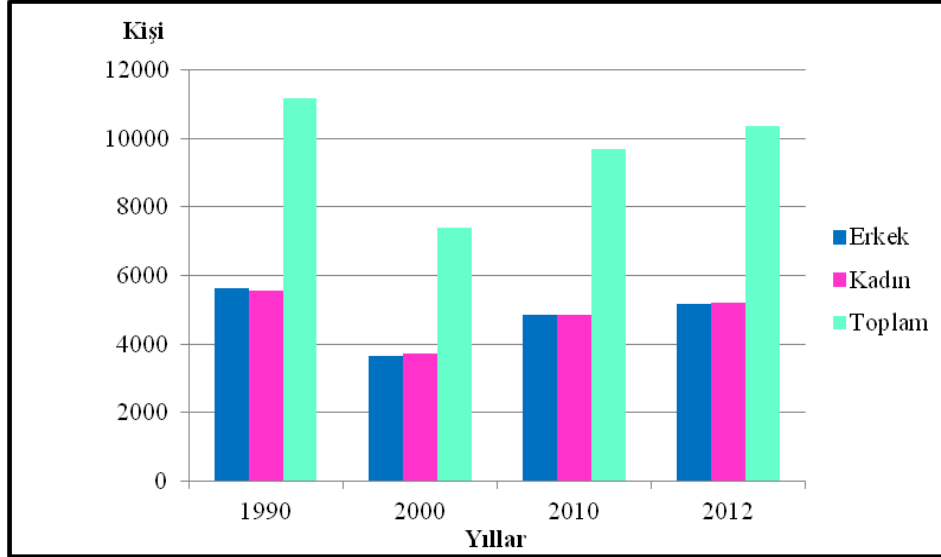
Tablo 16. Kocaköy'ün Kasaba ve Köy Nüfusları (1990-2012)

Yıllar	İlçe Merkezi			Belde/ Köyler			Genel Toplam		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1990	2168	2076	4244	5622	5542	11164	7790	7618	15408
2000	2930	2748	5678	3664	3727	7391	6594	6475	13069
2010	2899	2865	5764	4832	4856	9688	7731	7721	15452
2012	3053	2889	5942	5157	5213	10370	8210	8102	16312

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>.

Grafik 8. Kocaköy'ün Merkez Kasaba Nüfusu (1990-2012)

Grafik 9. Kocaköy'ün Köy Nüfusu (1990-2012)

Kocaköy İlçesi'nin kadın ve erkek nüfusları bir birine yakın değerlerdir. 1990 yılında toplam nüfusun büyük bir payını, 11164 kişi ile kırsal nüfus oluşturmaktadır. Kasaba ve kır nüfusunda kadın ve erkek nüfusu hemen hemen yakın değerlerdedir (Tablo 16, Grafik8-9). 2000 yılında toplamda 5678 olan kasaba nüfusunun 2930'unu erkekler 2748'ini kadınlar oluşturmaktadır. Erkek nüfusu daha fazla olması hizmet sektöründe çalışan erkek sayısının fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Köyler de bu durum tersidir. Kadın nüfusu 3727 kişi iken erkeklerin miktarı 3664 tür. Bunun nedeni ise iş bulma umuduyla erkek nüfusun göç etmesidir. (Tablo 16, Grafik 9). 2000 yılında kırsal nüfusta gözlenen azalmanın nedeni bazı köylerin ilçeden ayrılması ve bölgede yaşanan güvenlik nedeniyle dağlık köylerinin boşaltılmasıdır. Boşalan bu köylerdeki nüfusun bir kısmının kasaba merkezine gelmesi 2000 yılında nüfusun artmasına neden olmuştur. Bunun dışında ki nüfusta Diyarbakır iline göç etmek zorunda kalmıştır. 2010 yılına gelindiğinde kasaba merkezinde toplam nüfus artmış olup bunun cinsiyete dağılımı eşit şekilde olmuştur. 2000 yılından sonra bölgenin şartlarının değişmesi ve terör olaylarının azalması ve bazı devlet politikalarıyla (Tarım-hayvancılık kredileri ve köye dönüş yasası) kırsal nüfusa verilen desteklerin artmasıyla nüfusun miktarı 2010 yılına yansımış ve kırsal nüfus artmıştır. 2012 yılında hem kasaba nüfusu hemde kır nüfusu artmıştır. Bu artışın cinsiyete dağılımı diğer yılların aksine eşit dağılmamıştır. Kasaba merkezi nüfusunda erkek sayısında artış, kır nüfusunda da kadın sayısında artış şeklinde görülmüştür (Tablo 16, Grafik 8-9)

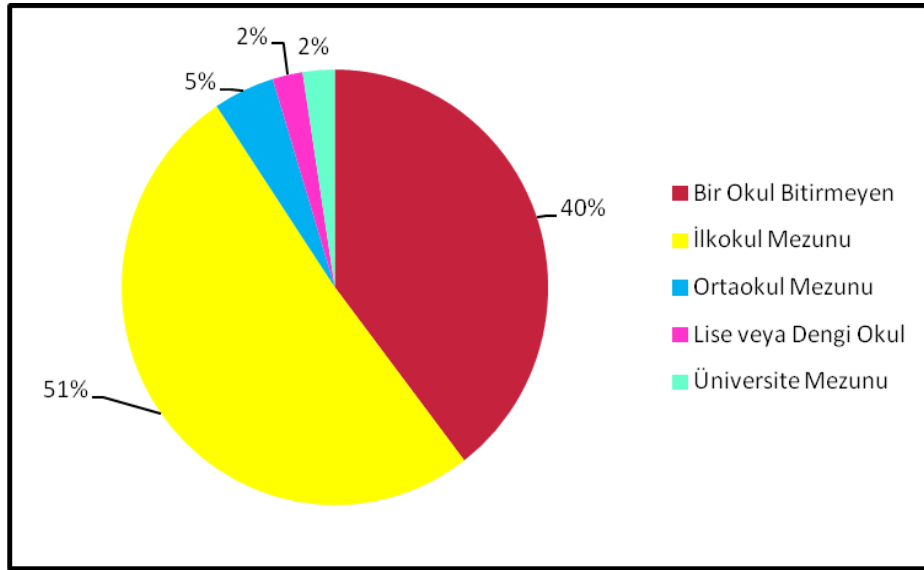
4.4. Kocaköy’de Nüfusun Eğitim Durumu

Kocaköy nüfusunun eğitim durumuna baktığımızda 1990 yılında nüfusun %39,6 sı herhangi bir okul bitirmemiştir. Bu oranının bu kadar yüksek olması okuma oranını oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Nüfusun yarısından fazlası %51’i ilkokul mezunudur. Bunu %4,6 ortaokul %2,3 lise ve dengi, %2,4 üniversite mezunu takip etmektedir. İlkokul dışında diğer eğitim kurumlarında okuyan nüfus düşüktür. Buda eğitim düzeyinin oldukça düşük olduğunu göstermektedir. 1990 yılında nüfusun cinsiyete göre eğitim düzeyine baktığımızda okul bitirmeyen kadın oranının %57,1 erkeğin ise %33,2 dir buda kadınların yarıdan fazlasının okula bile gitmediğini göstermektedir. Kocaköy genelinde birçok kadının okuma-yazma dahi bilmemesi özellikle de 1990 öncesi okuma çağında olanların okula gönderilmemesinden kaynaklanmaktadır (Tablo 17, Grafik 10). 1990 yılında kadın nüfusunun 1259’u okuma yazma bilmeyenlerdir.

Tablo 17. Eğitim Düzeylerine Göre Durumu (1990)

Eğitim Durumu	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
Bir Okul Bitirmeyen	371	33.2	236	57.1	607	39.6
İlkokul Mezunu	625	55.9	156	37.8	781	51.0
Ortaokul Mezunu	69	6.2	2	0.48	71	4.6
Lise veya Dengi Okul	27	8	8	1.93	35	2.3
Üniversite Mezunu	26	2.3	11	2.66	37	2.4
Toplam	1118	100	413	100	1531	100

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>.

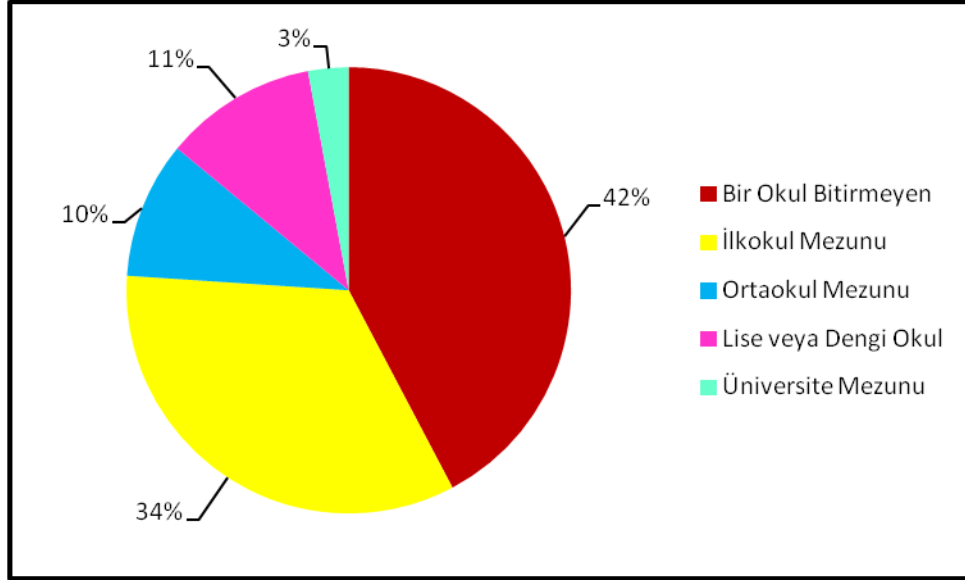

Grafik 10. Kocaköy’de Nüfusun Eğitim Düzeylerine Göre Durumu (1990)

Tablo 18. Kocaköy’de Nüfusun Eğitim Düzeylerine Göre Durumu (2000)

Eğitim Durumu	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
Bir Okul Bitirmeyen	766	36.2	574	54.6	1340	42.3
İlkokul Mezunu	735	34.7	335	31.8	1070	33.7
Ortaokul Mezunu	246	11.6	69	6.5	315	9.9
Lise veya Dengi Okul	295	13.9	56	5.3	351	11.1
Üniversite Mezunu	75	3.5	18	1.7	93	2.9
Toplam	2117	100	1052	100	3169	100

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>.

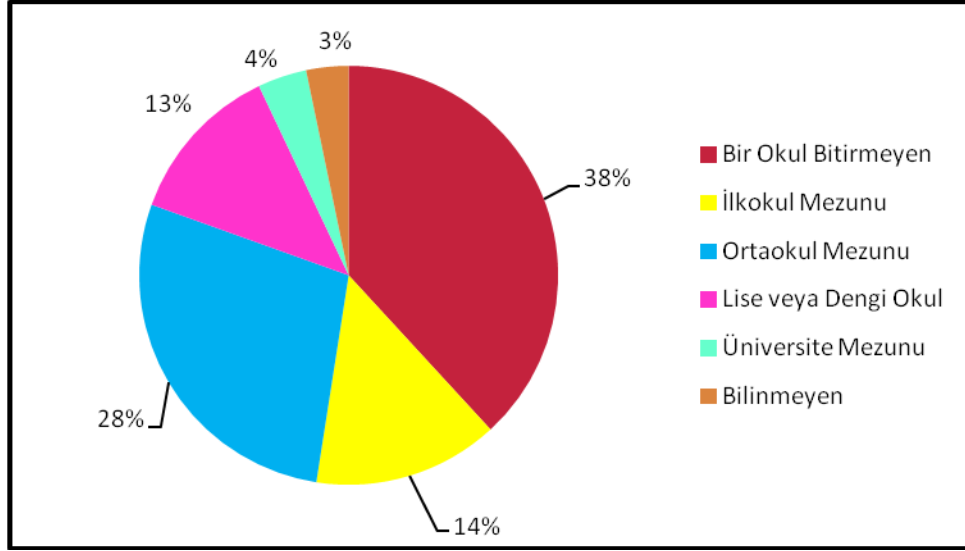
Grafik 11. Kocaköy’de Nüfusun Eğitim Düzeylerine Göre Durumu (2000)

2000 yılında 8 yıllık eğitiminde devreye girdiği yıldır. Bir okul bitirmeyenlerin oranı 1990 yılına göre büyük bir değişim olmamıştır. Nüfusun %42’lik kısmı bir okul bitirmemiştir. Bunu %33,7’lik değerle ilkökul takip etmektedir. Ortaokul mezunları 1990 yılına göre artmış ve %9,9 olmuştur. Kadın ve erkeğin okuma oranına baktığımızda erkeklerin tüm eğitim kademelerinde oranı yüksektir. Kademe arttıkça da kadınların sayısı azalmaktadır. 8 yıllık eğitimin şart olması eğitimde ortaokula giden sayısının artmasına neden olmuştur (Tablo 18- Grafik 11).

Tablo 19. Kocaköy’de Nüfusun Eğitim Düzeylerine Göre Durumu (2010)

Eğitim Durumu	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
Bir Okul Bitirmeyen	794	33.4	840	44.1	1634	38.1
İlkokul Mezunu	387	16.3	226	11.9	613	14.3
Ortaokul Mezunu	641	26.9	558	29.3	1199	28.0
Lise veya Dengi Okul	387	16.3	147	7.7	534	12.5
Üniversite Mezunu	107	4.5	55	2.9	162	3.8
Bilinmeyen	61	2.6	79	4.1	140	3.3
Toplam	2377	100	1905	100	4282	100

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>.

Grafik 12. Kocaköy’de Nüfusun Eğitim Düzeylerine Göre Durumu (2010)

2010 yılında eğitim seviyesi artmış ve bir okul bitirmeyenlerin oranı düşmüştür. 2000 yılında bir okul bitirmeyenlerin oranı % 42 iken 2010 yılında bu oran %38’lere düşmüştür. İlçe genelinde değişimin yaşandığı 2000 sonrası eğitim sektörüne de yansımış ve okullaşma oranı artmıştır. Eğitim kademeleri attıkça nüfusun sadece ilköğretim de yığılması azalmış ve nüfus ilerleyen yıllarda lise ve üniversiteye gitme oranı da artmıştır (Tablo 19, Grafik 12). Kadın ve erkeklerin okuma oranlarına baktığımızda erkeklerin diğer yıllarda olduğu gibi fazladır. Türkiye’nin en önemli eğitim sorunlarından biride kız çocuklarının ya okula gönderilmemesi yada ilköğretimden sonra okuldan alınmasıdır. Bu nedenle kadınların okuma oranı bu 3 yıllık değerlerde de hep düşüktür.

4.5. Nüfus Hareketleri

4.5.1. İç Göçler

Göç, Coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir (Özer, 2004;11). Dinamik bir süreç olarak göç, belli bir yerleşmede yaşayan nüfusun belli bir kesiminin çeşitli ve farklı nedenlerle, bulunduğu yerden kalkıp başka bir yere yerleşmek üzere ya da nispeten sürekli olarak (bir yılı aşkın süreler) gitmesi anlamına gelir. Göçle ilgili pek çok farklı tanımlama yapılmasına rağmen ortak nokta yer değiştirme olgusudur.

Türkiye’de genel olarak, dört önemli göç dalgası veya hareketinden söz edilebilir. Bu göçlerden birincisi, 1900’lü yıllarda başlayan, 1915, 1923 ve sonrasında

da devam eden gerek Ermeni göçü gerekse de mübadele döneminde devam eden Rum asıllı nüfusun göçü, İkinci göç dalgası ise daha çok sanayileşme ile ilgilidir. 1935'lerden sonra görülmeye başlanan, ama yoğunluklu olarak 1950'den sonra özendirici politikaların etkisi ile kırsal alandan şehre doğru gerçekleşen göç tablosudur. Üçüncü göç tablosu, başta Avrupa ya da Avrupa dışı ülkelere olmak üzere iş gücü veya yerleşim amaçlı göç edilmesidir. Dördüncü göç dalgası ise Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde 1990'lı yıllardan itibaren yaşanan yoğun çatışma ortamının neden olduğu zorunlu göç şeklinde yaşanmıştır (Barut, 2002; 19). Çalışma sahamızı bu göç dalgalarından her biri belirli oranlarda etkilemiştir; fakat dördüncü göç olayı bu sahada gerçekleşmesi nedeniyle etkisi çok daha büyük olmuştur.

Araştırma sahamızı da içine alan Güneydoğu Anadolu Bölgesinde göç 2 şekilde kendini göstermektedir. Bu gönüllü ve zoraki göç; Gönüllü göç, insanların kendi istekleri ve beklentileri doğrultusunda, bir kentten diğerine ya da bölgeye olan yer değiştirmedir. Zorunlu göç ise, bireylerin özgün yaşam alanından (habitatından) zorunlu ve elinde olmayan nedenlerle kopmak durumunda bırakılmasıdır (Gürel, 2001; 141). Örneğin; devletin çeşitli sosyal, ekonomik, güvenlik ve benzeri konularda aldığı kararların yerine getirilmesi aşamasında nüfusta oluşturulan hareketlilik, zorunlu göçü oluşturmaktadır. Güneydoğu Anadolu'yu kapsayan zoraki göç özellikle 1990-2000 yılları arasında bölgede yaşanan çatışmanın yarattığı tahribatlar, göçe zorlamalar, köy boşaltmalar, kırsal kesimde yaşayan halkın öncelikli olarak en yakın il olan Diyarbakır iline daha sonrada İstanbul, Adana gibi büyük kentlere göç etmesine neden olmuştur. Kocaköy'de de yaşanan güvenlik sorunları birçok aileyi göçe itmiştir. 1990'lı yılların ortalarına doğru Şaklat, Tepecik ve Suçıktı köyleri güvenlik nedeniyle boşaltılmıştır (Tablo 20).

Bu çatışma ortamında çok sayıda kalifiye personel güvenlik kaygısıyla bölge dışına gitmiş; Çalışma koşullarının güçlüğü ve bölgenin hala bir sürgün yeri olarak görülmesi nedeniyle her zaman personel yetersizliği konusu gündemde olmuştur. kurumsal hizmetlerde sistemli çalışma şekli oluşmamıştır. Kocaköy'de de personel sıkıntısı yaşanmış başta eğitimde yaşanan bu sıkıntı okuma oranını düşmesine neden olmuştur. Yine bu çatışmalı süreçte köylerden kente göç eden halk, kentlerin hızlı nüfus artışına maruz kalmasına neden olmuş ve özellikle gelir seviyesi düşük, yaşam koşulları ağır varoşların doğmasına sebebiyet vermiştir. Olağan olmayan bu değişimler enerji açısından da karmaşık bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Bir yanda plan ve alt yapısı

oluşmadan çarpık bir büyüme, bir yanda olağandışı koşullar dolayısı ile gidilemeyen ve kayıt altına alınamayan kırsal kesim, kaçak enerji kullanımının yaygınlaşmasına hatta doğallaşmasına neden olmuştur.

Tablo 20. Kocaköy’ün Göç Eden Nüfusu (2010)

İLLER	KİŞİ
Diyarbakır	15.179
Adana	22
Mardin	18
Kırıkkale	15
Kahramanmaraş	13
Hatay	12
Elazığ	12
Bingöl	12
Sivas	11
Ağrı	11
Mersin	10

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>.

Bu göçler nedeniyle 1990’da 381.144 olan Diyarbakır’ın kent nüfusu 1996 yılında 822.837’ye yükselmiştir. Bazı araştırmalara göre, 1990-1996 yılları arasında göç eden nüfus miktarı 327.957’dir. DHD ve Göç-Der gibi kurumlar bu sayıyı bir milyona yakın verirken, OHAL Bölge Valiliği 1997’de köye geri dönenler hariç 378.335 kişi köylerinden göç ettiğini belirtmektedir. Bülent Tanla’nın Güneydoğuyla ilgili raporuna göre, “Bölgede tarım ve hayvancılık yok olmuş 3 milyona aşkın insan başka yerlere göçmüş, 3 bin köy boşaltılmış binlerce okul kapasitelerinin üstünde öğrenci almak zorunda kalmıştır. Diyarbakır bu yoksul köylü göçüne karşılık Batı’ya çeşitli nedenlerle sermaye, beyin ve kentlileşmiş nüfusu göç olarak vermektedir. Böylece kentin sosyal ve kültürel yapısı, ekonomik düzeni bozulmuştur. Bu rakamların bir kısmını da Kocaköy’den göç eden nüfus oluşturmuştur. Göçün getirdiği sonuçlara bakacak olursak bunlar hem ekonomik hem sosyal hem de psikolojik olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç edenlerin gittikleri illerde birçok sorunla karşılaşmış ve göç ettikleri il’e birçok sorunla gelmişlerdir başta en yakın il olan Diyarbakır’a birçok aile göç

etmiştir. Bu da şehrin nüfusunun kısa bir sürede büyük oranda artmasına neden olmuş ve artan nüfusun taleplerini karşılayamayan ve bu durumda eksik kalan bir il durumuna gelmiştir. Göç eden aileler üzerinde yapılan araştırmaya göre Göç edenler, Diyarbakır iline yerleşimin ilk dönemlerinde kente uyum konusunda büyük sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Özellikle orta yaş ve üstü kesimlerde kent yaşamına ilişkin sorunlar daha ciddi düzeylerde yaşanmıştır. Göç edenler uzun süre sadece kendi köylüleri ve mahalle içinde tanıdıkları kişilerle ilişki kurabilmişlerdir. Göçün en yoğun yaşandığı dönemde mahalle okullarında aşırı öğrenci yığılması meydana gelmiş, sınıflardaki öğrenci mevcudu ikiye hatta bazı okullarda üçe katlanmıştır. Birçok çocuk köylerinde okul olmadığı ya da okula gidemedikleri için mahalle okullarına başladıklarında yaşlarının sınıf arkadaşlarına göre daha büyük olması nedeniyle sorunlar yaşamışlardır. Ayrıca, genel olarak köylerdeki eğitim kalitesinin şehirdekinden daha düşük olması ilk yıllarda birçok çocuğun okulda başarısız olmasına neden olmuştur (UNDP, Kalkınma Merkezi, 2006; 35-36). Arazi gözlemlerimizde Kocaköy'den göç eden ailelerin de yukarda saydığımız sorunlarla birebir muhatap olmuşlardır. Kocaköy'de göçün yarattığı en büyük olumsuzluk hayvancılıkla geçinen halkın artık bu faaliyeti yürütmemesidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.KOCAKÖY'ÜN EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Doğal çevre ile insan arasındaki etkileşimlerden biri de iktisadi faaliyetlerdir. İnsan, yaşadığı doğal ortama uyum sağlamak ve yaşamını sürdürebilmek için doğal mekân ile ilgili yürüttüğü iktisadi faaliyetleri gerçekleştirmek durumundadır. Bu etkileşimler çerçevesinde geliştirdiği tarım, hayvancılık, madencilik, ormancılık, avcılık, sanayi, ticaret, ulaşım ve turizm gibi faaliyetler ekonomik coğrafya konusu çerçevesinde irdelenmektedir (Elibüyük, 1995; 44).

Ekonomik faaliyetlerin şekillenmesinde doğal çevre faktörleri ve beşeri faktörler önemli bir etkiye sahiptir. Arazinin jeolojik ve jeomorfolojik yapısı, toprak şartları, hidrografyası, iklimi ve bitki örtüsü, ekonomik faaliyetin türünü, yayıldığı alanı, ürünün ekim miktarını ve kalitesini belirler (Akdemir, 2004; 216-217). Kocaköy'ün dağlık alan ile havza koşullarının bir arada bulunduğu arazi yapısı her iki jeomorfolojik birimden de yararlanmasına imkân tanımaktadır. Kuzeyinde yer alan sahanın karasal iklimi güneyindeki arazinin de ılıman iklimi ürün çeşitliliği için elverişlidir. Bunun dışında Ambar çayının varlığı ve jeolojik yapısının faylı karakteri birçok noktada fay kaynaklarının çıkması sulama da kolaylık sağlamaktadır. Fakat bu bölgenin yaşadığı güvenlik sorunu meraya çıkışları engellemiş yem bitkileriyle hayvan yetiştirilmesi halkın gelir düzeyinin düşük olması nedeniyle de mümkün olmamıştır. Tarımda arazinin engebeli yapısından dolayı kısıtlı sahalarda yapılmaktadır. Buda ekonomik getirisinin büyük çapta olmasını engellemektedir. Şimdilerde yolun daha işlek olmasıyla ulaşımın kolaylığı ve tarım teşvikleriyle halkın hem bilinçlendirilip hemde ekonomik katkı sağlanması çiftçi sayısını arttırmıştır özellikle bölgede hayvancılık tercih edilen faaliyet kolu olmuştur.

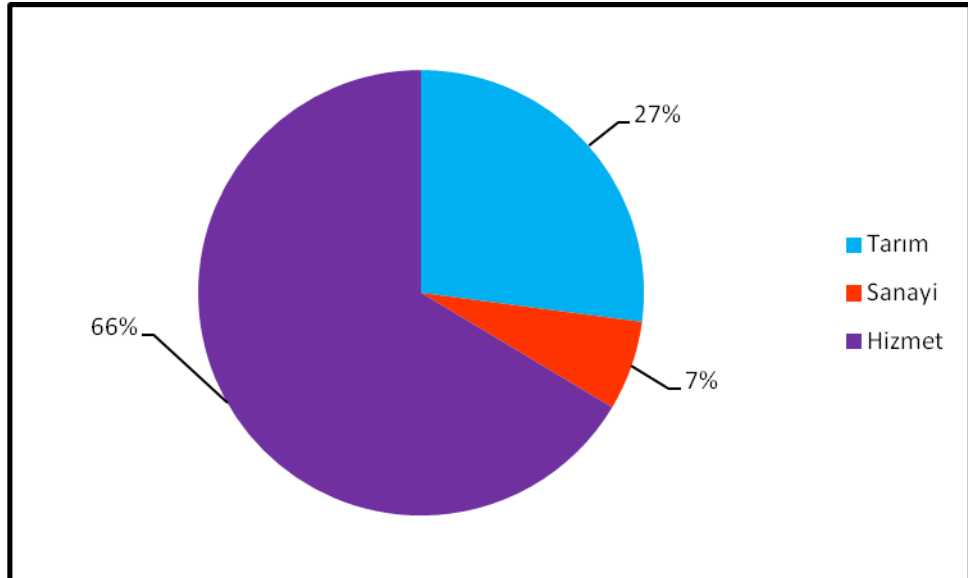
1990 yılında idari statüsü değişen Kocaköy'ün ekonomisi ve toplumsal hayatında ki değişim 2000'li yıllara rastlamaktadır. Bunun nedeni Kaymakamlık ve onu takip eden süreçlerde diğer kamu birimlerinin Kocaköy'e gelerek ekonomisi ve toplumsal hayatını canlandırmasıdır. Kocaköy Diyarbakır- Bingöl yolu üzerinde olmasına karşılık ana yolun ilçenin doğusundan geçmesi, sanayisinin olmaması, yer altı kaynaklarının sınırlı olması ve en önemlisi arazinin engebeli yapısı ve tarım faaliyetinin gelişmiş olmamasından dolayı ekonomik anlamda büyük değişim ve gelişmeler

olmamıştır. Ekonomik faaliyetlerin Kocaköy genelinde dağılımına baktığımızda %66 değeriyle en büyük payı hizmet sektörü oluşturmaktadır. Bu sektörün arkasından%27'lerle tarım ve hayvancılık gelmektedir (Tablo 21, Grafik 13). Sanayi sektörü içinde değerlendireceğimiz imalat sanayi %7'lik gibi düşük bir payla sanayi sektöründe Kocaköy'ün gelişmediğini kanıtlar niteliktedir.

Tablo 21. Kocaköy'de İktisaden Faal Nüfusun Sektörlere Bölünüşü (2012)

İktisadi Faaliyet Kolu	Erkek	Kadın	Toplam
Tarım ve Hayvancılık	129	79	208
İmalat Sanayi	14	4	18
Madencilik	-	-	-
Elektrik gaz, su	2	-	2
İnşaat	30	-	30
Toptan perakende Ticaret, lokanta ve Oteller	38	2	40
Ulaştırma, Haberleşme, Depolama	9	-	9
Mali kurumlar, Sigorta vb.	12	4	16
Toplum Hizmetleri	427	18	445
Toplam	661	107	768

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>.

Grafik 13. Kocaköy'de İktisaden Faal Nüfusun Sektörlere Bölünüşü (2012)

Tablo 22. Kocaköy'ün Türkiye ve Diyarbakır Genelindeki Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması (1996-2004)

1996		2004	
İlçe	Sıralaması	İlçe	Sıralaması
Merkez	62	Merkez	70
Ergani	513	Ergani	610
Silvan	605	Bismil	771
Bismil	656	Çüngüş	786
Çüngüş	741	Lice	804
Çermik	765	Çermik	808
Hani	796	Silvan	810
Çınar	814	Kocaköy	835
Eğil	816	Kulp	840
Hazro	818	Hani	846
Lice	832	Çınar	848
Dicle	835	Dicle	852
Kulp	836	Hazro	853
Kocaköy	849	Eğil	854

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr>.

Türkiye genelinde sosyo ekonomik gelişmişlik sıralamasında 1996 yılında 858 ilçe içinde 849'uncu sırada yer alan Kocaköy, il sıralamasında da en düşük seviyede bulunmaktadır. Buda ilçe olmasına rağmen geçen 6 yıl içinde değişimin pek olmadığını göstermektedir. Fakat 2004 yılına gelindiğinde Kocaköy, 872 ilçe içinde 835. Sırada yer almaktadır Kocaköy'ün; Kulp, Hani, Çınar, Dicle, Hazro, Eğil ilçelerini geride bırakmıştır (Tablo 22). Bu geçen sürede gelişimin nedeni 2000 yılından sonra Kocaköy'e gelen kamu kurumlarıdır.

5.1.Kocaköy'de Bitkisel Üretim

Şehirler, barındırdıkları nüfus itibari ile tarımsal nüfusun en alt düzeyde olduğu yerleşmelerdir. Nitekim, şehir ve kırsal ayrımında yaygın olarak kullanılan kriter ekonomik faaliyet kolları içerisinde tarımla uğraşan nüfusun miktarıdır. Bu nedenle şehirlerde kırsal yerleşmelerinin aksine toprağa bağlı olmayan nüfus barınmaktadır. Buna karşın şehirde ticaret, sanayi, sağlık, eğitim, kültür gibi fonksiyonlar ön plana

çıkılmaktadır. Bu durum arazi kullanımı bakımından önemlidir. Tarım öteki fonksiyonlar da gelişmişse, bir kasabanın gelişmesinde ve yaşamasında herhangi bir şehirselle fonksiyondan pek farklı değildir. (Tümerterkin, 1973; 43-47).

Kocaköy'ün önemli geçim kaynaklarından biri de tarım faaliyetidir. Sulu ve kuru tarım şeklinde yürütölen bu faaliyet yoğun olarak sulu tarım faaliyeti şeklinde yapılmaktadır. Sulu tarım Ambar ve Pamuk çaylarının kıyılarındaki alüvyon düzlükleriyle bu akarsulardan su pompalanan arazilerde yapılmaktadır. Tarım yapılan sulu tarım alanlarının toplam genişliği, Kocaköy ilçe Tarım Müdürlüğünden edinilen bilgilere göre 700 hektardır. Son birkaç yıldan beri yaygınlaşan sondajlarla derin kuyu açma faaliyetleri neticesinde, Kocaköy'de sulu tarım yapma alanı bir hayli genişlemiştir. Kocaköy arazisinde toplamda 21440 hektarlık alanda tarım faaliyeti yürütölmektedir (Tablo 24). Arazi genelinde en fazla paya %74.75'le tarım arazisi oluşturmaktadır (Tablo 23).

Dağlık alanlarda yükselti ve eğimin varlığı sürdürölen tarım faaliyetini de etkileyerek tarlaların sürölmesinde ekilmesinde ve ürünün toplanması gibi işlerde el araçları kullanılmaktadır. Daha gelişmiş tarım araçlarının kullanımının zor olduğu dağlık alanlarda tarımda buna paralele kısıtlı yapılmaktadır. Kocaköy'ün tarım faaliyetleri bu nedenle kısıtlı alanlarda yapılmaktadır. Güneyinde düz bir sahanın olması tarım için elverişli bir aladır. Fakat toprağın taşlı yapısı verimi oldukça düşürmektedir. Karstik araziden kaynaklanan taşlı yapı batısında daha yoğun kayalıklar şeklinde göröldüğü için ancak kuzeyine karşılık gelen arazilerde bu faaliyet yürütölmektedir. Bu nedenle; dağlık alanlarda tarım faaliyeti tamamen yapılamaz düşüncesi de yanlıştır. Dağlık alanların özellikle su bakımından oldukça zengin olması bu sahaların tarım yapılmamasındaki en büyük avantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğer doğru tarım politikaları uygulanırsa ve halk daha bilinçlendirilip dağlık alanlarda dahi tarım yapıldığı anlatılırsa buralarda tarıma açılmış olur özellikle de meyve yetiştiriciliği bu sahalarda oldukça elverişlidir. Zira dağlık alanlardaki orman örtüsü içinde yabancı meyve ağaçlarının varlığı bu sahalarda meyve yetirtirciliğine gayet uygun olduğunu göstermektedir. Özellikle kestane, ceviz, elma palamut meşesi, kiraz vişne erik dağlık alanlarda yetiştirmeye uygun meyve ağaçlarıdır.

Tablo 23. Kocaköy'ün Arazi Niteliği (2013)

Bölge Arazisinin Dağılımı	Ekim Alanı (Ha)	% (Yüzde)
Tarıma Elverişli Arazi	16.440	74.75
Çayır-Mera	1.208	4.60
Orman	1.650	6.28
Tarım Dışı	3.774	14.37
Toplam	26.772	100

Kaynak: Tarım İlçe Müdürlüğü Yıllık Raporlar

Tablo 24. Kocaköy'de Tarım Alanlarının Kullanım Şekli (2013)

Tarım Alanlarının Kullanım Şekli	Alan (Ha)		Yüzde (%)
	Sulu	Kuru	
Tarla	500	11.694	85.00
Nadas	-	2.596	13.21
Sebze	100	-	0.50
Meyve	100	-	0.50
Bağ	-	150	0.76
Toplam	700	14.440	100
Genel Toplam	21.440		100

Kaynak: Tarım İlçe Müdürlüğü Yıllık Raporlar

5.1.1. Tarla Ürünleri

Kocaköy'de tarla ürünlerinin ekimi %85'lik oranı oluşturmaktadır (Tablo 24). En fazla kuru tarım şeklinde yapılan faaliyetin büyük bir oranını Buğday tarımı almaktadır (Tablo 25). Pamuk daha geniş alanlarda ekilmekle birlikte, daha az sayıda üreticinin meşgul olduğu bir üründür. Son yıllarda salçalık biber ve mısır üretiminde de artış görülmektedir. Tarım politikalarının son zamanlarda Kocaköy de daha etkin kullanılması üretime fazlasıyla yansımıştır. Devletin tarım ürününü teşvik etmesi ve teşvik primleri vermesi burda yaşayan halkın tarım faaliyetini daha etkin bir şekilde yürütmesine imkân tanımıştır. Bunun sonucunda özellikle pamuk, mısır, yem bitkileri ve çeltik ekimi artmıştır. Bunun dışında yöreye özgü olan kırmızı mercimek ekimi de yaygındır.

Tablo 25. Kocaköy’de Üretimi Yapılan Tarla Ürünleri (2013)

Ürün	Ekim Alanı (Dk)	Üretim (Ton)
Buğday	123.095	40.000
Arpa	20.000	2.000
Fiğ	155	10
Kırmızı Mercimek	15.000	45
Nohut	1400	168
Pamuk	220,121	-
Çeltik	280	200

Kaynak: Tarım İlçe Müdürlüğü Yıllık Raporlar

5.1.2.Sebze –Meyve Üretimi

Topografyanın şekillendirdiği coğrafi çevre aynı zamanda iktisadi faaliyetlerin yoğunluk kazandığı veya sınırlandırdığı alanlar olabilirler. Kocaköy’de meyve ve sebze üretimi ambar çayının varlığından dolayı vadi tabanına yakın yerlerde yoğunluk kazanmıştır. Kocaköy hem havza hemde kuzeyindeki toros silsilesinden etkilendiğini belirtmiştik. Yazları havzadan gelen sıcak havaya açık olan Kocaköy kışları da Güney doğu Torosların etkisinde kalarak oldukça soğuk ve sert kışlar yaşamaktadırlar. Buda kış soğuklarına elverişli olan nar, üzüm, erik, elma ve badem meyvelerinin yetişmesine ortam sağlamıştır. Bunun dışında Kuzeyinde bulunan senklinal alanının da tarım teşvikleriyle Kiraz ağaçları ekilmiştir.

Kocaköy’de geçmişi bağcılığın oldukça eskiye dayanmaktadır. Kocaköy’de “rez” denen üzüm bahçelerinde yetiştirme imkanı bulan üzüm, Kışların 0 °C altına düştüğü ve yaz sıcaklıklarının 20 °C ila 30 °C üstüne çıktığı iklim koşullarında ekimi yapılmaktadır. Arazi olarak her tür arazide ekimi yapılmaktadır (Fotoğraf 28). Ancak en uygun yerler, güneye bakılı kuvvetli arazilerdir. Kocaköy’ün geçmişte özellikle batısında yer alan arazilerde bağcılık oldukça ileri seviyedeydi. Fakat 1. Dünya savaşı, Ermeni tehciri ve onu takip eden yıllarda bütün bu bağlık alanlar bir harabe haline gelmiş ve devletçe gereken ilgi gösterilmediği için bu durum günümüze kadar devam etmiştir. Buna en güzel örnek Kocaköy batısında yer alan Haraban sırtları ile kuzeybatısında bulunan Begobağlarıdır. Haraban, harabe sözcüğünün değişime uğramış

halidir. Bağ alanı iken bağların yok olmasıyla harabeye dönmüştür. Şimdilerde Derindere vadisinde yürütölen bu faaliyet geçmiş dönemlere göre oldukça düşüktür. Buna rağmen üzüm hem taze satılıp tüketilmekte hemde sıkılarak pestil denilen üzümünden yapılan ürün olarak il genelinde satılıp pazara sunulmaktadır.

Fotoğraf 28. Kocaköy Batısında Derindere Vadisinde Üzüm Bağları

Bağcılıktan sonra Kocaköy'ün en geniş meyve bahęeleri, nar bahęeleridir. Kasaba merkezinde 40-50 dekar arazide nar yetiştirilmektedir (Fotoğraf 29). Kocaköy'ün kurulduğu sahanın nar bahęelerinin kuzeyinde yer alması nar bahęelerinin de geçmişinin oldukça eskiye dayandığını göstermektedir. Kocaköy'de bu bahęeler, esasen küçük parseller halinde çok sayıda aileye ait bulunmaktadır. Dolayısıyla yetiştirilen nar meyveleri pazara sürölmemekte, hemen hemen hepsi kışlık tüketim için saklanmaktadır. Fakat son yıllarda nar üretimi ticari değeri kazandırmak isteyen 2 işletmeci ilęe tarım müdürlüğünün de teşvikleriyle Kokulupınar mahallesinde 20 dekarlık alanda Hicaz Narı ağaçları ekmişlerdir. Buda Kocaköy'de yaşıyanların narcılığı ekonomik gelir haline getirmelerinde önemli bir adım olmuştur.

Fotoğraf 29. Yenişehir Mahallesiinde Nar Bahçeleri

Kocaköy’de en çok rastlanan meyvelerden biri de duttur. Dutun Kocaköy de yaygın olması ipekböcekçiliği faaliyetinin de yaygınlaşmasına ortam oluşturmaktadır. Fakat bunun ekonomik getirisinin olması için halkın bilinçlendirilmesi ve teşviklerin bu yönde yapılması gerekmektedir. Bir diğer meyve Anavatanı Orta Asya olan bademdir, yazları kurak ve sıcak geçen karasal iklim bölgelerine, hatta kıraç, taşlı topraklara da kolayca adapte olan bir kültür bitkisidir. Eskiden Kocaköy’de hatırı sayılır miktarda badem bahçesi de var imiş. Ancak son zamanlarda bilinçsiz zirai mücadele, özellikle şeftali ağaçlarından bulaşan bazı hastalıklar ve bahçelerin miras yoluyla gittikçe küçülen paylara bölünmesi gibi faktörler yüzünden badem üretimi ekonomik önemini kaybetmiş durumdadır. Ceviz de geçmişte bazı ailelerin ekonomisine katkı sağlayan meyveler arasındaymış. Gittikçe üretimi azalan cevizin ağaç sayısı şimdilerde 100 kadardır.

Kocaköy’de kış mevsiminin oldukça sert geçmesi meyve ve sebze üretimini kısıtlamıştır. Fakat soğuklardan etkilenmemek için seracılık faaliyeti devreye sokulursa sebze ve meyve üretimi ekonomik değer kazanabilir. Nitekim çok soğuk bir kış olan 1997-1998 kışında, Kocaköy’ün en soğuk yerlerinden 970 rakımlı bir tepede, çift

polyester ile kaplı 10 metrekarelik bir sera denenmiş ve bunun, altında her türlü sebze üretilmiştir. Dolayısıyla ciddi bir girişim ile seracılığın Kocaköy de gelecek vaat eden tarım sektörleri arasında bulunduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Nitekim daha kuzeyde olduğu için daha soğuk bir yer olan Hani ilçesinde seracılık başarı ile yapılmaktadır. Bunların dışında Kocaköy de meyve üretimini artırmak için İlçe tarım müdürlüğünün teşvikleriyle birçok proje hayata geçirilmiştir. Bunlar Kokulupınar, Çakmaklı ve Kaya mahallelerinde uygulamaya geçilmiş olan Kiraz projesi, Antepfıstığı aşılama çalışmaları, Badem bahçesi projesi, Fiğ, Elma ve Erik Projesi olmak üzere birçok meyve ekimi teşvik edilerek Kocaköy’de üretimi arttırılmaya çalışılmaktadır (Fotoğraf 30).

Fotoğraf 30. Kaya Mahallesiindeki Kiraz Bahçeleri Projesi Uygulama Alanı

5.2.Kocaköy de Hayvancılık

İnsanın en eski ekonomik faaliyetlerinden biri de tarımın önemli bir kolu olan hayvan yetiştirme faaliyetleridir. En kısa ve en genel olarak hayvancılık her türlü evcil hayvan yetiştirme demektir. Bugün hayvan varlığı ile Türkiye Dünya'nın başta gelen ülkelerinden birisidir (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Faaliyet Raporu, Ankara, 2005).

Kocaköy'de en faal olan hayvancılık küçükbaş hayvancılıktır (Tablo 26). Dağlık alana uygun keçi yetiştiriciliği ve havza tabanında daha sade topografyaya uygun koyun yetiştiriciliği. Buda Kocaköy'ün hem dağlık alanın hemde havzanın koşullarına sahip olduğunu göstermektedir. Kısa mesafelerde farklı hayvancılık faaliyetlerinin yapılması topografya'nın da bu mesafelerde değiştiğini göstermektedir. Her mahallesinde yürütülen hayvancılık faaliyetinin en yoğun yapıldığı yerleşmeleri kır özelliği taşıyan mahalleleridir. 1990'lı yıllarda hayvancılık Kocaköy'de ekonomik getirisi oldukça yüksek bir faaliyet koluydu özellikle Suudi Arabistan ve Kuveyt'e çok yaygın ve büyük miktarlarda canlı hayvan ihracatı yapılmakta idi, fakat terör olayları sonucu yaşanan göç ile bu köyler boşaltılmış, çayır ve mera alanlarına çıkılması yasaklanmıştır. Hayvanlarını besleyemeyecek konumdaki köylülerin hayvan sayılarını azaltma hatta bir kısmı tamamen satma yoluna gittikleri bu dönemde, bölge için oldukça önemli bir gelir kaynağı olan bu ihracat da durmuştur. Bölgede şimdilerde yaşanan huzur ortamı ve 2007 yılından itibaren uygulamaya giren "Köye Dönüş Projesi" kır yaşantısına geri dönenlerin tekrar hayvancılıkla uğraşmasına ve hayvan sayılarının artmasına neden olabilir. Bu uzun vadeli de olsa hayvancılık için önemli bir adımdır. Kocaköy'de hayvanların %70' ini yerli ırklar Geriye kalan %30' unu kültür ve melez ırklar oluşturmaktadır. Havzanın kuzeyinde yer alan Kocaköy'de kıl keçisi, dağlık bir saha olması ve meşe ormanlarının ağırlıklı yer kaplaması nedeniyle bu sahada keçi yetiştiriciliği fazladır. Geçmiş yıllara oranla oldukça düşük sayıda olsa da hala ağırlıklı kıl keçisi yetiştiriciliği yapılmaktadır. Merkez kasabada en fazla hayvancılık kaya mahallesinde yapılmaktadır. Bunda en büyük payı kıl keçisi oluşturmuş olsa da koyun yetiştiriciliği de 2621 başla ikinci sırayı alır (Tablo 27). Bunun en önemli nedeni bu mahalleye bağlı komların varlığıdır. Çünkü komlar küçük birer hayvan yetiştirme çiftliğidir. Ekonomik fonksiyonu büyük ölçüde hayvancılığa dayanan bu yerleşmeler, temelde hayvancılık ekonomisi ortaya çıkarmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine özgü bir yerleşme tarzı olan komlar hayvancılık faaliyetlerinin yürütüldüğü geçici yerleşme şeklidir (Çağlıyan-Durmuş, 2010; 41). Kaya mahallesinden sonra en

fazla kokulupınar ve hacireşit mahalleleri alır (Tablo 27, Grafik 14). Hacireşit mahallesinde koyun yetiştiriciliğinin fazla olması koyunun daha sade topografyaya sahip araziye uyumudur. Hacireşit mahallesi de Kocaköy'den farklı düz bir topografyaya sahiptir. Bunun dışında 1920'de buraya hayvancılık maksatlı gidilip yerleşilmesi de hayvancılığın diğer mahallerle göre fazla olması nedenlerindendir.

Tablo 26. Kocaköy'de Hayvan Varlığı (2011-2013)

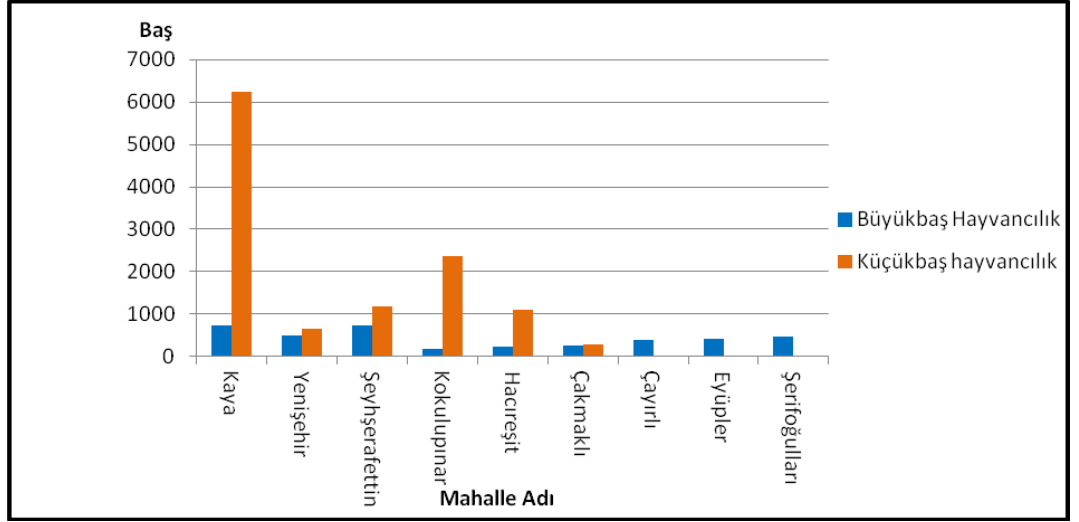
Büyükbaş Hayvan Sayısı			Küçükbaş Hayvan Sayısı		
2011	2012	2013	2011	2012	2013
12.860	15.859	17.701	11.025	18.879	19.560

Kaynak: Tarım İlçe Müdürlüğü Yıllık Raporlar

Tablo 27. Kocaköy'de Hayvan Sayısının Mahallelere Göre Bölünüşü (2013)

Mahalle Adı	Büyükbaş Hayvancılık			Küçükbaş Hayvancılık		
	Sığır	Manda	Toplam	Keçi	Koyun	Toplam
Kaya	2	716	718	3621	2621	6242
Yenişehir	-	491	491	279	369	648
Şeyhşerafettin	1	719	720	890	281	1171
Kokulupınar	-	186	186	1212	1153	2365
Hacireşit	-	218	218	58	1046	1104
Çakmaklı	-	267	267	71	204	275
Çayırılı	71	327	398	-	-	-
Eyüpler	51	373	424	-	-	-
Şerifoğulları	51	428	479	-	-	-
Toplam	176	3725	3901	6131	5674	11805

Kaynak: Tarım İlçe Müdürlüğü Yıllık Raporlar

Grafik 14. Kocaköy’de Hayvan Sayısının Mahallelere Göre Bölünüşü (2013)

Kocaköy’de yerleşim birimlerinde manda yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Kocaköy’ün çevresinin komlarla çevrili olması hayvancılık için uygun arazi varlığını da bize kanıtlamaktadır. Nitekim çevresinde bulunan çayır ve meraların varlığı, ambar çayı ve kollarından su ihtiyacını da karşılaması bunun göstergesidir (Fotoğraf 31). Hayvanların su ihtiyacı için ambar çayından faydalanılmaktadır. Manda yetiştiriciliği hemen hemen her mahallesinde yapılmaktadır. Fakat en fazla Kaya ve Şeyhşerefettin mahallesidir. Bunda küçükbaş hayvancılıkta olduğu gibi komların varlığı büyük bir nedendir (Tablo 27, Grafik 14). Kocaköy’de hayvan sayılarında gerek büyük baş olsun gerekse küçükbaş olsun yıldan yıla artış söz konusudur. İl sıralamasına baktığımızda hayvancılıkta diğer ilçelerin gerisinde olmasına rağmen teşviklerle ve istikrarlı artışla ilerleyen yıllarda hayvancılık Kocaköy için büyük bir geçim kaynağı olacaktır.

Fotoğraf 31. Kocaköy Batısında Yer Alan Ambar Çayı Üzerinde Büyükbaş Hayvancılık

Ülkemiz arı yetiştiriciliğine ve bal üretimine uygun bir konumundadır, hemen hemen her bölgemizde arıcılık faaliyeti yapılmaktadır. Kocaköy ilçesinde 25-30 sene öncesine kadar, tabiattan yakalanan arılar vatandaşların topraktan yaptıkları iptidai kovanlarda beslenmekteydi. Bunlardan kovan başına 1 kg kadar bal üretilirdi. Ancak tarımsal ilaçlamanın, özellikle de 1960'lı yılların sonlarında DDT'nin yaygınlaşması, arıcılık için bir felaket olmuş ve arılarla birlikte arıcılık da ölmüştür. İlerleyen yıllarda Kaymakamlığın başlattığı arıcılık projesi de maalesef “Varoa” isimli parazitle bulaşık kovanların proje kapsamında satın alınması yüzünden olumlu sonuç alınmamıştır. Şimdilerde 6 kişi tarafından arıcılık faaliyeti yürütülmektedir. Bu kişilerin toplamda 480 kovanı aktiftir. Arıcılık için uygun arazi olmasına rağmen halkın bu sektöre yönelmemesi farklı hayvancılık kollarını tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Kocaköy'de kümes hayvancılığı her ailenin kendi ihtiyacını karşılayacak miktarda beslemesi şeklindedir. Buda sadece aile ekonomisine katkı sağlamaktadır. Gerçek anlamda ekonomik gelir sağlanması için işletmeler halinde modern tesislerde yapılmalıdır. Fakat Kocaköy'de şimdiye kadar sağlıklı tesislerde modern usullerle kümes hayvancılığı yapılmamıştır. Hemen hemen her evin önünde birkaç tavuk

bulunur. Tavuklar genellikle vatandaş tarafından tabii yollardan üretilir. Kocaköy kümes hayvancılığı için uygun bir alandır çünkü çevresindeki yerleşmelerin nüfus oranlarının fazla olması kümes hayvancılığı için elverişli Pazar imkânı demektir. Fakat bunun değerlendirilmesi için teşvik ve arazi temini gereklidir.

5.3.Kocaköy’de Sanayi

Ülkelerin ve şehirlerin gelişmesinde sanayi faaliyetlerinin önemli bir yeri vardır. Ekonomik açıdan kalkınmışlık veya geri kalmışlık bölgedeki sanayi sektörünün gelişmişlik derecesi ile ölçülür. Bu nedenle devletler veya yerel yönetimler bulundukları alanlarda sanayinin geliştirilmesi amacıyla gerekli olan alt yapıyı hazırlayıcı çalışmalar yapmalıdırlar.

Kocaköy ticari faaliyetlerini çoğunlukla olarak Diyarbakır ile yapmaktadır. Kocaköy’de özel sektöre ait bir mıcır üretme tesisi (Fotoğraf 33), Islak mendil üretim atölyesi ve Çorap atölyesi de Kocaköy’de faaliyet gösteren sanayi kuruluşlarındandır. Merkez kasabanın kuzeyinde yer almaktadır. Tek geçim kaynağı hayvancılık ve tarım faaliyeti olan halkın bu atölyelerle iş imkânı bulması hem Kocaköy’ün gelişiminde hemde bölgenin kalkınmasında payı vardır. En önemlisi de bu sahaların artık terör olaylarıyla değil de sanayi ve ticaretle anılması yapılan yatırımları artıracak olan etkenlerdendir. Bunun dışında Şaklat köyünde bir mermer ocağı ve çevre arazide de Perenco şirketinin petrol ve doğalgaz faaliyetleri görülmektedir. Daha önce Tuz ve Briket-Mozaik atölyesi var iken şimdilerde bu tesisler kapanmıştır. Kocaköy küçük bir yerleşme olduğundan dolayı sanayi sektörü gibi büyük yatırımların burda yer alması pek mümkün olmamıştır. Bölgenin güvenlik sorununun mevcudiyeti yatırımcının bu alanları seçmesine engel olmuştur. Genç nüfusu fazla olan ucuz istihdam alanının olduğu bölge sanayi için oldukça elverişli iken; güvenlik ve Kocaköy’ün yer şekillerinin sanayi kuruluşuna uygun olmayışı bu sektörün burda gelişmesine engel olmuştur. Kocaköy arazisinin olduğu topraklarda petrolün varlığı gelecekte değerlendirilme imkânı bulunursa bu sahalar aranılan alanlar olabilir.

Kocaköy’de atölye tipi imalat oldukça yaygındır. Halk eğitim merkezi tarafından değişik zamanlarda halı, kilim ve bıçki dikiş kursları açılarak halı yapımı öğretilerek halıların pazarlanması sağlanmaktadır. Kocaköy’de ilk halı tezgâhlarının kurulması ve üretime geçilmesi çalışmaları Sümer Halıcılık tarafından merkezde; 1995 yılında Yenişehir mahallesinde Belediye’ye ait binada halıcılık atölyesinin açılması ile

başlamıştır. Aynı yıl Şeyhşerafettin mahallesinde Fırat Halıcılık ile yapılan ortak çalışma ile halıcılık atölyesi faaliyete geçmiştir. 1995 yılından sonra ticari bir kazanç haline gelen halıcılık faaliyeti hem yeni bir ekonomik alan oluşturmuş hem de birçok genç kız ve evli bayanın eve maddi destek sağlayacağı bir iş kolu yaratmıştır. Bu kursların maddi kazancı dışında kursa gelenlerin okuma yazma ve hayata hazırlanma anlamında katkıları da olmuştur. Kurslarda 12 ile 18 arasında değişen kursiyerler vardır. Bu sayı yazın azalmakta kışın artmaktadır. Yazın tarla ve bağ işlerinde çalışanlar kışın halıcılık kurslarına gelmektedirler. İlmek başına 10 kuruş verildiği kursiyerlerin yaş aralığı genellikle 15 ila 20 yaştır. 1 halının yapımı 1 kişi çalışırsa 6 ay ila 1 yılda bitmektedir. Yapılan halılar Sümer Halıcılık, Has halı ve şimdilerde ise Fırat halıcılık tarafından satın alınmaktadır. Kocaköy ilçesinde halı atölyelerinin dağılımına baktığımızda Yenişehir mahallesinde bir halı atölyesi; Şeyhşerafettin mahallesinde 2 adet halı atölyesi ve Çakmaklı Mahallesinde 1 adet halı atölyesi olmak üzere 4 halı atölyesi mevcuttur (Fotoğraf 32). Bunlar dışında Köylerde de 4 halı atölyesi vardır. Bunlar; Ambar Köyü, Bozbağlar köyü, Çaytepe köyü ve Tepecik köyleridir. Bu Atölyelerde toplam 9 Usta Öğretici görev yapmaktadır.

Fotoğraf 32. Şeyhşerafettin Mahallesinde Yer Alan Halı Atölyesi

Fotoğraf 33. Kocaköy Doğusunda Bulunan Mıdır Tesisi

5.4.Kocaköy’de Madencilik

Güneydoğu Anadolu bölgesi, genel jeolojik yapı ve morfo tektonik gelişimi bakımından Arabistan platformunun devamı niteliğindedir. Orta Miyosen’deki kıta çarpışmasından sonra denizel ortamdan karasal ortama geçen bu bölge Ortadoğu ile birlikte Güneydoğu Anadolu Bölgesi, petrol rezervleri bakımından büyük zenginlikler ihtiva etmektedir. Sultan II. Abdülhamid özellikle 1800’ün son çeyreğinde tüm dünyada meydana gelen ve stratejik bir maden olduğu kabul edilen petrol için büyük bir çaba harcamış, uğruna savaşların çıkartılacağı, yenedünya düzeninin oluşturulacağı petrolün önemini anlayan kavrayan Padişah II. Abdülhamid, yerli ve yabancı mühendislerden oluşan ekip ile Dicle ve Fırat nehirleri havzasında petrol taraması yapmıştır. Alan çalışması sırasında hazırlanan rapor ile birlikte petrolün bulunduğu noktalar da harita üzerine işaretlenerek 22 Ekim 1901’de Sultan II. Abdülhamid’e sunulmuştur (Aksiyon Dergisi, 2006; 24-25). Bu haritada özellikle Diyarbakır ili ve çevresinde birçok noktada petrol tespit edilmiştir.

Kocaköy’de 1960’lı yılların başlarından beri petrol arama çalışmaları başlamıştır. 1961 yılında sismik araştırma sondajları yapılmış, 1970’lere doğru bu çalışmalara hız verilmiştir. Bu çalışmalardan olumlu sonuçlar alınarak, verimli kuyulara

rastlanılmıştır. Kocaköy’de çevresinde petrol toplama ve pompaj istasyonu kurularak petrol çıkarımına geçilmiştir. PERENCO Şirketi tarafından işletilen 15 aktif petrol kuyusundan toplam 1263 varil günlük ham petrol üretilmektedir. Kocaköy mahallelerinden Çayırılı Mahallesi yakınlarında 2005 yılında petrol arama çalışmaları başlamış ve olumlu sonuçlanmıştır. Bu sahada verimli ve yüksek graviteli bir yatağa rastlanmıştır. Bu sonuçlar aynı bölgede yer alan Kocaköy’ünde geniş sahalı araştırılmasıyla verimli petrol yatağına rastlanabilme ihtimalini göstermektedir. Kocaköy arazisinin de petrol dışında kömür de olduğuna dair bilgiler mevcuttur. Fakat esaslı bir araştırma yapılmamıştır. Özellikle Fis Ovasından gelerek Gökçen Mezrası yakınlarında Pamuk çayına katılan Agnig Deresinin yakınlarında, kömür rezervleri bulunmaktadır. Kocaköy ve çevresinin 30 yıldır uygulanan yanlış politikalar bölgede var olan madenlerinde gün yüzüne çıkarılmasını engellemiştir. Kocaköy’ün karstik yapısından dolayı zengin kireçtaşı kaynakları mevcuttur.

5.5.Kocaköy’de Turizm

Turizm bir tanıma göre, Gezmek, görmek, dinlenmek, eğlenmek, için geçici olarak yer değiştirmeyi ifade etmektedir. Turizm kavramı üzerine birçok tanım yapılmaktadır. Birbirlerinden az çok farklı tanımlardan ortaya çıkan şu ki turizm, insanların çeşitli amaç doğrultusunda yerel özelliklere bağlı olarak ulaşım, konaklama gibi mekân üzerinde gerçekleşen aktiviteleri kapsamaktadır (Özgüç, 1998; 15).

Turizm potansiyelinin çeşitlilik arz ettiği alanların başında dağlık bölgeler gelir. Şehirlerde artan yaşama zorluğu, kapalı mekânlarda yorucu çalışma ortamı, artan kirli hava, yeşil alanın yokluğu, şehir alanlarından uzakta dinlenmeyi aramaya zorlamıştır. Bu talebi de en güzel karşılayan mekanlar dağlık bölgelerdir. Dağlık bölgelerin temiz hava, ormanlar ve bunların arasında akan dağ dereleri ve gölcüklerin varlığı gürültüsüz ve sakin ortamı bütünüyle dağlık bölgelerde mevcut olduğundan turizm sahası olarak buraların tercih edilmesi ve dağlık sahalardaki ortam koşullarının tedavi edici yanı da bu sahaların tercih edilme nedenlerindendir.

Çalışma sahamız, Mezopotamya Medeniyeti’nin geliştiği bölgenin kuzey kanadını oluşturan Güneydoğu Anadolu Bölgesi içinde yer almaktadır. Günümüzden

10000-8000 yıl öncesine ait yerleşmeler ve arkeolojik değeri yüksek eserler bulunmaktadır. Kocaköy’ünde tarihi geçmişinin çok eskilere dayanması tarihi turizm açısından değerlendirilmesi gereken bir saha olduğunu bize göstermektedir. Bunun

kanıtı mağara ve höyük yerleşmeleridir. Höyük ve mağara dışında kaya mezarları ve farklı flora çeşitliliği de bölgeye gelen ziyaretçilerin ilgisini çekecek eko turizm öğeleridir. İlçenin turizm potansiyeli taşıyan öğelerine baktığımızda; Hurri-Mitanni, Urartu medeniyetten kaldığı düşünülen Hatun Köşkündeki kale, kaya mezarı, tüp geçit ve ören yeri kalıntıları Ambar vadisinin kuzeyinde bulunmaktadır (Fotoğraf 34). Kocaköy arazisinde bulunan kalıntılar arasında tunç heykeller (5 cm boyundadır), gümüş ve bakır sikkelerde (Safavilere ait paralardır) Binek taşı, oyun bilyeleri, taş buluntu, taş çekiç, dibekler, kılınç ve halkalar, eski kandil, metal cürufu, seramik malzeme ve mühürlerdir. Bunlar dışında Ambar köyünün 1 km kadar güneyinde, Ak değirmen mezarlığı bulunmaktadır. Bu mezarlığın taşları İslami devirden kalma hat sanatıyla işlenmiş taşlardır (Abbasi ve Selçuklulardan kaldığına dair kanıtlar oldukça güçlüdür). Karaz Mağaraları (Bu mağara köy tarihöncesi çağlardan başlayıp 1960'lı yıllara kadar mesken olarak kullanılmıştır. Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 04.05.2005 gün ve 253 sayılı kararı ile tescil edilmiştir). İlçede tarihi kalıntılar dışında turizm potansiyeli taşıyan ve doğal güzellikler olarak nitelendirdiğimiz birçok yer vardır. Bunlar; Derindere, Pınarlar başı, Çırık, Asma Pınarı, Ziyaret Çeşmesidir. Kocaköy'ün güneybatısında yer alan Kalkan Kaya(1,5 m yüksekliğinde, 2,5-3 m çapındadır). Coğrafya biliminde “Şeytan masası” veya “Mantar kaya” adıyla bilinen oluşumun, görülemeye değer bir rüzgâr aşındırma şeklidir (Fotoğraf 35).

Fotoğraf 34. Kocaköy'ün Kuzey Batısında Bulunan Hatun Köşkü

Bu turizm potansiyelleri dışında Kocaköy’de traking, av turizm, kamp turizm, yapmaya uygun Ambar vadisi mevcuttur. Kocaköy, alternatif turizm olanaklarını arayan turistler için aranılan alandır. Fakat Kocaköy’ün turizm fonksiyonları olduğu halde değerlendirilmemektedir. Bunun en büyük nedeni bölgede yaşanan güvenlik sorunudur. Diyarbakır iline gelen turistlerin az olduğu bölgede Kocaköy’e gelişlerin olmasını beklemek ütopik bir düşüncedir. Fakat bölgenin asayiş sorunları son yıllarda düzelmektedir. Bu nedenle Kocaköy’ün bulunduğu yol güzergâhına gelişlerin artmasıyla ilçe tanınarak turizm değerleri de tanıtılma imkânı bulacaktır. Öyle ki Diyarbakır da yaşayanlar bile Kocaköy yerleşmesini pek bilmemektedirler. Bölgenin turizm potansiyellerinin yeni yeni gün yüzüne çıkartılıp değerlendirilmesi buraların turizm açısından gelecek vaad eden yerler olduğunu bize göstermektedir.

Fotoğraf 35. Kocaköy Batısında Bulunan Kalkan Kaya (Şeytan Masası)

ALTINCI BÖLÜM

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma sahamız olan Kocaköy kasabası dağlık alana karşılık gelen bir antiklinal üzerine kurulmuştur. Hem kuzeyi hemde güneyinde geniş bir senklinal alanı bulunmaktadır. Bu nedenle her iki jeomorfolojik birimden de yaralanma imkanı bulabilmektedir.

Dağlık alanlarda kurulan yerleşmeler coğrafi birimlere göre cazip alanlardır. Bu sahalar; farklı bir tabiata ve yüksek potansiyele sahip olmalarına rağmen bu potansiyellerini kullanmamaktadırlar, buda dağlık alanlarda kurulan yerleşmelerin sosyo-ekonomik yönden geri kalmalarına neden olmaktadır. Bunun potansiyelleri kullanmamalarının birçok nedeni vardır. Bunlar fiziki ve beşeri nedenlerdir. Fiziki nedenler oldukça dik eğime sahip dağlık alanlarda yol yapımının zorluğudur. Kocaköy kasabasında da aynı sorunun yaşanması yani dağlık sahada yol yapım masrafının fazla olması yolun bu sahalarda geçmesine engel olmuştur. Yol bir yerleşme için uygarlık demektir. Yolun yokluğu bu sahalarda yürütülen faaliyetlerin ilkel şekillerde yapıldığını gösterirken bunun ekonomik yönden neden gelişmediğini anlatmaktadır. Sanayi faaliyetlerinin bir sahada yürütülmesi kar amacı gütmesi gerekmektedir. Fakat dağlık sahalarda ulaşım zorluğu bu faaliyetlerin masraflı olmasına neden olduğundan tercih edilmemektedir. Kocaköy'ün il merkezine uzak olması ve il merkezinin arazi yapısının sanayiye elverişli alanların olması Kocaköy'de sanayi faaliyetlerinin yürütülmesini güçleştirmiştir. Buna birde bu sahaların terör sorunu yaşaması gelişimini etkileyen en önemli beşeri nedendir.

Dağlık alanlarda kurulan yerleşmelerde tarım faaliyetinde farklılık olmasına rağmen dar alanlarda ve zor şartlarda tarımın yapılması üretiminde fazla bir karı olmamasına neden olmaktadır. Kocaköy'ün kurulduğu dağlık alınının yamaçlarında ve yamaçla havzanın birleştiği kontak alanlarda tarım faaliyeti yürütülmektedir. Bunun en önemli sebebi buraların fay kaynaklarına karşılık gelmesi ve su bakımından bol sahalar olmalarıdır.

Dağlık alanlarda tarımdan çok hayvancılık faaliyeti daha uygundur. Hele ki doğal otlak alanlarının varlığını da düşünürsek hayvancılık oldukça karlıdır. Kocaköy dağlık bir sahada kurulmuş yerleşme olmasının yanında havza topraklarını da sınırlarında barındırması her iki jeomorfolojik birimden de yararlanmasına neden olmaktadır. Kocaköy ve kuzeyi terör sorunun en yoğun yaşandığı alanlara karşılık geldiğinden yıllarca bu sorunla karşı karşıya kalan halk ve devletin bu alanlara uyguladığı yanlış politikalar bu sahaların gelişimini en fazla etkileyen nedenlerdir. İlerleyen yıllarda eğer halkın refah seviyesi arttırılırsa ekonomik kalkınma gerçekleşecek sonuçlar arasındadır. Nitekim Kocaköy'ün karstik yapısı, ambar çayı, dağlık alanı, havza sahası, tarihi zenginliği (mağara ve höyük yerleşmeleri) bakımından oldukça yüksek potansiyele sahip bir dağlık alan yerleşmesidir. Yeni tüm yatırımları değerlendiren ve kalkınması için büyük bir isteği olan halkın bu potansiyelleri kullanarak icraata dökmesi imkânsız değildir.

KAYNAKÇA

- AKDEMİR, İ. O.,** 2004, Gölbaşı İlçesinin (Adıyaman) Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Coğrafya Ana Bilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- AKDEMİR, N.,** 2008, Kocaköy (Karaz), Kocaköy Kaymakamlığı Yayınları No:1 Diyarbakır.
- AKGÜR, Z.,** 1997, Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgelerarası Dengesizlik, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- AKKAYA, T.,** 1979, Göç ve Değişme, İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- AKSİYON DERGİSİ.,** 2006, (Abdülhamid’in Petrol Haritası), S: 622, s.24- 25
- ALTINLI, İ. E.,** 1966, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun Jeolojisi MTA Dergisi No:66-67 Ankara.
- ATALAY, İ.,** 1994, Türkiye Vegetasyon Coğrafyası Ege Üniv. Basımevi, İzmir.
- ATALAY, İ.,** 2005, Genel Fiziki Coğrafya, META Basımevi Matbaa İşleri, İzmir.
- AVCI, S.,** 1993, “Türkiye’de Şehir ve Şehirselleşme Nüfusun Dağılışı” Türk Coğrafya Dergisi S:28, s:249-269.
- AVCI, S.,** 1993, “Şehirselleşme Yerleşmelerinin Belirlenmesinde Kullanılan Kriterler ve Türkiye Örneği” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, S:3, Dizi:9, İstanbul.
- BARBAK, H.,** 2007, Gelibolu’nun Şehirselleşme Fonksiyonları İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul.
- BARUT, M.,** 2002, “Çocuk ve Kadın Boyutuyla Göçün Sosyolojik Açısından Değerlendirilmesi”, Göç Konferansı, 22 Haziran 2002 s.19–20. Diyarbakır.
- BAYDUR, Ş.,** 2007, Salnamelere Göre Diyarbakır Vilayeti’nde Dini ve Sosyal Yapı, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- BEYSANOĞLU, Ş.,** 2001, Anıtları ve Kitabeleri İle Diyarbakır Tarihi Cumhuriyet Dönemi, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, C:3, Ankara.

- BEYSANOĞLU, Ş.**, 2003, Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi Akkoyunlular'dan Cumhuriyete Kadar, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, C:2, Ankara.
- BEYSANOĞLU, Ş.**, 2003, Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi Başlangıçtan Akkoyunlular'a Kadar, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları,C:1, Ankara.
- BULUT, Y.**, 2005, Gap Bölgesinde Kentleşme (Sorunlar ve Çözümlere İlişkin Yaklaşımlar) Nobel Kitabevi, Ankara.
- ÇAĞLIYAN, A.**, 2002, Baskil İlçesi (Elazığ) Coğrafyası, Fırat Üniv., Sosyal Bilimler Enst. Coğ. Ana Bilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- ÇAĞLIYAN, A., AKDEMİR, İ. O.**, “Gap Bölgesi’nde Şehirleşme ve Çevresel Etkileri”, V. Ulusal Çevre Mühendisliği Kongresi, s:299-313.
- ÇAĞLIYAN, A., DURMUŞ, E.**, 2010, “Diyarbakır Havzası ve Yakın Çevresinde Küçükbaş Hayvancılık”, Fırat Üniv., Sosyal Bilimler Dergisi, C:20, S:2 s:29-56 Elazığ.
- DARKOT, B.**, 1955, Altıncı Genel Nüfus Sayımı Türk Coğrafya Dergisi, C:15-16 s: 85-103. Ankara.
- DARKOT, B.**, 1967, “Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri” İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, No:16, s:3-8 İstanbul.
- DENKER, B. T.**, 1976, Şehir İçi Arazi Kullanılışı, İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Yayın No: 83 İstanbul.
- DENKER, B. T.**, 1977, Yerleşme Coğrafyası Kır Yerleşmeleri İstanbul Üniv. Yayınları No: 2275 Coğ. Enst. Yayınları No: 93 İstanbul.
- Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi.**, 2012, Diyarbakır Kent Yoksulluk Haritası, Gün Matbaası, İstanbul.
- Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi.**, 1999, Diyarbakır Salnameleri, C:4-5, s: 243, İstanbul.
- DOĞANAY,H.**, 1983, Erzurum’un Şehirsel Fonksiyonları ve Başlıca Planlama Sorunları, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniv. Fen-Ede. Fak. Coğrafya Bölümü, S:38 Erzurum.
- DOĞANAY, H.**, 1995, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Erzurum.

- DOĞANAY, H.**, 1998, Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Çizgi Kitabevi Yayınları, Erzurum
- DURMUŞ, E.**, 2009, Ergani İlçesi'nin Coğrafyası, Fırat Üniv., Sosyal Bilimler Enst. Coğrafya Ana Bilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- EKİNCİ, B.**, 2008, Göçe Maruz Kalmış 9-11 Yaş Çocukların Kendilerini Dışa Vurma Açısından Resimlerin Yorumlanması (Diyarbakır Örneği), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya.
- ELİBÜYÜK, M.**, 1995, Matematik Coğrafya, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara.
- EREL, A. S.**, 2006, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi ve Bölge Turizmine Etkisi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Şehir ve Bölge Planlama Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ERİNÇ, S.**, 1967, Vejetasyon Coğrafyası, Sermet Matbaası, İstanbul.
- EROL, O.**, 1993, Genel Klimatoloji, Gazi Büro Kitap Evi. Ankara.
- GÖÇER, O.**, 1974, “Şehirselleşme ve Şehirselleşme”, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- GÖNEY, S.**, 1984, Şehir Coğrafyası-I İstanbul.Üniv. Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 91, İstanbul.
- GÜREL, S.**, 2001; Türkiye’de Göç ve Bütünleşme Sorunları, 21.Yüzyılın Karşısında Kent ve İnsan, Yayına Hazırlayan: Firdevs Gümüşçüoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- GÜRGEN, G.**, 2002, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin İklimi, Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Yay no: 12, Diyarbakır.
- İNANDIK, H.**, 1969, Bitkiler Coğrafyası, İstanbul. Üniv. Coğ. Enst. Yay. No. 930-32, İstanbul.
- İSPİR, G. E.**, 1991, Şehirleşme ve Meseleleri, Çevre Mesken Yönetim, Gazi Büro Yayınları, Ankara.
- İZBİRAK, R.**, 1992; Coğrafya Terimleri Sözlüğü, Öğretmen Kitapları Dizisi. No: 157, İstanbul.
- KARABORAN, H.**, 1989, “Şehir Coğrafyası ve Şehirselleşme Fonksiyonları” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:3, S:1, s:81-118, Elazığ.

- KELEŞ, R.**, 1961, “Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri”, Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- KELEŞ, R.**, 1966, “Şehirleşme Politikamız ve Doğu Anadolu Bölgesi” Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları C:21, S:4, s:17-43 Ankara.
- KELEŞ, R.**, 1970, “Türkiye’de Şehirleşme Eğilimleri” Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C:15, s:41-83,
- KELEŞ, R.**, 1972, Şehirciliğin Kuramsal Temelleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:332 Ankara.
- KOÇMAN, A.**, 1993, Türkiye İklimi, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fak. Yay. No: 72, İzmir.
- KONUK, N.**, 2007, Göç: Sebep mi? Sonuç mu?’, XIV. Ulusal Sosyal Psikiyatri Kongre Kitabı, 21– 27 Mart 2007, Bilimsel Tıp Yayınevi, s.166 İstanbul.
- KÖKTEN, İ.K.**, 1952, Anadolu’da Prehistorik Yerleşmelerin Dağılışı Üzerinde Bir Araştırma, DTCF Dergisi, C:10, S:3-4, Ankara.
- ÖZER, İ.**, 2004, Kentleşme ve Kentlileşme ve Kentsel Değişme, Ekin Kitabevi, Bursa
- ÖZÇAĞLAR, A.**, 1995, “Türkiye’de Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvanlarının Coğrafi Dağılışı, Ankara Üniv., Araştırma ve Uygulama Merk., Türkiye Coğrafyası Dergisi, S:4, s:19, Ankara.
- ÖZÇAĞLAR, A.**, 1997, Türkiye’de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler), Ekol Yayın Evi. Ankara.
- ÖZÇAĞLAR, A.**, 2000; Coğrafyaya Giriş, Sistemler Kavramlar Yöntemler, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara.
- ÖZDOĞAN, D., ERGÜNEŞ, R.**, 2007, 5233 Sayılı Yasa ve Uygulamalarının Diyarbakır Ölçeğinde Araştırılması Göç-Der, Diyarbakır.
- ÖZGEN, N.**, 2007, Bismil İlçesinin Coğrafyası, Ankara Üniv., Sosyal Bilimler Enst. Coğ. Ana Bilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara.
- ÖZYURT, C.**, 2005, Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma, Açılım Kitap, İstanbul.
- SARAÇOĞLU, H.**, 1989, Doğu Anadolu Bölgesi, Öğretmen Kitapları Dizisi, İstanbul.
- SÖZER, A.N.**, 1969, Diyarbakır Havzası, Diyarbakır Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları No:19 Tarih ve Coğrafya Dizisi No:4 Ankara.
- SÖZER, A. N.**, 1984, “Güneydoğu Anadolu’nun Doğal Şartlarına Coğrafi Bir Bakış”, Ege Üniversitesi Coğrafya Dergisi, S:2, İzmir.

- TANOĞLU, A.**, 1966, Nüfus ve Yerleşme, İst. Üniv. Coğrafya Enst. Yay. No:1183, Edb.Fak. Coğr. Enst. Yay. No:145, s:27-78. İstanbul.
- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı.**, 2005, Faaliyet Raporu, Ankara.
- TUNÇDİLEK, N.**, 1967, Türkiye İskan Coğrafyası (Kır İskanı) İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi yayınları no: 1283 Coğrafya Ents. Yayın No: 49, İstanbul.
- TUNÇDİLEK, N.**, 1978, Türkiye'nin Kır Potansiyeli ve Sorunları, İstanbul Üniv. Yayın No: 2364, Coğrafya Enst. Yayın No:96, İstanbul.
- TUNÇDİLEK, N.**, 1985, Türkiye'de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı İstanbul Üniv. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:3, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:3279, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E.**, 1973, "Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirselleşme Fonksiyonları" İstanbul Üniversitesi Yay. No: 1840, Coğ. Enst. Yay. No: 72, S.41 İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E.**,1994, Beşeri Coğrafya'ya Giriş, İstanbul Üniversitesi Yayın No.3819, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E.**, 1994, Ekonomik Coğrafya, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 2926, İstanbul.
- UNDP, Kalkınma Merkezi**, 2006; s:35-36, Ankara.
- ÜSTEL,F., ECE, Ö.**, 2004, Zorunlu İç Göç Sonrası Köye Dönüş, Göç-Der Haber Bülteni, S: 27, s: 4.
- YİĞİT, A.**, 1995, "Maden (Ergani Madeni)Kasabası'nın Kuruluş,Gelişme ve Fonksiyonları" Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi, C:7, s:319-341, Elazığ

ÖZGEÇMİŞ

22.12.1983 tarihinde Diyarbakır ilinin Çüngüş ilçesinde doğdum. İlköğretim ve ortaöğretim eğitimimi Şair Sırrı Hanım İlköğretim okulunda tamamladım. Lise eğitimime Atatürk Lisesinde başlayıp 2000 yılında mezun oldum. 2003 yılında Elazığ Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'ne yerleştirildim. 2007 yılında Coğrafya bölümünden mezun oldum. Aynı yılın Ağustos ayında hayat arkadaşım eşimle evlendim. 2007-2008 Eğitim-Öğretim yılında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde Pedagojik Formasyon Eğitimimi tamamladım. 2009 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı'nda Tezli Yüksek Lisans eğitimime başladım. 2012 yılında hayatımın en büyük güzelliği olan oğlum Yusuf Eren dünyaya geldi. Bu yıl itibariyle Tezli Yüksek Lisansım devam etmekte olup, tezim olan Dağlık Alanlarda Şehirleşme Kocaköy (Diyarbakır) örneği Aralık sonunda teslim edip Tezli Yüksek Lisans eğitimimi de tamamlamış olacağım.